

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDA YER ALAN
METİNLERİN TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ'NDE
HEDEFLenen DEĞERLERİ KAZANDIRMADAKİ ROLÜNE
YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

ONAT TURAN

DANIŞMAN

PROF. DR. BURCU DUMAN

BARTIN- 2025

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDA YER ALAN
METİNLERİN TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ'NDE HEDEFLenen
DEĞERLERİ KAZANDIRMADAKİ ROLÜNE YÖNELİK ÖĞRETMEN
GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Onat TURAN

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman :
Üye :
Üye :

BARTIN-2025

KABUL VE ONAY

Onat TURAN tarafından hazırlanan “9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDA YER ALAN METİNLERİN TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ’NDE HEDEFLenen DEĞERLERİ KAZANDIRMADAKİ ROLÜNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ” başlıklı bu çalışma, 26.08.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : .....

Üye : .....

Üye : .....

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun ...../...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zafer CEYLAN
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Prof. Dr. Burcu DUMAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDA YER ALAN METİNLERİN TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ’NDE HEDEFLenen DEĞERLERİ KAZANDIRMADAKİ ROLÜNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

26.08.2025

Onat TURAN

ÖN SÖZ

Bireyin karakter gelişiminde sadece çevresindeki insanların değil, okuduğu kitaplardan; kitaplardaki kahraman ve karakterlerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Bu süreç, metinlerdeki karakterler ile okuyucu arasındaki değerler aktarımı ile oluşmaktadır. Bu çalışma ile de özellikle lise kademesindeki öğrencilerin duygu, düşünce ve ahlaki gelişiminde önemli bir rol sahibi olan Türk Dili ve Edebiyatı dersi, bu dersin kitaplarında yer alan metinlerin değerler eğitimi bağlamında hem öğrencinin gelişiminde en önemli tanık, hem de değerler eğitimindeki görevi tartışılmayan öğretmenlerin görüşlerine göre incelenmesi açısından önemlidir.

Yüksek lisans eğitimim süresince desteklerini esirgemeyen, tez çalışması boyunca sabırla bana yol gösteren, deneyimlerini benimle paylaşan hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Burcu DUMAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bartın ili sınırları içinde görev yapıp araştırmaya katılan tüm Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerine, araştırmamda yardımcı olan okul yöneticilerine, öğretmen arkadaşlarıma ve öğretmenlerle irtibat kurmamda büyük pay sahibi, Bartın Öğretmenevi ve A.S.O Müdür Yardımcısı Sayın Ayfer Şimşek İŞERİ'ye çok teşekkür ederim.

Hayatımın her anında yanımda olan ve yüksek lisans eğitimim boyunca sabırla bana destek veren değerli annem Hülya TURAN'a ve yakın arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ediyorum. Yanımda olmasa bile sözleriyle ve öğütleriyle benim yanımda olduğunu hissettiren 4 yıl önce aramızdan ayrılan değerli babam, rahmetli emekli öğretmen Arif TURAN'a sonsuz teşekkür ediyor ve onun tek vasiyetini yerine getirip bu çalışmayı ona ithaf ediyorum.

Onat TURAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDA YER ALAN METİNLERİN TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ'NDE HEDEFLenen DEĞERLERİ KAZANDIRMADAKİ ROLÜNE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Onat TURAN

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Burcu DUMAN

Bartın-2025, sayfa: 93

Bu araştırmanın amacı, metin türlerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaca yönelik, 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan edebi ve öğretici metinlerin, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hedeflenen değerleri kazandırmadaki etkisi, bu ders kitabında yer alan metinlerin, temalara göre hedeflenen değerler ile uyumu incelenmiştir. Bu çalışma, hem Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının hem de Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin incelenmesine yönelik öğretmen görüşü temelli ilk çalışma olması literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Bu çalışmada, araştırma konusu ve amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmada ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak, Bartın ili sınırları içerisinde görev yapmakta olan, 9. sınıfların Türk Dili ve Edebiyatı derslerine giren 22 öğretmen ile gönüllülük esasına dayanarak görüşme yapılmıştır. Betimsel analiz sonrasında öğretmen görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre, metinlerin ders kitabında bulundukları temalara göre hedeflenen değerlerle uyumlu olduğu ancak metinlerin öğrenci düzeyine uygun olmaması ve metinlerde değerleri örtük olarak işlenmesi açısından öğrencilerin değerleri kazandırılmada zorluk çektiği görülmüştür. Adalet değeri, çatı değer olmasına

rağmen hem edebi hem de öğretici metinlerde en az etkili ortak değer, estetik değeri ise en fazla etkili bir şekilde kazandırılan ortak değer olarak görülmektedir. Öğretmenlerin söz konusu değerleri kazandırmada etkili olabilecek ve ders kitabında yer almasını istedikleri metin önerilerine de yer verilmiştir. Bu çalışmanın Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanacak ders kitaplarına katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, ders kitabı, metin türleri, öğretmen görüşleri, Türk dili ve edebiyatı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

TEACHERS' OPINIONS ON THE ROLE OF THE TURKISH CENTURY EDUCATION MODEL IN PROVIDING THE TARGETED VALUES IN THE 9TH GRADE TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEXTBOOK

Onat TURAN

Bartın University

Graduate School

Department of Educational Sciences

Thesis Advisor: Prof. Dr. Burcu DUMAN

Bartın-2025, pp: 93

The purpose of this research is to examine teachers' views on the role of texts included in the 9th grade Turkish Language and Literature textbook in imparting the values targeted by the Turkey Century Education Model. To this end, the impact of literary and educational texts included in the 9th grade Turkish Language and Literature textbook on imparting the values targeted by the Turkey Century Education Model was examined, as was the compatibility of the texts in this textbook with the targeted values according to themes. This study contributes to the literature as it is based on teachers' views regarding both Turkish Language and Literature textbooks and the Turkey Century Education Model. In this study, case study and semi-structured interview techniques, which are qualitative research methods, were used in line with the research topic and purpose. Using criterion sampling, interviews were conducted on a voluntary basis with 22 teachers teaching Turkish Language and Literature to 9th grade students within the province of Bartın. Following descriptive analysis, the results obtained from the teachers' views indicate that the texts are consistent with the targeted values according to the themes in the textbook. However, it was observed that the texts are not appropriate for the students' level and that students face difficulties in acquiring values due to the implicit treatment of values in the texts. Although justice is the overarching value, it was found to be the least effective

common value in both literary and educational texts, while aesthetic value was the most effectively conveyed common value. The teachers also provided suggestions for texts that could be effective in conveying these values and that they would like to see included in the textbook. This study is expected to contribute to the textbooks to be prepared by the Ministry of National Education.

Keywords: Value education, textbook, text types, teacher opinions, Turkish language and literature, Turkey Century Education Model.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	ii
BEYANNAME	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
EKLER DİZİNİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
1. GİRİŞ.....	
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
2.1. Değer.....	
2.1.1. Tanımları.....	6
2.1.2. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri	7
2.1.3. Değerlerin Sınıflandırılması	9
2.2. Değerler Eğitimi	12
2.2.1. Değerler Eğitimi Yaklaşımları	13
2.2.2. Değerler Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler.....	15
2.2.3. Değerler Eğitimi Uygulamaları	16
2.2.3.1. Dünya’da Değerler Eğitimi Uygulamaları	16
2.2.3.2. Türkiye’de Değerler Eğitimi ve Uygulamaları.....	18
2.3. Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Ve Değerler Eğitimi	19
2.4. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli.....	21
2.4.1. Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi	21

2.4.2. TYMM Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı	22
2.5. İlgili Araştırmalar	25
3. YÖNTEM	28
3.1. Araştırma Modeli	28
3.2. Çalışma Grubu	28
3.3. Veri Toplama Araçları	30
3.4. Veri Toplama Süreci	30
3.5. Verilerin Analizi	31
4. BULGULAR	33
4.1. Edebi Metin Türlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	33
4.1.1. Edebi Metinlerin Hedeflenen Değerleri Kazandırmasına Yönelik Bulgular	37
4.1.2. Şiir Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	38
4.1.3. Hikâye Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	43
4.1.4. Roman Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	48
4.2. Öğretici Metin Türlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	52
4.2.1. Öğretici Metinlerin Hedeflenen Değerleri Kazandırmasına Yönelik Bulgular	54
4.2.2. Deneme Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	57
4.2.3. Mülakat Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	60
4.2.4. Anı Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	63
4.2.5. Gezi Yazısı Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	64
4.2.6. Eleştiri Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	65
4.2.7. Otobiyografi Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular	67
4.3. Temalara Göre Hedeflenen Değerlerin Metinler Arasındaki Uyumuna Yönelik Bulgular	68
4.4. Öneri Metinlere Yönelik Bulgular	70
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	75
5.1. Tartışma ve Sonuç	75
5.2. Öneriler	79
KAYNAKLAR	80

EKLER.....	87
ÖZGEÇMİŞ.....	93

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
<u>No</u>	<u>No</u>
2.1: Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi.....	22

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
2.1: Kluckhoh'un değerler sınıflandırması.....	9
2.2: Spranger değerler sınıflandırması.	10
2.3: Rokeach değerler sınıflandırması.....	10
2.4: Schwartz değerler sınıflandırması.....	11
3.1: Çalışma grubunun lise türü ve cinsiyetlere göre dağılımı.....	29
3.2: 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabındaki temalara göre hedeflenen değerler.....	31
3.3: 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan ana metinler.....	32
4.1: Edebi metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmada içeriğe yönelik öğretmen görüşleri.....	33
4.2: Edebi metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmada dışsal faktörlere yönelik öğretmen görüşleri.	35
4.3: Değerlerin edebi metin türlerine göre kazandırma etkilerinin dağılımı.....	37
4.4: Edebi metinlerin değerleri kazandırma etkisine yönelik genel görüş dağılımı.....	38
4.5: “San’at” Adlı şiir türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.....	39
4.6: “Mihriban” Şiir Türü Metinde Kazandırılan Değerlere Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	41
4.7: “Forsa” adlı hikâye türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.....	43
4.8: “Eskici” adlı hikâye türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.....	46
4.9: “Çalığışu” adlı roman türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.....	48
4.10: Öğretici metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmada içeriğe yönelik öğretmen görüşleri.	52
4.11: Değerlerin öğretici metin türlerine göre kazandırma etkilerinin dağılımı.	55
4.12: Öğretici metinlerin değerleri kazandırmasına yönelik genel görüş dağılımı.....	56
4.13: “Picasso’nun Hatları” adlı deneme türü metinde kazandırılan değerlere yönelik	

öğretmen görüşleri.	57
4.14: “Sevinç Çokum’la Mülakat” adlı mülakat türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.	60
4.15: “Nihayet Beklediğimiz Büyük Gün” adlı anı türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.....	63
4.16: “Bizim Akdeniz” Adlı gezi yazısı türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.	65
4.17: “Parasız Yatılı” Adlı eleştiri türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.	66
4.18: “Âşık Veysel” Adlı otobiyografi türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri.	67
4.19: Temalara göre hedeflenen değerler ile metinlerin uyumu.	69
4.20: Öğretmenler tarafından önerilen edebi metinler.	70
4.21: Edebi metinlerin önerilme nedenleri.	71
4.22: Öğretmenler tarafından önerilen öğretici metinler	72
4.23: Öğretici metinlerin önerilme nedenleri	73

EKLER DİZİNİ

Ek	Sayfa
No	No
EK 1. Etik kurulu onay belgesi.	87
EK 2. MEB araştırma izni belgesi.....	88
EK 3. Görüşme soruları.	90
EK 4. Gönüllü katılım formu.	92

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

f	: frekans
%	: yüzde

KISALTMALAR

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.E.T.K	: Milli Eğitim Temel Kanunu
NEASC	: New England Association of Schools and Colleges
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTKB	: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
TYMM	: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli
USDE	: United States Department of Education
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
YDEP	: Yaşayan Değerler Eğitim Programı

1. GİRİŞ

Toplumun bir parçası olan insanın hayata karşı tutumunu belirleyen en önemli faktör, çevresinden edindiği izlenimlerdir (Adler, 2022, 102). İnsan, doğumundan ölümüne kadar edindiği tüm tecrübeleri çevresini gözlemleyerek ve çevresindeki insanları taklit ederek kazanmaktadır. Bu anlayış, Albert Bandura tarafından bilimsel araştırmalarda yerini almıştır (Bandura, 1971, 3). Birey, sosyal çevresi ile iletişim halinde iken çevresindeki diğer bireylerin davranışlarını gözlemler, o davranışı değerlendirir ve taklit eder. Bu süreçte sadece bir davranış kazanılmaz, insanın inanç ve sosyal yaşam sistemi de şekillenmeye başlar. Bireye doğru modellerle karşılaşacağı ortamlar sunulduğunda bireyin karakterini oluşturan değerlerin aktarımı daha etkili bir şekilde sağlanmaktadır.

Değer, bireyin bir toplumun içerisinde uyum sağlaması için davranışlarını şekillendiren, o toplum tarafından kabul görmüş ortak düşünceler kümesidir. Değerlerin önemi yalnızca toplum tarafından kabul görmesi ile değil, bireyin o değeri sahiplenmesi ve içselleştirmesi ile de doğru orantılıdır (Bozkurt, 2019, 4) Bu açıdan bakacak olursak toplum tarafından kabul gören hem yerel hem de evrensel değerlerin birey tarafından da kabul görmesi için değerler eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Değerler eğitimi birey için ilk ailede başlar. Çünkü bir bireyin özellikle çocukluk çağında sosyalleşmesinin ilk başladığı kurum ailesidir (Whitbeck ve Gecas, 1988, 829). Ancak birey okula başladığında aile tek başına değerler eğitiminde yeterli olmayabilir. Bu durumda aileden sonra değerler eğitimi sorumluluğu okula ve öğretmene düşer.

Öğrencinin doğru karakter gelişimi ve doğru değerleri kazandırma konusunda öğretmenler, gösterdikleri davranışlar bakımından önemli bir aktör olarak görülmektedir. Özellikle öğrenci hayatının büyük bir kısmını okulda geçirdiği için öğretmen, öğrencinin karakter gelişiminde iyi bir yol gösterici ve rol-model olmaktadır (Zümrütkal ve Arslantaş, 2021, 246). Ancak okullardaki değerlerin aktarımında sadece öğretmenin rolü yeterli değildir. Okullarda hedeflenen temel değerlerin sistemli bir şekilde aktarılması için değerler öğretiminin eğitim programlarında yer alması gerekmektedir (NEASC, 2015, 5). Bu açıdan programın içerik kısmında yer alan ders kitaplarındaki metinlerin hedeflenen temel değerleri ulaştırması yönünden önemlidir (Akbaş ve Aydın, 2023, 10).

Öğrenci sadece çevresindeki gerçek kişilerden değil, okuduğu ve dinlediği metinlerdeki kahraman ve karakterler de değerlerin aktarılması konusunda da rol model olabilir. Örneğin yazarın metinde yarattığı kurmaca hayatı, öğrenci okuyarak kendi hayatına dönüştürmelidir (Güliden ve Çetinkaya, 2023, 38). Eğitici yazarlar metinlerindeki olumlu kahramanları ödüllendirip bu kahramanların benimsediği değerlerin öğrenciye kazandırılmasını teşvik etmektedir (Güliden, 2014, 1). Özellikle hikâye gibi edebi metinlerin değerler eğitimde rolü önemlidir. Bu edebi metinler etik dersler vermek, saygı, sorumluluk ve empati gibi değerleri aktararak öğrencinin karakter özelliklerini şekillendirmek için aracı görevi görmektedir (Man ve Gallego, 2025, 1365). Bu açıdan metinlerin ağırlıkta olduğu Türk Dili ve Edebiyatı dersinin değerler eğitimi ve öğrencinin karakter gelişiminde önem arz etmektedir.

1.1. Problem Durumu

Son yıllarda televizyon ve sosyal medyalarda karşımıza çıkan okullarda akran ve öğretmen kaynaklı şiddet, milli ve manevi değerlere karşı saygısızlık, okul çevrelerinde gençlerde görülen suç oranlarında artış gibi vakalar aile kurumunun zayıflamasıyla daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür olumsuz haber ve olguların üstesinden gelebilmek için değerler eğitimine daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Değer eğitimi, sadece insana bir değer hakkında bilgilendirme yapmak değil, o insanın kişiliğini güçlendirip, ruh dengesini koruyarak ahlak ve karakterini sağlamlaştırıp hayatını anlamlı hale getirmektir (Aydın ve Akyol-Gürler, 2020, 16). Aile kurumunun zayıflamasından sonra daha sistemli bir kurum olan okulların değerler eğitimindeki rolü önemli görülmektedir. İnternet ve sosyal medyaya aile ve okuldan daha çok vakit ayıran günümüz gençleri, kitle iletişim araçları üzerinden yayılan bütün olumsuz olaylarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında okulda değerler eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Okullardaki değerler eğitimi, öğrencilere sadece bazı değerleri öğretmekle kalmayıp çevrenin olumsuz etkilerini fark edip eleştirme anlayışını da kazandırmaktadır (Kaya ve Taşkın, 2016, 133).

Lise (ortaöğretim) kademesindeki okullarda değerler eğitimi, diğer öğretim kademelerindeki (okul öncesi, ilk ve ortaokul) değerler eğitiminden daha farklı ve oldukça

önemlidir. Çünkü ergenlik dönemindeki gençler zihinsel, fiziksel ve ahlâki olarak hızlı bir değişim geçirdiklerinden olumsuz ahlaki davranışlara açık olmaktadır. Bu yüzden liselerdeki değerler eğitimi, ergenlik dönemindeki gençlerin akademik başarıları dışında ahlaki problemlerine cevap bulmaları, doğru değerleri benimseyip olumsuz davranışlardan uzaklaşarak kimliklerini oluşturmaları açısından önemli olduğu görülmektedir (Kaya ve Taşkın, 2016, 146).

Geçmişten günümüze tüm edebi metinlerin içeriğinde açık veya gizli okuyucuya vermek istenen iletiler bulunmaktadır. Bu iletilerden bazıları bilgi; bazıları ise hem bireye estetik zevk hem de bireyin yaşadığı topluma yönelik duygular barındırmaktadır (Kurudayıoğlu ve Çakıcı, 2013, 48). Ortaöğretim kademelerinde okutulan Türk Dili ve Edebiyatı dersi de, toplumu bir arada tutan değerleri nesilden nesille aktarması açısından önemlidir (Hazım, 2019, 21).

2024-2025 eğitim öğretim yılı itibaren uygulanmaya başlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi ile değer, eylemler ile gözlemlenebilen ve kişiyi erdemli kılan bir bakış açısı olarak belirtmektedir (MEB, 2024a, 54). 2018 öğretim programlarında yer alan “kök değer” ifadesi yerine “çatı değer” ifadesi getirilmiş, adalet, saygı ve sorumluluk oluşan bu çatı değerler diğer bütün değerler ile yoğun kesişim noktaları belirtilmiştir (MEB,2024a, 54-55; MEB, 2018, 6). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda ders kitaplarının ünitelendirilmiş temalarda hedeflenen kazanımlarla beraber kazanılması hedeflenen değerlerde belirtilmektedir. Türkiye Yüzyılı ile başlayan bu yeni değer sisteminin uygulanmasında Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metin türlerinin değerlerin nasıl etkili olduğu, hedeflenen değer, tema ve metinler arasındaki uyumun nasıl olduğu incelenmeli ve bu incelemede eğitim sürecinin içerisinde bulunan Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin de görüşlerine başvurulmalıdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metinlerin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde hedeflenen değerleri kazandırmadaki rolüne yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaca yönelik olarak aşağıda belirtilen sorulara

cevap aranacaktır:

1. 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan edebi metinlerin, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hedeflenen değerleri kazandırmadaki rolü nasıldır?
2. 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan öğretici metinlerin, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hedeflenen değerleri kazandırmadaki rolü nasıldır?
3. 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metinlerin, temalara göre hedeflenen değerler ile uyumu nasıldır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Değerler eğitiminde sadece gerçek kişiler değil, kurmaca karakterler ve bu karakterlerin içinde bulunduğu kurmaca olaylarda öğrenci için rol model olabilmektedir. Bu durumda hem edebi hem de öğretici (bilgilendirici) metinlerin değerler eğitiminde rolü büyüktür. 2024-2025 eğitim-öğretim yılında yürürlüğe giren Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, öğretim programlarında bulunan “değer-erdem-eylem” çerçevesi ve “çatı değer” kavramlarıyla değerler eğitime bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne hazırlanmış ders kitaplarındaki metinleri değerler eğitim bağlamında incelenmesi önem kazanmıştır. Özellikle içeriğinde en çok metin türü barındıran Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları, değerlerin öğrenciye farklı metin türleri aracılığıyla farklı bakış açılarından bakarak kazandırması açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Literatürde Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabının değerler eğitimi açısından incelendiği ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hazırlanmış ders kitaplarının incelendiği son çalışmalar, sadece doküman incelemesi ile sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin uygulanması sürecinde yer alan, öğrencinin karakter gelişimindeki en önemli tanık ve rol model olan öğretmenlerin görüşlerine yer verilmemektedir (Suluk ve Yıldırım, 2025; Turan ve Duman, 2023; Ceyhun, 2022; Aslan, 2019; Hazım, 2019; Veyis, 2019).

Bu çalışma, hem Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının hem de Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinin değerler bağlamında incelenmesine yönelik öğretmen görüşü temelli bir çalışma

olması, literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Bunun dışında görüşme sırasında öğretmenlerin kitaplarında yer alması için öneride bulundukları metinlere de yer vermemiz, bu çalışmanın ilerleyen yıllarda hazırlanacak ders kitapları için Milli Eğitim Bakanlığı'na bilimsel bir veri seti ve metin havuzu olma potansiyeline sahiptir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

1. 9 Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metinler, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda temalara göre hedeflenen değerlerin kazandırılması amacıyla seçilmiştir.
2. Görüşmeye katılan Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile ilgili gerekli eğitim ve seminerleri almış, Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'na ve 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metinlerin içeriğine hâkimdirler.
3. Görüşmeye katılan Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri samimi, doğru ve objektif bir şekilde cevap vermişlerdir.
4. Veri toplamada kullanılan görüşme soruları araştırmanın amacı ile uyumludur.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmada elde edilen veriler;

1. Bartın il genelinde görev yapmakta olan 9. Sınıfa giren Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri ile sınırlıdır.
2. 2024-2025 eğitim-öğretim yılı itibarıyla Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli sadece öğretim kademelerinin ilk sınıflarında uygulanmaya başladığı için Ortaöğretim 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabı ile sınırlıdır.
3. 9. Sınıf Türk Dili Edebiyatı ders kitabının “Metin Tahlili” bölümlerinde yer alan okuma ve dinleme becerilerine yönelik ana metinler ile sınırlıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde değer kavramının tanımı, işlevi ve sınıflandırılması sunulmuştur. Değer eğitimi yaklaşımları, yöntem ve teknikler, değerler eğitimin Türkiye’de ve diğer ülkelerde uygulanması, Türk Dili ve Edebiyatı dersinde değerler eğitiminin uygulanmasına yönelik örnekler verilmiştir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde değerler eğitiminin amacı, önemi ve ilgili çalışmalardan bahsedilmiştir.

2.1. Değer

Değer kavramına yönelik farklı tanımları, işlevleri değerler eğitimin öğrencideki etkisinin anlaşılması açısından önemlidir.

2.1.1. Tanımları

Sosyal bilimler alanında yerli ve yabancı birçok bilim insanının “değer” kavramı üzerinde farklı tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlara geçmeden önce “değer” kavramının kökenine inilmesinde fayda bulunmaktadır. Değer kavramı, Latince *kıymetli olmak* ve *güçlü olmak* anlamlarına gelen *valere* kökünden türetilmiş, ilk olarak da Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılmıştır (Bilgin, 1995’den akt. Keskin, 2016a, 20).

Alan yazında yer alan değer tanımlarına bakıldığında değer kavramının “inanç” yönüne vurgu yapılmaktadır. Örnek olarak Güngör (1998, 27), değeri, “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç” olarak tanımlamaktadır. Hökelekli (2013, 0) ise dini geleneklerin desteklediği değer kavramını iyi veya kötü insan olmanın yollarını gösteren kılavuz, ölçüt ve bireysel mutluluğun asıl kaynağı olarak tanımlamaktadır. Hökelekli’nin bu tanımına göre değer, bir inanç ürünü olan dini geleneklerin desteklediği ve bireyin mutlu olmasının kaynağı olan bir rehber olarak görülmektedir.

Değer kavramının insan davranışına etkisine vurgu yapan bazı tanımlar da alan yazında yer almaktadır. Kluckhohn (1951 ’den akt. Hills, 2002, 4), bireyin, mevcut eylemleri, bu eylemlerin amaçları ve araçları arasında tercih yapmasını sağlayan, bireyin ayırt edici özelliklerini oluşturan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Ulusoy ve Dilmaç (2020, 16),

“insanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü” şeklinde tanımlamıştır. Halstead (1996, 5) ise değer kavramını “davranış kılavuzu ve karar verme ölçütü” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlar doğrultusunda değer, insanların gerçekleştirecekleri davranışlarını seçme konusunda kolaylık sağlayan bir referans ve insanları diğer canlılardan ayırt edici özellikleri barındıran bir kavram olduğu belirtilmektedir.

Bireyin temel alındığı tanımlar dışında toplumun da temel alındığı değer tanımları bulunmaktadır. Türk (2009, 2), “toplumun içerisinde yaşayan bütün bireylerce doğru olduğu kabul edilen standartlar olup, değişimi uzun zaman içerisinde olan, toplumun bireylerinden yapılmasını istediği davranış ve uygulamalar” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak bireylerin bir toplumda sosyalleşmesi ve toplumun varlığını sürdürebilmesi için toplumun ortak ve doğru kabul ettiği değerlerin benimsenmesi gerektiği söylenebilir.

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak ortak bir tanım yapacak olursak; değerler, iyi insan olma yolunda bireyin davranışlarını seçmesine yardımcı olan bir ölçüt ve bireyin toplumda sosyalleşmesi için benimsediği toplum tarafından kabul edilen ortak kural ve uygulamalardır.

2.1.2. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri

Değer kavramına ait çeşitli tanımlarından yola çıkılarak değerlerin işlevleri ile ilgili çıkarımlar yapılmaktadır. Tanımlarda değer, hem bireysel hem de toplumsal yönü bulunduğundan değerlerin işlevlerinden bahsederken de değerlerin işlevlerine hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan bakmak gerekmektedir.

Bireysel açıdan değerler bireyin davranışlarını belirlemede bir değerlendirme aracı ve ölçüt olarak kullanılır. Birey, günlük hayatında hem kendi davranışları hem de çevresindeki diğer bireylerin davranışları konusunda değerlendirme yapar. Bu değerlendirme sayesinde birey, kişisel rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin belli hedefler doğrultusunda gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmiş olur. Bir başka bireysel

açından değerin işlevi ise bireyin karakterine yön vermesidir. Eğer birey, kendisine toplumun değerlerine uygun hareket ederse ahlaklı bir karaktere sahip olmaktadır (Keskin, 2016a, 34-35).

Toplumsal açıdan değerlerin işlevlerine baktığımızda toplumu birbirine bağlayan bir işlevi bulunmaktadır. Çünkü değerler toplumunun ortak kabul ettiği düşünceler ve davranışlardır. Toplumun ortak kabul ettiği değerleri benimseyen bireyler, toplum için faydalı bir bireydir. Bunun sonucunda toplumu oluşturan üyeler ortak düşündüğünde aralarında fikir ayrılığı oluşmaz, tam tersi sorumluluk ve görev bilinciyle bağlandıklarında toplumu ayakta tutmaya devam etmektedirler (Aslan, 2019, 13; Aydın ve Akyol-Gürler, 2020, 5).

Değerlerin özelliklerini inceleyecek olursak, değer kavramı üzerine çalışma yapan önemli kuramcılardan Schwartz ve Bilsky (1987) değerlerin özelliklerini beş maddede belirtmiştir:

1. Değerler kavram ve inançlardan oluşur.
2. Belirli durumları aşar. Örnek olarak adalet değeri, sadece adliye binalarında değil, evde, okulda ve karşılaşacağımız her ortam ve olayda geçerlidir.
3. Arzu edilen durumlardır.
4. Davranışların seçiminde kılavuzdur.
5. Değerlerin kendileri arasında hiyerarşik bir yapı bulunmaktadır (s. 551).

Bir başka çalışmada değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır (Keskin, 2016a):

1. Değerler birbirleri ile ilişki içindedir.
2. Değerler arasında hiyerarşik bir düzene sahiptirler.
3. Değerler değişken bir yapıya aittir ve değerler sistemine yeni değerler dâhil oldukça değerler arasındaki hiyerarşik sistem yeniden şekillenir
4. Değerlerin hem bireysel hem de toplumsal bir yönü vardır
5. Değerler insanlar tarafından desteklenirse toplumda etkisi artar, desteği kaybederlerse de değişir veya etkisini kaybeder.
6. Değerlerin görecelidir. Toplumun kendine ait kültürüne özgüdür ve bu değerler toplumun uzlaşması sonucu oluşur.
7. Değerlerin evrensel boyutu vardır. Bazı sosyal bilimciler tüm insanlığa ait ortak değerlerin var olduğu konusunda hemfikirdir (s. 30-33).

Bu özellikler doğrultusunda değerlerin özellikleri ile ilgili genel bir sıralama yapacak olursak ;

1. Değerler birbirleri ile ilişki olmasıyla beraber aralarında öncelik sırası da bulunmaktadır.
2. Bireyler ve toplumlar geliştikçe değerler de değişime uğramaktadır.
3. Birey ve toplumdan eski desteği bulamayan değerler yerine yenileri gelmektedir.
4. Bir toplumun kültürüne özgü değerler olmakla birlikte dünyanın her yerinde geçerli evrensel değerler de bulunmaktadır.

2.1.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Alan yazında yerli ve yabancı kuramcılarının farklı değerler sınıflaması görülmektedir. Bu sınıflamalar değerlerin işlevleri, değerlerin hiyerarşik düzeni, değer yönelimleri gibi alanlara göre yapılmıştır. Bu sınıflamaların başında Kluckhohn'un sınıflaması gelmektedir. Lyons (2003)'a göre değerlerin evrenselliği yerine kültürel farklılık gösterdiğini savunan Kluckhohn'un bu değerleri temalarına göre sınıflaması aşağıdaki Tablo 2. 1'de gösterilmektedir.

Tablo 2. 1: Kluckhohn'un değerler sınıflandırması (Lyons, 2003, s. 33-34)

Model	Değerlerin olumlu (iyi) veya olumsuz (kötü) olmak üzere ikiye ayrılması.
Kapsam	Estetik, kavramsal ve ahlaki olarak sınıflama.
Niyet	Değerlerin amaç, araç ve durum değerlerine şeklinde ayrılması.
Genelleme	Değerlerin sınırlı koşullarda ortaya çıkan (rol değerleri) veya çok çeşitli durumlarda ortaya çıkan değerler ve kültürel değerler olmasına göre ayrılması.
Yoğunluk	Değerlerin zorunlu ve seçime bağlı değerler olarak ayrılması. Seçime bağlı değerler "kesinlikle yanlış" olarak değerlendirilmeyecek değerlerdir.
İçerik	Değerlerin özel durumlarla ilgili, bir topluluğa ait ve evrensel olmak üzere üçe ayrılması
Örgütlenme	Değerlerin hiyerarşik sınıflandırılması.

Bir başka değer sınıflandırılması ise Spranger'a aittir. Spranger değerleri altı başlıkta toplamıştır. Bu altı değer sahip insanları da altı kişilik tipi olarak belirlemiştir. Daha sonraki yıllarda ise Allport ve arkadaşları tarafından bir ölçeğe dönüştürülmüştür (Spranger, 1928'den akt. Akbaş, 2004, 56; Aydın ve Akyol-Gürler, 2020, 9). Spranger'ın değerler sınıflandırması aşağıdaki Tablo 2. 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. 2: Spranger değerler sınıflandırması (Aydın ve Akyol-Gürler 2020)

Bilimsel Değerler	Bilgiye ve düşünmeye önem veren insan deneysel, eleştirci ve entelektüeldir.
Ekonomik Değerler	Faydalı ve pratik olana öncelik verir.
Estetik Değerler	Sanatın toplum için önemli olduğunu düşünür.
Sosyal Değerler	En önemli değer insan sevgisidir. Yardımsever ve bencil olmama esastır.
Politik Değerler	Politik değerlere sahip bir insan için kişisel güç ve şöhret önemli bir yer tutar.
Dini Değerler	Din için dünyevi arzularından vazgeçer.

Rokeach, değerleri amaç değerler ve araç değerler olmak üzere iki grupta sınıflandırmıştır. Amaç değerler temel değerleri oluştururken araç değerler ise amaç değerlere ulaşmada yardımcı olabilecek değerleri oluşturmaktadır (Rokeach, 1968, 254; Akbaş, 2004 , 57). Rokeach'ın değerler sınıflandırması aşağıdaki Tablo 2. 3'de gösterilmektedir.

Tablo 2. 3: Rokeach değerler sınıflandırması (Rokeach, 1968; Akbaş, 2004)

Amaç Değerler	Araç Değerler
Konforlu hayat	Hırslı
Heyecanlı bir hayat	Hayal gücü geniş
Başarma duygusu	Yetenekli
Barış içinde bir dünya	Neşeli
Güzellikler dünyası	Temiz
Eşitlik	Affedici
Aile güvenliği	Yardımsever

Özgürlük	Dürüst
Mutluluk	Cesaretli
İç uyum	Ufku geniş olma
Gerçek sevgi /Dostluk	Sevecen
Ulusal güvenlik	Bağımsız
Zevk	Mantıklı
Kurtuluş	Sorumlu
Özsaygı	İtaatkâr
Sosyal tanınma	Kibar
Bilgelik	Öz-Kontrol

Schwartz (1994) ise değerleri on grupta sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmada değer grubu, değerler ve kaynaklar olmak üzere üç kısım bulunmaktadır. Schwartz'ın değerler sınıflandırması aşağıdaki Tablo 2. 4'de gösterilmektedir.

Tablo 2. 4: Schwartz değerler sınıflandırması (Schwartz, 1994, 22)

Grup/Tanımları	Örnek Değerler	Kaynaklar
Güç: Sosyal statü, insanlar veya kaynaklar üzerinde hakimiyet gücü.	Sosyal güç, otorite, toplumdaki yerini korumak, zenginlik	Etkileşim Grup
Başarı: Kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak.	Etkileşim Grup
Hedonizm/Hazcılık: Bireysel zevkler.	Zevk, hayattan keyif almak.	Organizma
Uyarılım: Heyecan, yenilik.	Cesur olmak, heyecanlı bir hayat yaşamak.	Organizma
Özyönelim: Bağımsız düşünce ve eylem.	Yaratıcı, meraklı ve özgür olmak.	Organizma Etkileşim
Evrenselcilik: Tüm insanların refahı ve doğayı korumak.	Sosyal adalet, eşitlik, doğayı korumak.	Grup Organizma
İyilikseverlik: Çevrende iletişim halinde olduğun insanların refahını koruma.	Yardımsever olmak, dürüst olmak.	Organizma Grup Etkileşim

Gelenekselcilik: Geleneksel kültür ve dinin sağladığı fikirlere saygı, bağlılık.	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak.	Grup
Uyma: Başkalarına zarar verecek davranışların kısıtlanması	Nezakət, itaatkâr olmak, ebeveynlere değer vermek.	Etkileşim Grup
Güvenlik: Toplumun huzuru ve güvenliği.	Ulusal güvenlik, sosyal düzen.	Organizma Etkileşim Grup

2.2. Değerler Eğitimi

Değerler, bir toplumu ayakta tutan yapı taşlarından biridir. Bireyler toplumun ortak kurallarını oluşturan değerleri benimsediğinde toplum yaşamaya devam eder. Bunu sağlamak için de değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması gerekir.

Alan yazın incelemesi yapıldığında değerler eğitimi ilgili farklı tanımlar bulunsa da ortak tanım olarak kabul edilecek iki tanım öne çıkmaktadır:

1. Değerlerin açık ve bilinçli bir şekilde aktarılma sürecidir (Brown, 2006)
2. Bireylerin ve toplumun iyiliğine katkı sağlamaktır (Tokdemir, 2007, 32).

Yukarıdaki iki genel tanımdan yola çıkarak değerler eğitiminin bireysel ve toplumsal olarak iki amacı bulunmaktadır. Değerler eğitiminin bireysel amacı bilgiyle insanı ahlâki olgunluğa erdirmektir. Bilgi nesnel yapıda, değerler öznel ve iyi olmaktan yanadır. Eğer bireye bilgi ile beraber değer aktarımı yapılmazsa birey, elde edilen bilgiyi kötü amaç için kullanabilir (Aydın ve Akyol-Gürler, 2020, 16). Örneğin; morfinin yapılışını öğrenen bir kimyagere gerekli değerler aktarılmazsa bu bilgi sağlık gibi iyi ve önemli bir amaçla kullanılmak yerine uyuşturucu üretimi ve satışı gibi kötü bir amaçla kullanılabilir.

Toplumsal amacı ise toplumu ayakta tutmaktır. Değerler eğitiminin toplumsal amacı olsa da günümüzde artan teknolojinin gelişimi ile bu amaçları gerçekleştirirken bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişim araçlarına kolaylıkla ulaştığımız günümüzde medya aralığıyla toplum farklı kültürel değerleri, geleneksel değerlere tercih etmektedir. Bu yüzden toplumu oluşturan bireylerde yönlendirme, kültürel yozlaştırma, kültür boşluğu, kimlik bunalımı ve şiddet gibi olumsuz durumlar ortaya çıkmaktadır. Sağlıklı değerler

aktarımının sağlanması için bireylere medya okuryazarlığının dikkate alınması gerekmektedir (Turan ve Nazıroğlu, 2016, 160-172).

Değerler eğitimi için iki önemli kurum bulunmaktadır. Bunlar aile ve okuldur. Çocukların kişilik gelişimlerinin %80 oranında gerçekleştiği ilk beş yaş döneminde değerleri kendi başlarına doğru bir biçim anlamlandıramayacakları için ailenin değerler eğitiminde rolü büyüktür. Ailedeki mutlu ve huzurlu ortam, ebeveynlerin çocuğa örnek rol-model olmaları ve çocuğun gelişim özelliklerine göre verilen her eğitim çocuğun kişilik kazanmasına etkili olmaktadır (Keskin, 2016b, 78).

Değerler eğitimi için bir diğer önemli kurum okuldur. Uzun süre ailenin yanında alınan değerler eğitiminin sürdürülebilmesi, ilerleyen zamanlarda bir değer yozlaşması yaşamadan müdahale edilmesi için okul büyük bir önem taşımaktadır. Ailedeki değerler eğitiminin örnek modeli anne ve baba iken okulda ise bu görevi öğretmenler almaktadır.

Yılmaz (2022), bireylerde yaşanması muhtemel bir değer yozlaşmasını önlemek için okullarda öğrenciye kazandıracak değerlerle donanımlı öğretmenlerle değerler eğitimi yapılmasını savunmaktadır. Öğretmen her açıdan öğrenci için örnek model olmalıdır. Eğer öğretmen iyi davranış sergilediğinde hiç çaba göstermeden eğitim yapabilmektedir. Aileden sonra ilk karşılaştıkları kişiler öğretmenlerdir. Bu yüzden ailede eksik kalan değerler eğitimi tamamlamada ve iyi ve doğru öğretmekle yükümlüdürler ve okulun da bu doğrultuda öğrenciye kazandırılacak değerler için aile ile işbirliğine içinde olmalıdır (s. 188-189).

2.2.1. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Alanyazın incelemesinde değerler eğitimi yaklaşımları ile ilgili farklı tasnifler bulunsa da Aydın ve Akyol- Gürler (2020), Çalışkan ve Öntaş (2020) ve Keskin (2016b) 'nin çalışmalarında değerler eğitimi yaklaşımları ortak bir şekilde üç başlık altında toplanmış ve bu yaklaşımlarda uygulanan yöntemler de belirtilmiştir:

1) Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı:

- *Değerlerin Telkini:* Bu yöntemle toplum tarafından ortaya konulmuş değerlerin model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, eleştirme ve öğüt verme gibi metotlarla öğrencilere aşılanmalıdır.
- *Davranış Değiştirme:* Davranışçı kuramda yer alan edimsel koşullanmanın değerler eğitimine uygulanmış halidir. Kazandırılmak istenen değere uygun davranışı sergileyen öğrenciye ödül, sergilemeyen öğrenciye ceza uygulanır.
- *Gözlem Yoluyla Öğrenme:* Bu yöntemle temel duyu organlarıyla değerlerin birinci elden öğrenmesi amaçlanmıştır.

2) Değerleri Geliştirme/Gerçekleştirme Yaklaşımı:

- *Değer Açıklama:* Değer kazanma sürecinde öğrencilerin alternatif değerleri rol yapma, canlandırma, düşünce kartları, tümevarım ve problem çözme gibi metotlarla test edip bu değerlere bağlı davranışların sonucunu mantıklı bir düşünmesi amaçlanır.
- *Ahlâki Muhakeme:* Öğretmenin sınıfta ahlaki ikilemlerden örnekler verir ve öğrencilerin bu örnek ikilemlerde tercih ettiği değerler gerekçeleriyle tartışılır.
- *Değer Analizi:* Örnek bir olay üzerinden öğrencilerin beyin fırtınası gibi metotları kullanarak bu olaylarla ilgili sorulara cevaplayarak ahlaki değerleri kazanması amaçlanır.
- *Eylem Öğrenme:* Değerlerin davranışa dönüştüğü yaklaşımdır. İlk basamakta örnek bir sorun belirlenir, öğrencilerin kendi değerleriyle buldukları olası çözüm önerileri sunulur ve son aşama olarak da en uygun çözüm önerisi seçilip uygulanır.

3) Bütüncül Yaklaşımlar

- *Adil Topluluk Okulları:* 1974’de Kohlberg tarafından uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde okul yapısının oluşturulmasında öğrencilerin de söz hakkı alabileceği demokratik bir ortam oluşturulması amaçlanmıştır. Adil topluluk okullarında sistemi oluşturan okul meclisleridir. Bunun dışında mecliste alınan kararların uygulanması ve denetlenmesi için de kurulların ve toplantıların oluşturulması istenmiştir.
- *Karakterler Eğitimi:* Örtük program aracılığıyla insanî değerleri kazandırma ve bu değerleri davranışa dönüştürme açıklanmıştır.

2.2.2. Değerler Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Eğitim programlarında öğrenme-öğretme süreci belirlenen amaca ulaşmak için yapılan uygulamaların içinde bulunduğu süreçtir. Değerler eğitiminin ön planda olduğu programlarda öğrencinin o değeri benimsemesi için kullanılan yöntem, teknik ve materyaller de bu açıdan önemlidir (Yaşaroğlu, 2019, 200). Bu başlıkta değerler eğitiminde sıkça kullanılan yöntem ve teknikleri ele alınmaktadır.

Öğretim yöntem ve teknikleri arasında en klasik yöntem, anlatım yöntemidir. Zaman açısından ekonomik olması gibi avantajları olsa da öğretmen merkezli, öğrencinin fazla aktif olmaması açısından da dezavantajları da bulunmaktadır. Ancak program tarafından hedeflenen değerler yönünden öğrencinin ön bilgisi az ise değerlerin tanımı, değerlerle ilgili eylemlerin açıklanması açısından öğretmenlerin ilk kullandığı yöntem olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, öğretmenin öğrencilerin dikkatini kendi tarafına çekmesi için derste dikkat çekici materyaller kullanımı gibi çeşitli önlemler almalıdır (Sadak, 2021, 138). Bu açıdan bilişsel alanın ilk basamağı olan anlama basamağında öğrencinin değeri anlaması ve hatırlaması için anlatım yöntemi, en uygun yöntem olmakla beraber bu yöntem sayesinde değeri almaya istekli hale geldiği duyuşsal alanın ilk basamağı olan alma basamağına ait davranışları da kazandırmaktadır (Yeşilyurt, 2019, 128; Karagöl ve Adıgüzel, 2022, 220).

Değerler eğitiminde kullanılan bir başka klasik yöntem ise literatür yöntemidir. Öğrenciler metinler aracılığıyla değerler ve etik ilkelerle karşılaşabilir. Edebi eserler aracılığıyla öğrencilere değerler aktarımı sunulabilmektedir. Bu yönetimin etkili kullanılması için değer aktarımı için seçilen metin okutulmadan önce değerlerle ilgili hazırbulunuşluğun sağlanabilmesi için hazırlık yapılır. Sonrasında öğrencilerin metinleri anlamasını sağlamak için metinler okutulup dinletilir. Okuma ve dinleme sonrası öğrencide eğer ahlaki ikilem oluştuysa metinlerdeki olaylar analiz edilip tartışılabilmektedir (Yaşaroğlu, 2019, 204-205).

Öğrenci merkezli, çağdaş öğretim yöntemlerinden biri olan örnek olay yöntemi, dersin konusuna ve amacına uygun bir olayın neden sonuç ilişkisiyle tartışılıp çözüm önerileri sunulmasıdır. Bu yöntemde olayın sadece dersin amacına ve konusuna uygun olması

yeterli değildir. Bunun dışında öğrencinin seviyesine de uygun olmalıdır. Tartışılacak örnek olaylar gerçekleşmiş olaylar olduğu gibi gerçekleşmemiş ya da gerçekleşmesi muhtemel olaylarda olabilir (Er, 2016, 121). Öğretmen ve öğrencinin örnek olay bulması zor gibi görünebilir. Ancak çevredeki her olay bir kaynaktır. Tarihi veya edebi metinlerdeki herhangi bir olay öğrencinin ahlaki düşüncesini geliştirebilmektedir (Aydın ve Akyol-Gürler, 2020, 134). Değerler eğitimdeki etkisi, öğrenciye işbirliği içinde hareket etmeyi, dürüst bir şekilde görüşlerini açıklayabilmeyi ve empati kurabilmeyi sağlamaktadır. Bu bağlamda değerler örnek olay yöntemi, bilişsel alanın kavrama ve analiz basamaklarını; duyuşsal alanın ise tepkide bulunma ve değer verme basamaklarında yer alan hedeflerin gerçekleştirmesi açısından önemlidir (Yeşilyurt, 2019,133).

Drama yöntemi, bir konunun tiyatro tekniklerini kullanarak hayali karakterler oluşturulup doğaçlama ve kendiliğinden canlandırılmasıdır. Drama yönteminde hazır bir metne ihtiyaç yoktur ancak öğrencinin gelişimsel dönemine göre öykü, masal gibi edebi metinlerden yararlanılabilir (Adıgüzel, 2020, 2). Eğlendirerek öğretme yöntemlerinden biri olan drama yöntemi, değerler eğitiminde kullanıldığında öğrenci yardımseverlik, empati, sevgi, saygı gibi insani değerleri öğrenebilmektedir (Aydın ve Akyol-Gürler, 2020, 115). Ele alınan bir değer, drama yöntemi sayesinde öğrenciye kazandırılmasıyla o değer öğrenci tarafından özümsemesi ve kavranması sağlanır. Bu açıdan bakarsak drama yöntemi bilişsel alanda kavrama ve uygulama basamaklarını; duyuşsal alanda ise tepkide bulunma, değer verme ve örgütlenme basamaklarını kapsamaktadır (Yeşilyurt, 2019, 132).

2.2.3. Değerler Eğitimi Uygulamaları

Bu başlıkta değerler eğitiminin Dünya’da ve Türkiye’deki eğitim sistemlerinde uygulanmasından bahsedilmiştir.

2.2.3.1. Dünya’da Değerler Eğitimi Uygulamaları

Toplumu bir arada tutan değerler kültür, zaman gibi faktörlere göre değişkenlik gösterdiği gibi hangi toplumun hangi değerlere daha çok önem verdiği konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında her ülkenin kendi eğitim sistemi içerisinde önem verdiği değerlerin aktarılmasına yönelik bünyesinde bulunan okullarda uygulanması için

geliştirdiği çalışmaları ve projeleri bulunmaktadır.

Avustralya’da New South Wales (NSW) Eğitim Bakanlığının 2004 yılında yayınladığı genelgeye göre temel değerlerin, ülke toplumunun hukuksal ve kültürel temelini oluşturduğunu belirtmektedir. NSW Eğitim Bakanlığının değerler eğitimi yaklaşımı, programa ek bir öğretim etkinliği olmasını önlemek ile beraber temel değerlerin tüm okullarda öğretilmesi kabul edilmektedir. Temel değerler ise *bütünlük, mükemmellik, saygı, sorumluluk, işbirliği, katılım, bakım, adalet ve demokrasi* olmak üzere 9 değerden oluşmaktadır. Öğretmenlerin bu temel değerlerin derslerinde çeşitli strateji, yöntem ve teknikleri kullanarak değerleri daha açık hale getirmesi ve değerlerin anlamları ortaya çıktıkça öğrencilerin tartışarak bu değerlerin hangi bağlamlarda uygulanması gerektiğine yardımcı olduğu vurgulanmaktadır (Refshaug, 2004, 2-4).

Singapur ülkesi Çin, Hint, Malay gibi etnik grupları; Taoizm, İslam, Hinduizm ve Hristiyanlık gibi farklı dinleri barındırdığı için çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Bu açıdan değerler eğitiminde öğretmenlere büyük sorumluluklar verilmektedir. Özellikle öğretmenlerin sınıflarında yerel ve küresel sorunların öğrenciler tarafından tartışılarak Singapur’daki farklı kültüre ait değerlerin ülke toplumunun hoşgörüsü için kullanılmasında bir rehber konumunda olduğu görülmektedir (Berthelsen ve Karuppiyah, 2014, 39).

İngiltere’de, bireyin 5 yaşına kadar kritik bir dönemde olduğunu ve bu dönemde verilen değerlerin önemi bilindiğinden okul öncesi döneme yönelik değerler eğitimi uygulamalarına yoğunluk verilmektedir. Birey için uygulanan değerler eğitiminde tek taraflılık bireysel yaşamı ile toplumla birlikte yaşamı esas alınmaktadır (Dönmez ve Uyanık, 2022, 78). Bu doğrultuda İngiltere’deki değerler eğitimi uygulamaları, çocuğun gelişim dönemi ve çevresiyle olan ilişkiye yöneliktir.

Amerika Birleşik Devletleri’deki değerler eğitimi uygulamalarında, fırsat eşitliği ve adalet gibi değerler önemli görülmektedir. Bu açıdan ABD’de okul öncesi eğitimi, düşük gelirli ailelerinin çocuklarını yüksek sosyo-ekonomik düzey ailelerinin çocukları ile eşit şartlarda eğitim alıp ilköğretime hazır hale getirilmesi için bir program görevi görmektedir (Baxter ve Hamm, 2014, 2-3). Özellikle değerler eğitiminde hikâye gibi edebi metinlerin kullanılmasına dikkat edilmektedir. Çünkü hikâye ile değerler eğitiminin çocuğun ahlaki

gelişimine etkili olduğu ve değerleri gerçek hayatla bağlantı kurarak benimsemesini sağladığını belirtmektedirler (Vitz, 1990, 717). Bunun dışında ABD'nin finansal açıdan da başlatmış olduğu değerler eğitimi uygulamaları bulunmaktadır. *Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın Hareketi (No Child Left Behind Act)* adlı proje ile ülke genelindeki değerler eğitimi uygulamalarına bütçe ayrılmasına önem verildiği vurgulanmaktadır (UDSE, 2001).

2.2.3.2. Türkiye’de Değerler Eğitimi Uygulamaları

Türkiye’de değerler eğitimi uygulamalarının başında 1995 yılında UNESCO tarafından Birleşmiş Milletler’in 50. doğum günü kutlamaları sebebiyle "Daha İyi Bir Dünya İçin Değerlerimizi Paylaşalım" sloganı ile başlatılan “Yaşayan Değerler Eğitim Programı” (YDEP) gelmektedir. Telkin yolu yerine etkinlik temelli bir yaklaşımı esas alan bu projede 12 evrensel değer kazandırılması amaçlanmıştır. Bu bağlam doğrultusunda 2010 yılında MEB Talim Terbiye Kurulu başkanlığı valilikler ile tüm ilk ve ortaokullara 2010-2011 eğitim öğretim yılında okullarda ders içi ve ders dışı faaliyetlerde değerler eğitiminin gerçekleşmesi bir genelge yollamıştır (Cihan, 2014, 433). Bu genelgede toplumsal hayatı oluşturan, insanları birleştiren sosyal ve manevi değerlerimizin öğrencilere aktarılmasının değerler eğitimi olduğuna dair tanımdan bahsedilmektedir (MEB, 2010).

Türkiye’de değerler eğitimi uygulamalarına öncülük eden bir başka kaynak ise Milli Eğitim Şûraları’nda alınan kararlardır. 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan genel amaçlar 1974 yılında gerçekleşen 9. Milli Eğitim Şûra’sında belirlenmiştir. Özellikle bu amaçlardan değerler eğitimi ile ilgili olanlar şu şekilde belirtilmiştir:

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve

toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; (M.E.T.K. Madde-2, 1973).

Yukarıdaki maddelerden yola çıkarak Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında milli, manevi değerler kazandırmak, kazandırılan bu değerlerle kendini mutlu edecek ve topluma katkıda bulunacak bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2006 yılında düzenlenen 17. Milli Eğitim Şûra'sında öğretmen yetiştirme politikasında öğretmenlere kazandırılması istenen değerlerle ilgili kararlar alınmıştır. Bu kararlarda öğretmenlerin kendi kültürlerini ve değerlerini bilmekle beraber farklı kültürleri, değerleri ve tarihimizi öğrenerek bu bilinçle eğitim vermelerinden söz edilmektedir (TTKB, 2006, Karar 71).

Konu başlıklarında değerler eğitiminin “Spor Sanat beceri ve Değerler Eğitimi” başlığı altında ilk kez ayrı ele alınan 18. Milli Eğitim Şûrası (2010)’nda;

- Değerler ve Eğitimi Projesi’’ hazırlanması ve uygulanması;
- Değerleri belirlemeye yönelik saha araştırması yapılması ve dört yılda bir bu değerlerin güncellenmesine;
- Değerler eğitimde ulusal ve evrensel değerleri bir bütün halinde görüş farkındalık oluşturulmasına;
- Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitime yönelik bir ders okutulması ve hizmet içi eğitimin verilmesine;
- Değerler eğitiminin örgün ve yaygın tüm kurum ve derslerde yerilmesi ve bunun için okul paydaşları ile veli arasında iş birliği sağlanması gibi kararlar verilmiştir (TTKB, 2010, Karar 20; Karar 29; Karar 30; Karar 31; Karar 32; Karar 35).

2.3. Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Ve Değerler Eğitimi

Şimşek (2020)’e göre dil, insanların anlaşabilmesi için meydana gelen seslerin ve bu sesleri temsil eden sembollerden oluşan en temel iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar tarih boyunca haberleşmek amacıyla dil vasıtası ile hem sözlü hem de yazılı bir şekilde iletişim kurmuşlardır. Bu sözlü ve yazılı dil ürünleri nesiller boyu günümüze ulaşarak metinleri oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze tüm edebi metinlerin içeriğinde

açık veya gizli okuyucuya vermek istenen iletiler bulunmaktadır. Bu iletilerden bazıları bilgi; bazıları ise hem bireye estetik zevk hem de bireyin yaşadığı topluma yönelik duygular barındırmaktadır (Kurudayıoğlu ve Çakıcı, 2013, 48). Özellikle değerlerin aktarımında metinler bazı ulusal ve evrensel değerlere yönelik ipucu verirler. Bu doğrultuda insanın estetik zevkinin gelişmesine ve mensubu olduğu toplumun bir parçası olan değerleri kazanması yönünden edebi metinlere ihtiyaç duyulmaktadır (Kemiksiz, 2019, 385).

Bu metinleri başında Türk edebiyatında ilk yazılı metin olarak kabul edilen Orhun yazıtları gelmektedir. Göktürk Hakanı Bilge Kağan'ın sözlerinin bulunduğu yazıtların güney kısmında Çin egemenliğinde kendi kültürlerini kaybeden Türk kavimlerini örnek göstererek kendisinden sonraki nesle Türk kültürü ve değerlerini kaybetmemeleri konusunda nasihatle bulunulduğu görülmektedir. (Tekin, 1998).

Şimşek (2021) çalışmasında edebiyatımızda ilk siyasetname olma özelliği taşıyan Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* adlı eserini değerler eğitimi bağlamında incelemiştir. Yazılış amacı devlet yönetimi için öğüt verme olan *Kutadgu Bilig*'de yazar, doküman incelemesi yöntemi ile eserde 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan on kök değer de aktarıldığını ve derslerde okutulması gereken bir eser olduğunu tespit edilmiştir.

Edebiyatımızda bir başka ilklerden biri de ilk sözlük, dil bilgisi kitabı ve antolojik eser olarak kabul edilen Kaşgarlı Mahmut'un *Dîvânü Lugâti't Türk* adlı eseridir. Yazıcı-Ersoy (2017)'ye göre bu eserin 2018 Türk Dili ve Edebiyatı'ndaki on kök değeri barındırması öğrencinin ders içi ve ders dışında bu değerleri kazanarak toplum içinde uygulamasına olanak sağlamaktadır.

Bir başka örnek olan Türk tarihinin kaderini değiştiren Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* adlı eserinde özellikle özgürlük, bağımsızlık ve vatanseverlik değerlerine vurgu yaptığı görülmektedir. Buna örnek olarak Mondros Ateşkes Antlaşması'yla birlikte İtilaf Devletleri'nin işgali sonrası Kurtuluş Savaşı'nı başlatma sebebiyle ilgili Mustafa Kemal şöyle söylemektedir:

Yabancı bir devletin himaye ve kolaycılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından mahrumiyeti, acz ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Hakikaten bu derekeye düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez. Halbuki Türk'ün haysiyet ve

izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evladır! Dolayısıyla, ya istiklal ya ölüm! İşte hakiki kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktı. Bir an için, bu kararın tatbikatında muvaffakiyetsizliğe uğranılacağını farz edelim! Ne olacaktı? Esaret! (Atatürk, 2015, 39).

Metinler aracılığıyla değerler eğitimi sadece edebi değil, öğretici/bilimsel metinlerle de aktarılabilir. Örneğin Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan makale türü metinlerin sonunda yer alan kaynakça bilgisi (Yücel, Türkyılmaz ve Sağır, 2021, 114) ile başkalarının fikirlerini sahiplenmeme, araştırmacıların emeklerine saygı duyma ve bilginin doğruluğunu ispatlama açısından dürüstlük ve saygı gibi değerleri; araştırma yapma isteği uyandırması açısından da çalışkanlık ve sorumluluk değerleri öğrencilere kazandırılabilir.

Yukarıdaki örnekler doğrultusunda temeli dil ile oluşan edebi ve öğretici metinler sadece dil öğretimi özelliği olmayıp hem bireysel hem de toplumsal yönde değer aktarımı yapabilme özelliğine sahiptir. Köklü bir geçmişi olan Türk edebiyatında yer edinmiş her çeşitten metin türü örneklerinin öğretim programlarında yer alan değerleri barındırdığı ve bu değerleri nesilden nesile aktardığı için Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde okutulan metinlerin değerler eğitimi için önemli bir araç olduğunu görülmektedir.

2.4. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli* (TYMM), 2024-2025 eğitim öğretim yılında öğretim kademelerinin ilk sınıflarında (ilkokul 1.sınıf, ortaokul 5.sınıf, lise 9.sınıf) uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 2024c, 1). TYMM, ülkesini kalkındıracak nesiller yetiştirmeyi bir sorumluluk olarak gördüğünden milli bilince sahip, eleştirel düşünen ve problem çözen, ahlaklı ve erdemli bir nesil yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2024 a, 4).

2.4.1. Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi

TYMM'ye göre Sağlıklı bir kişinin yapısı, kişisel anlamda olgunlaşması ile toplum içindeki yaşamıyla doğrudan ilişkilidir. Erdem ise eğitim ve öğretim sonucundan hedeflenen kişiliğin güçlü yanları olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda yeni

modelde değerler *erdem-değer-eylem çerçevesi* ile değerler eğitimine bütüncül bir şekilde yaklaşarak değerlerden erdemli insana ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu çerçevede *adalet, saygı ve sorumluluk* çatı değer (ortak değer) diğer değerleri içinde barındırmaktadır. Çerçeve yer alan değerler, Şekil 2. 1’de “Huzurlu Aile ve Toplum”, “Huzurlu İnsan” ve “Yaşanabilir Çevre” olmak üzere üç başlıkta sınıflandırılmaktadır (MEB, 2024a, 36):

Şekil 2. 1: Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi (MEB, 2024a; 2024b).

Şekil 2.1’de görüldüğü üzere huzurlu aile ve toplumu *sevgi, dostluk, vatanseverlik, yardımseverlik, dürüstlük, aile bütünü* ve *özgürlük* değerlerinin; huzurlu insanda *sabır, tasarruf, çalışkanlık, mütevazılık, mahremiyet* ve *sağlıklı yaşam* değerlerinin; yaşanabilir çevrede ise *duyarlılık, merhamet, estetik* ve *temizlik* değerlerinin yer aldığı dikkat çekmektedir.

2.4.2. TYMM 2024 Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı

TYMM’ye göre hazırlanmış 2024 Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nda bir önceki programa göre belli başlı değişiklikler göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi öğretim programı anlama (teorik) ve anlatma (uygulama) becerilerine göre yapılandırılmıştır. Anlama, okuma ve dinleme/izleme becerilerini içine alarak “Metin Tahlili”; Anlatma ise konuşma ve yazma becerilerini içine alarak “Edebiyat Atölyesi” başlıkları adı altında sınıflandırılmaktadır (MEB, 2024b, 4).

Bir diğerk değişiklik ise “Metin Tahlili” başlığı altında yer alan metinlerin ana metin ve ara metin olarak ikiye ayrılmasıdır. Ana metin, hedeflere göre çözümlenmesi istenen metinler olarak tanımlanırken; ara metinler ise ana metnin çözümlenmesine yardımcı olan metinler olarak tanımlanmaktadır. Metin tahlili sürecinde ana metinlerin tamamı dikkate alınıp çözümlenmesi yapılmaktadır. Bu süreçte ara metinlerle de karşılaştırma yapılarak ana metindeki iletiler desteklenmekte ve pekiştirilmektedir (MEB, 2024b, 9).

“Metin Tahlili” bölümünde metin türleri edebi (sanatsal) ve öğretici metinler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Programda edebi metinler duygu yüklü, sanatsal ve okuyucuya estetik zevk veren metinler olarak tanımlanırken; öğretici metinler ise bilgi verme ve kanıtlama amacıyla yazılmış metinler olarak tanımlanmaktadır. Bu metinleri tahlili sürecinde öğrencinin öncelikle yazar, görsel ve başlık üzerinden metinlerle ilgili tahminde bulunmaları; dinleme/izleme ve okuma stratejilerine göre metinleri anlamalar, metnin konusunu tema ile ilişki kurarak ana düşüncenin, metindeki duyguların v metindeki açık ve örtük iletilerin tespit edilmesi istenmektedir (MEB, 2024b, 9-10).

Programda “Metin Tahlili” belirtilip ders kitaplarında edebi metinlerden şiir, hikâye, roman, destan, masal, fabl, tiyatro, halk hikâyesi, Karagöz (gölge) oyunları metin türlerinin yer aldığı görülmektedir. Öğretici metinlerden ise mülakat, deneme, anı, gezi yazısı, otobiyografi, biyografi, mektup, dilekçe, söyleşi, günlük, makale, özgeçmiş, haber metni ders kitaplarında yer alması dikkat çekmektedir (MEB, 2024b, 11-13).

Edebi metin türlerinden şiir türü ile ilgili net bir tanım olmasa bile en genel tanımı, duygularla sesleri satırlarda buluşturan, ezberi ve akılda kalıcılığı kolay olan metin türüdür (Çevik, 2017, 144). Romanla hikâye arasında yaşanmış veya yaşanması muhtemel olayların anlatılması gibi benzerlikler bulunsa da en temel fark, romanda birçok olay ayrıntılı bir şekilde betimlenerek anlatılırken hikâyede kısalık ve sadece önemli görülen metin olarak dikkat çekmektedir (Yalçın-Çelik, 2002). Destan, milletlerin hayatlarında büyük ve önemli etkiler oluşturmuş milli kahramanlık konularını ele alan doğa üstü motifler barındıran manzum eserlerdir (Bazancir, 2022, 243). Halk hikayesi, İslamiyet öncesi, göçebe destan geleneğinin İslamiyet etkisiyle beraber aşk konularının da içine aldığı manzum-mensur karışık eserlerdir (Özçelik, 2021, 1249). Masal temelinde öğüt verme ve olağanüstülük, gerçek zaman ve mekan kavramı olmayan anlatı türü olarak

tanımlanmaktadır (Özçelik, t.y, 461). Fabl ise ahlak ve öğüt verme amaçlı hayvanların kişileştirilerek oluşturulan hayal ürünü metinlerdir (Ungan, 2006). Masal ile fabl arasındaki en temel ortak özellik, olağanüstü (hayal ürünü) ve didaktik (öğüt veren) metinler olmasıdır. Göstermeye dayalı edebi metinlerden tiyatro, insanlar tarafından sahnelenmek için yazılmış metinlerin tümü olarak tanımlanmakta iken Karagöz (gölge) oyunu, Türk veya Hint kökenli olduğu savunulan insan ve kuklaların gölgeleri ile sergilenen gösteri sanatıdır (TDK, t.y.; Tuncel 2013).

Öğretici metinlerden Makale, özgün araştırma sonuçlarını editör uygulamaları, bilimsel etik doğrultusunda gazete ve dergi çerçevesinde yayımlanan metinlerdir (Day, 2000, 7). Mülakat, teknik olarak “kişilerden belli bir konuda duygu ve düşüncelerini alma” faaliyetidir (Dönmez ve Alacapınar, 2019, 187). Sohbet (Söyleşi), makale gibi dergi çerçevesinde yayımlanan, günlük bir olayla ilgili konuyu senli benli bir üslupla ve ayrıntıya girmeden yazılan metinlerdir (Odacı, 2001, 92). Haber yazısı, gündemdeki olayları hedef kitleye bilgilendirmek amacıyla yazılan yazılardır (Zeyrek, 1992, 60).

Deneme, “Bir yazarın, herhangi bir konu üzerinde kesin sonuçlara gitmeden, iddiasız ve ispatsız kişisel görüş ve düşüncelerini, içtenlikle belirttiği yazılar” olarak tanımlanmaktadır (Şahbaz, 2008, 192). Fıkra, gazetede ve dergilerde günlük bir olay üzerine fazla ayrıntıya girmeden ve ispatlamadan yazarın ilginç fikirlerinin anlatıldığı kısa metinlerdir (Arıcı ve Ungan, 2017, 65). Eleştiri, genel olarak, bilim, sanat, edebiyat alanlarındaki eserlerin olumlu ya da olumsuz görülen yanlarının ele alındığı yazılardır (Aytaş, 2006).

Gezi yazısı, yazarın gezdiği ve gördüğü yerleri, seyahatin dikkat çeken yanlarını samimi bir dille ele aldığı yazılardır (Maden, 2008, 148). Hatıra (anı), Alanlarında ünlü kişilerin, yaşadıkları olaylardan önemli kesitleri yazıya aktardıkları metinlerdir (Arıcı ve Ungan, 2017, 103). Günlük, günü gününe tutulmuş, tarih tutulmuş, yaşanmış gününbirlik düşünceleri oluşturan metinlerdir. (Arıcı ve Ungan, 2017, 117). Mektup, en eski haberleşme aracı olduğu için “yazılı konuşma türü” olarak da kabul edilen mektup, bir haberi veya duygularımızı uzakta yaşayan bir insana iletmek için yazılan yazı türü şeklinde tanımlanmaktadır (Kavcar, Oğuzkan ve Aksoy, 2015, 228).

Biyografi, tanınmış bir kişinin, doğumdan ölümüne kadar yaşantısını, verdiği eserleri konu alan metin türü olarak tanımlanmaktadır. Böylece hayatı ele alınan kişinin aile hayatı, yaşadığı dönem hakkında da bilgiler verebilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda biyografi metinleri için “bilinmeyenleri tanıtmaya, unutulmaları hatırlatma görevi üstlenen tür” şeklinde bir tanımda kabul edilebilir (Kemiksiz, 2018, 85). Biyografinin tam tersi kabul edilen otobiyografi ise gerçek bir kişinin kendi yaşamını geriye dönük anlattığı metin türü olarak kabul edilir. Otobiyografiyi bütün metin türlerinde ayıran en büyük özellik ise kahramanla anlatıcının aynı kişi olmasıdır (Yazıcı, 2006, 190).

2.5. İlgili Araştırmalar

Demircan (2010)’ın *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki temel değerlerin incelenmesi* başlıklı çalışmasında MEB Talim Terbiye Kurulu tarafından 2005 yılında kabul edilen Türk Edebiyatı Öğretim programına göre hazırlanmış 9. sınıf Türk Edebiyatı ders kitapları tarama modeli ve 25 değerden oluşan “değerler inceleme formu” ile incelenmiştir. Elde edilen verilerle nitel analiz dışında değerlerin tekrar sayılarının SPSS programına işlenmesi ile nicel analizde yapılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre en fazla işlenen değer sevgi; en az işlenen değer ise sağlıklı olmaya önem verme olduğu tespit edilmiştir.

Atalay (2011)’in *Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerinde yer alan değerler üzerine bir araştırma* adlı çalışmasında MEB Talim Terbiye Kurulu tarafından 2005 yılında kabul edilen Ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıf Türk Edebiyatı ve Dil ve Anlatım ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinlerinde tarama modeli kullanarak değerler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Türk Edebiyatı ders kitaplarında 28; Dil ve Anlatım kitaplarında ise 18 değer tespit edilmiştir. Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerinde en çok dini değerler, en az ise kendine bakma ve ana dilin önemi yer almış; Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerin de ise ana dilin önemin en fazla yer alan değer olmuştur.

Hazım (2019)’ın *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan hikâye ve roman metinlerinin değerler açısından incelenmesi* adlı tez çalışmasında 2018 Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’na uygun hazırlanmış MEB yayınları 9., 10., 11.

ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan 42 hikaye ve roman 2018 Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler esas alınarak incelenmiştir. Tarama modelinin kullanıldığı bu çalışmanın sonucunda en çok sevgi değerine; en az ise yardımseverlik ve adalet değerine yer verilmiştir.

Aslan (2019)'un *9 ve 10. sınıf Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında değer öğretimi* başlıklı çalışmasında, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu'nun 2010'da ders kitabı olarak kabul edilen 9. ve 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki metinler, Sosyal Bilgiler ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer alan toplam 38 değer esas alınarak incelenmiştir. Tarama modeli kullanılan bu çalışmada değerlerin tespitinde nitel analizin yanı sıra değerler tekrar ediliş sayıları SPSS üzerinden hazırlanarak nicel analizde yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre en fazla estetik; en az ise emanete riayet değerine yer verilmiştir.

Veyis (2019)'in *Millî değerlerin aktarımında Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının yeri: Yürürlükteki kitaplar üzerine bir içerik analizi* başlıklı makalesinde 2017-2018 eğitim öğretim yılı içerisinde okutulan Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki metinler, milli değerler bağlamında doküman incelemesi ve içerik analiz ile incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda milli değerlerin sınıf düzenlerine eşit bir şekilde dağılmadığı ve en çok şiir türünün milli değerlere yer verdiği görülmüştür. Bunun dışında 11. sınıf ders kitabında ise 2'si makale 1'i deneme olmak üzere toplam 3 öğretici metnin milli değerlere yer verdiği tespit edilmiştir.

Ceyhun (2022)'un *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* makalesinde 2019-2020 eğitimi-öğretim yılında okutulan Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan toplam 15 tiyatro oyunu, daha önce belirlenen 44 değer esas alınarak açısından incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre 9. sınıf ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde en fazla saygı ve hoşgörü; 10. sınıf ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde en fazla çevre bilincine sahip olma; 11. sınıf ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde en fazla dini ve son olarak 12. Sınıf ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde en fazla dostluk değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Tüm sınıf kademelerinde en az işlenen değer ise adalet değeri olarak tespit edilmiştir.

Turan ve Duman (2023)'ın *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki öğretici metinlerin kök değerler bağlamında incelenmesi* adlı makalesinde ise 2022-2023 eğitim öğretim yılında ortaöğretim kurumlarında okutulan 9., 10., 11. ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan toplam 38 öğretici metin, öğretim programında yer alan kök değerler (*adalet, dostluk, dürüstlük, öz-denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*) bağlamında analiz edilmiştir. Araştırmada en fazla işlenen değer, *saygı* değeri olurken; en az işlenen değer, *adalet* değeri olarak dikkat çekmektedir. En çok değer ifadesi tespit edilen metin türü mektup; en az değer ifadesi tespit edilen metin türü ise eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hazırlanmış ders kitaplarının değerlere yönelik incelendiği tek bilimsel çalışma Suluk ve Yıldırım (2025)'in makalesidir. Doküman incelemesinin kullanıldığı bu çalışmada, Maarif Modeli'nde oluşturulan ders kitapları, aynı modeldeki değerler bağlamında incelenerek öğretim kademelerine göre karşılaştırılması yapılmıştır. İlkokul kademesinde Türkçe ve Hayat Bilgisi, ortaokulda Türkçe ve Sosyal Bilgiler, ortaöğretimde ise Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları dahil edilerek öğretim kademelerine göre işlenen toplam değerlerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Ancak çalışmaya dâhil edilen Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metinlere yönelik ayrıntılı bir bulguya rastlanmamış, sadece ders kitabında işlenen toplam değerler verilmiştir.

Yukarıdaki ilgili araştırmalar incelendiğinde, çalışmaların tamamında doküman analizi yöntemi kullanılmakta ve öğretmen görüşüne yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca TYMM'ye göre hazırlanmış Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metinlerin değerler bağlamında incelenmesine yönelik ayrıntılı bir çalışma yapılmaması dikkat çekmektedir. Bu çalışma ile TYMM'ye göre hazırlanmış 2024-2025 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlanan 9. Sınıf Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan edebi ve öğretici metinler temalara göre hedeflenen değerler bağlamında öğretmen görüşlerine göre incelenerek bu literatür boşluğu doldurulacaktır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, araştırma konusu ve amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda araştırmacı, araştırmanın konusu olan problem veya duruma yönelik verileri, katılımcının yaşadığı fiziksel ortamlarda erişmelidir. Verilerle ilgili detaylı bilgiye, katılımcılarla yüz yüze etkileşim ve katılımcıların bulundukları ortamdaki eylemlerini gözleyerek ulaşmak nitel araştırmanın en önemli özelliğidir (Creswell, 2017, 185).

Durum çalışması, bir ya da birden fazla sistemin, programın veya sosyal grupların detaylı incelenmesi için kullanılır (Büyüköztürk, vd., 2017, 23). Durum çalışmanın en önemli özelliği, güncel bir durumların üzerinde derinlemesine durmaktadır (Yin, 2003, 13). Durum çalışmasının bu özelliklerini, diğer modellerle karşılaştırma yapılarak pekiştirilebilir. Deneysel modelin olguyu, gerçek yaşamından ayırıp laboratuvar ortamında sınırlayarak incelemesine karşın durum çalışması, olgunun ya da olayın bulunduğu sistem ve ortamın içinde derinlemesine inceler. Tarihsel bir çalışmada da konu güncel değildir. Anketlerden ayıran en büyük fark ise durum çalışması, “neden” ve “nasıl” sorularına anlam vererek olayın derinliğine inmesine imkân tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, 301).

3.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma için katılımcıların belirlenmesinde kullanılan örneklem yöntemi, ölçüt örneklemesidir. Ölçüt örnekleme göre çalışmada belli niteliklere sahip kişiler veya nesneler örnekleme alınmaktadır (Büyüköztürk, 2017, 94). Bu çalışmanın katılımcılarını, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Bartın ili sınırları içerisindeki devlet liselerinde görev yapmakta olan ve 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı dersine giren Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri oluşturmaktadır. TYMM, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında öğretim

kademelerinin ilk sınıflarında uygulanmaya başladığı için (ilkokul 1. sınıf, ortaokul 5. sınıf ve ortaöğretim 9. sınıf) çalışma grubu, 9.sınıflara derse giren Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri ile sınırlandırılmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin lise türü ve cinsiyetlere göre dağılımı Tablo 3. 1’de gösterilmektedir.

Tablo 3. 1: Çalışma grubunun lise türü ve cinsiyetlere göre dağılımı

Lise Türü	Cinsiyet	9. Sınıfa Giren Edebiyat Öğretmeni Sayısı	9. Sınıfa Giren Edebiyat Öğretmenlerinden Görüşme Yaptıkları	Öğretmenlerin Kodları
Anadolu Lisesi	Erkek	3	3	Ö4, Ö7, Ö13
	Kadın	2	2	Ö5, Ö17
TOPLAM		5	5	
Meslek Lisesi	Erkek	4	3	Ö1, Ö3, Ö22
	Kadın	5	4	Ö9, Ö10, Ö11, Ö12
TOPLAM		9	7	
İmam Hatip Lisesi	Erkek	2	2	Ö2, Ö14
	Kadın	2	2	Ö17, Ö19
TOPLAM		4	4	
Çok Programlı Lise	Erkek	2	1	Ö8
	Kadın	6	3	Ö6, Ö18, Ö20
TOPLAM		8	4	
Fen Lisesi	Erkek	1	1	Ö21
	Kadın	-	-	
TOPLAM		1	1	
Güzel Sanatlar Lisesi	Erkek	-	-	Ö15
	Kadın	1	1	
TOPLAM		1	1	
TOPLAM (Cinsiyet)	Erkek	12	10	
	Kadın	16	12	
TOPLAM (GENEL)		28	22	

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi, bu çalışmada Bartın ili sınırları içerisinde 9.sınıfların dersine giren 28 Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenin 22’si ile gönüllülük esasına dayanarak görüşülmüştür. Diğer 6 öğretmen ise sağlık sebebi, gönüllü olmama ve yurt dışında bulunma gibi araştırmacı tarafından kaynaklanmayan nedenlerden dolayı çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin 10’u erkek, 12’si kadındır. Bu öğretmenlerin 7’si Meslek Lisesi, 5’i Anadolu Lisesi, 4’ü İmam Hatip Lisesi, 4’ü Çok Programlı Lise, 1’i Fen Lisesi ve 1’ Güzel Sanatlar Lisesi’nde görev yapmaktadır. Gönüllülük esaslı bu çalışmaya katılan tüm öğretmenlerin yansız ve içten bir şekilde yönetilen sorunları yanıtlayabilmeleri için isimleri açıklanmayıp kodlamalar verilerek

araştırmacı tarafından saklı tutulmuştur. Çalışma dokümanı olarak da TYMM’ye göre hazırlanmış, Metin ve diğerlerinin (2024) *Ortaöğretim 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı* içerisindeki “metin tahlilleri” bölümünde yer alan ana metinler seçilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplamak için görüşme tekniği ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme tekniği, sözlü iletişim yoluyla kişilerden ilgili konu hakkında bilgi almak için kullanılır (Gürbüz ve Şahin, 2018, 330). Görüşme tekniğinin sosyal bilimler olmak üzere birden fazla alanda kullanılmasının sebebi, bireylerin deneyimleri, görüşleri ve şikâyetleri üzerinden bilgi elde etmek olduğu belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, 127).

Veri toplama aracı olarak da yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, yapılandırılmış görüşme formuna göre esnek bir yapıda olmaktadır. Bu doğrultuda araştırmacı önceden hazırladığı soruları sormakla beraber görüşmenin akışına göre alt sorularla veya soruların yerlerini değiştirerek, görüşmenin akışını etkilemektedir (Sert, Demirkıran, Göz ve Beler, 2023).

Araştırmada uygulanacak görüşmenin hazırlanması sürecinde, görüşme sorularının geçerliliğinin artması için uzman görüşüne başvurmak önemlidir (Dömbekçi ve Erişen, 2022, 149). Bu kapsamda görüşme sorularını değerlendirmek için Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’ndan iki akademisyen, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’ndan bir akademisyen ve 9. sınıflara giren bir Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olmak üzere dört uzmanın görüşü alınmış, aynı Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni ile de pilot uygulama yapılmıştır. Uzmanların geribildirimi ve pilot uygulama doğrultusunda, görüşme formunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Amacına uygun haline getirilen görüşme formunun son hali, düzenlemelerden sonra uygulanmaya başlamıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Çalışmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları okullara şahsen gidilerek görüşmeler yüz yüze ve ses kaydı alınarak yapılmıştır. Alınan ses kayıtları araştırmacı dışında kimsenin

ulaşamayacağı şekilde korunmuştur. Görüşme öncesi öğretmenlere gönüllü katılım formu imzalatılmış, isteyen öğretmenlere de imzalanan gönüllü katılım formunun bir nüshası verilmiştir. Ayrıca hem okul idaresine hem de görüşme yapılacak öğretmene araştırmaya yönelik etik kurul ve MEB araştırma izin belgeleri gösterilerek, katılımcı öğretmenlerin çalışmaya olan güvenlerinin arttırılması sağlanmıştır.

Öğretmenler, görüşme sırasında metinlerde kazandırılan değerlerin tespitinde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hazırlanmış, Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda belirtilen 9.sınıflar için hazırlanmış Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabındaki temalara göre hedeflenen değerleri esas almıştır. 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabındaki temalara göre hedeflenen değerler Tablo 3. 2'de gösterilmektedir.

Tablo 3. 2: 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabındaki temalara göre hedeflenen değerler MEB (2024b, s. 65-89)

Hedeflenen Değerler	Tema/Ünite
Dostluk, Estetik, Sorumluluk, Vatanseverlik	1.TEMA: Sözün İnceliği
Çalışkanlık, Dostluk, Estetik, Saygı, Sorumluluk	2. TEMA: Anlam Arayışı
Adalet, Çalışkanlık, Dürüşlük, Estetik, Saygı, Sorumluluk, Vatanseverlik	3. TEMA: Anlamın Yapı Taşları
Adalet, Çalışkanlık, Dürüşlük, Estetik, Özgürlük, Sorumluluk	4. TEMA: Dilin Zenginliği

Tablo 3. 2'de görüldüğü üzere, 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabının adalet, çalışkanlık, dostluk, dürüşlük, estetik, özgürlük, saygı, sorumluluk ve vatanseverlik değerleri olmak üzere 9 değerin kazandırılması hedeflenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Öğretmen görüşlerine göre 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan 5'i edebi (şiiir, hikâye ve roman), 6'sı öğretici (deneme, mülakat, anıt, gezi yazısı, eleştiri ve otobiyografi) olmak üzere 11 ana metin incelenmiştir. Bu metinler bulundukları tema ve türlerine göre Tablo 3. 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3.3: 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabındaki ana metinler (Metin vd., 2024)

Tema/Ünite	Metin Adı	Metin Türü
	San'at	Şiir
	Picasso'nun Hatları	Deneme
1.TEMA: SÖZÜN İNCELİĞİ	Sevinç Çokum'la Mülakat	Mülakat
	Mihriban	Şiir
2. TEMA: ANLAM ARAYIŞI	Forsa	Hikâye
	Nihayet Beklediğimiz Büyük Gün	Anı
3. TEMA: ANLAMIN YAPI TAŞLARI	Eskici	Hikâye
	Bizim Akdeniz'den	Gezi Yazısı
4. TEMA: DİLİN ZENGİNLİĞİ	Çalığışu	Roman
	Parasız Yatılı	Eleştiri
	Âşık Veysel	Otobiyografi

Çalışmada nitel analiz tekniklerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizin araştırmadaki süreci, verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenerek betimlemesidir (Sığı, 2021, 278). Görüşmeler bittikten sonra ses kayıtları yazıya çevrilerek öğretmen görüşleriyle ilgili veriler elde edilmiştir. Bu verilerdeki öğretmen ifadeleri, anlamlandırılarak kodlar oluşturmuştur. Özellikle öğretmenlerin edebi ve öğretici metinlere yönelik genel görüşlerinin sorulduğu sorulara verdiği cevaplardan oluşan kodlamalar görüş türüne göre olumlu, olumsuz ve karma (olumlu-olumsuz) olarak kategorilere sınıflandırılmıştır. Alt sorulara verilen cevaplardan oluşan kodlamalar ise önceden belirlenmiş hedeflenen değerlere göre temalara ayrılmıştır. Bu değerler de metinlere (şiir, hikâye, roman, deneme, anı vb.), metinler de türlerine göre (edebi ve öğretici) ayrılmıştır. Her bir kodun ifade sıklıkları (frekansları) verilmiştir. Bu frekansların yüzdelik dağılımları hesaplanarak tablo biçiminde sunulmuştur. Tema ve kodlara yönelik öğretmen görüşlerinden doğrudan alıntı yapılmış, her bir örnek görüş, öğretmen kodlarıyla (Ö1, Ö2, Ö3...) ilişkilendirilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde 9.sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metinlerin hedeflenen değerler kazandırmadaki etkisine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.1. Edebi Metin Türlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

Elde edilen verilere göre, 9.sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan edebi metinlerin temalara göre hedeflenen değerlere ilişkin öğretmen görüşlerine yönelik bulgulara yer verilmektedir. Öğretmen görüşlerine yönelik elde edilen veriler konularına göre kodlanarak sınıflandırılmaktadır. Bulgular metin içerikleri ve dışsal faktörler olmak üzere iki başlıkta ele alınarak Tablo 4.1 ve Tablo 4.2’de gösterilmektedir.

Tablo 4.1: Edebi metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmada içeriğe yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Olumlu	Hedeflenen değerleri kazandırmada uygun metinler	5	22,7
	Öğrenciler tarafından bilinen (aşına oldukları) metinlerin seçilmesi	1	4,5
Toplam		6	27,2
Olumsuz	Öğrenci düzeyine ve her lise türüne uygun değil	3	13,6
Toplam		3	13,6
Olumlu – Olumsuz	Hedeflenen değerler metinlerde var ama dil açısından metinler öğrenci düzeyine uygun değil	7	31,8
	Hedeflenen değerler metinlerde var ama bazı değerler açıkça değil örtük bir şekilde işlenmekte	5	22,7
	Hedeflenen değerler metinlerde var ama bazı metinlerde adalet (çatı) değeri etkili bir şekilde işlenmemiş	1	4,5
Toplam		13	58

Tablo 4.1’de görüldüğü gibi, edebi metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmada metin içeriklerine yönelik öğretmenlerin genel görüşlerinde çoğunluk (f=13) edebi metinlerin temalara göre hedeflenen değerleri kazandırmada olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönleri de olduğunu söylemektedir. Bazı öğretmenler hedeflenen değerlerin edebi metinlerde yer aldığını ama öğrencilerin düzeyine ve her lise türüne uygun olmadığını bu yüzden öğrencilerin metinlerdeki değerleri anlamakta zorlanacağını söylemekte (f=7) iken bazı öğretmenler ise hedeflenen değerlerin metinlerde işlendiğini ama bazı metinlerin ise açık bir şekilde değil kapalı (örtük) bir şekilde ifade edildiğini (f=5) söylemektedir. Hem olumlu hem de olumsuz görüşleri olan öğretmenlerin örnek görüşleri aşağıda verilmektedir:

Ö2: *“Öncelikle ders kitaplarındaki metinlerde genel olarak hedeflenen kazanımlar ve değerler bulunmakta, değerler açısından yoğun ama bazı metinler dil noktasında öğrencilerin düzeyine uygun değil. Bunlar 9. sınıf ama bazı metinler 11. ve 12. sınıf öğrencilerine uygun metinler. Ama hedeflenen değerler metinlerde var.”*

Ö3: *“Edebi metinlere baktığımızda, Şiir olarak “San’at” ve “Mihriban” şiirlerini görmekteyiz. Hikâyede “Eskici” ve “Forsa”yı ve romanda da Reşat Nuri’nin “Çalıkuşu” romanı karşımıza çıkmaktadır. Bu metinlerde vatanseverlik ve estetik değeri ağırlıklı olarak hedeflenen değerler işlenmiştir ama adalet değeri hatta programda çatı değer olarak bulunan bir değeri metinlerde fazla işlenmediğini görmekteyiz.*

Ö8: *“Değerler şimdi yeni program içerisinde değerler eğitiminin önemini farkındayız. Hem bakanlığın hem de biz öğretmenlere ve toplumdaki diğer kesimlerin de üzerine düşecek. Bu değerlerin çok kıymetli olduğunun altını çizmek istiyorum. Bu açıdan hedeflenmesi istenen değerleri metinlerde biz görüyoruz ama bazı metinlerde değerler daha açık şekilde ifade edilirken, bazı seçilen metinlerde istenilen değere öğrencilerimizi çok aktif edemeyip onun farkındalığını oluşturamadığımızı düşünüyorum.”*

Bazı öğretmenler ise sadece olumlu görüşlerini belirterek (f=6) metinlerin hedeflenen değerlerin etkili bir şekilde yansıttığını (f=6) ve özellikle öğrencilerin daha önceden bildiği aşına oldukları metinleri seçilerek öğrencilerin değerleri daha iyi anlamasını kolaylaştırdığını (f=1) söylemektedir. Bu görüşteki öğretmenlerin örnek görüşleri şu

şekilde verilmektedir:

Ö13: “Ben edebi metinlerin isabetli seçildiğini düşünüyorum. Özellikle değerlerin verilmesi noktasında bütün türlerde çok başarılı olduğunu düşünüyorum. Edebiyat türlerle ilgili bir şeyim yok.”

Ö12: “Edebi metinlere baktığımızda San’at, Mihriban, Forsa, Eskici ve Çalığışu metinlerinde vatanseverlik ve estetik değerleri ağırlıklı olmakla beraber tüm değerleri doğrudan veya dolaylı görmekteyiz. Metinler değer, tema, hedeflenen değerler bakımından uygun seçilmiş, öğrencinin bildiği metinler hepsi mesela Mihriban şiirini herkes tarafından bilinen bir şiir. Okumasalar bile türkü olarak dinlemişlerdir. Bu da öğrencilerin metinlerdeki değerleri iyi algılamasını kolaylaştırıyor. Bu açıdan edebi metinler iyi seçilmiştir diyebilirim.”

Bazı öğretmenler de sadece olumsuz görüş belirterek metinlerin öğrencilerin düzeylerine göre seçilmediğini bu açıdan da değerlerin yeterli olarak aktarılmadığını söylemektedir. Bu görüşü savunan bir edebiyat öğretmeni görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Ö1: “Bu metinler öğrencilerin seviyesine göre ağır seçilmiş, özellikle Meslek Lisesi’ne göre ağır seçilmiş, daha yeni modern metinler seçilebilirdi. Bu sayede öğrencilerin bu metinlerdeki değerleri anlamaları daha kolay olurdu. Bu açıdan metinlerin değerleri kazandırmada yeterli olduğunu düşünmüyorum.”

Tablo 4.2: Edebi metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmada dışsal faktörlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Olumsuz	Kalabalık sınıflarda tüm öğrencilere bu değerlerin kazandırılması zor	2	9, 1
	Roman telifli ve pahalı olması nedeniyle öğrencilerin kitaba ulaşmada zorlanması	1	4, 5

Tablo 4.2’de görüldüğü üzere metin içerikleri dışında öğrenci ile metin arasındaki değer aktarımını engelleyen dışsal faktörlere de değinen öğretmen görüşleri bulunmaktadır. Öğretmenlerden bazıları sadece metinler üzerinden değil de tüm kitabını ve programı ele alarak çok nüfuslu sınıflarda her öğrencinin derse aktif olarak katılım sağlayamayıp

metinlerdeki değerleri kazanmada zorlanacağını (f=2) düşünmektedir. Bir düşük nüfuslu sınıfa giren, bir de yüksek nüfuslu edebiyat öğretmeninin bu konu hakkındaki görüşleri şu şekilde ifade edilmektedir:

Ö7: “Daha nüfusu az olan sınıflarda çok daha faydalı sistemi yani Şu an bizim dokuzlarımız proje olarak kullanılmasına rağmen sınıflarımız 31, 30 kişilik yani. Öğrenci başına düşen ilgi mesela az oluyor yani bu yani sınıf nüfusu biraz daha az olursa çok daha faydalı olabilir. Derslere, metinlere yönelik etkinliklere fazla katılım sağlayamıyor. Çünkü her çocuk konuştuğça özgürlüğünü sağlayabiliyor. Özgüven kazandıkça daha fazla yorum yapabiliyor. Değerleri anlıyor, sorguluyor.”

Ö8: “Ben şimdi çok nüfuslu sınıf mevcudu kalabalık bir okulda görev yapmıyorum. O yüzden programın uygulanması ve metinlerdeki bu değerlerin aktarılması benim için biraz daha kolaylık sağlıyor açıkçası ama kalabalık sınıflarda bunun sağlayabilmek, diğer öğretmen arkadaşlarımla görüştüğüm zaman bir eksi olarak karşımıza çıkıyor. Bunu söylemem lazım.”

Bir öğretmen de derste işlenen ve alınması gereken roman metninin telif hakkı düşmediğı için yüksek fiyatla satıldığını ve öğrencilerin kitaba erişmekte ve okumakta zorlanacağını söylemektedir:

Ö7: ““Çalıkuşu” konusunda sadece şöyle bir eleştiri yapmak istiyorum, Kitabın içeriğı değil kitabın kendisiyle alakalı bir eleştiri. Öğrenciler kitap bulunamıyordu. Başta çok pahalıydı. Yani kitap 400 450 TL civarında. Çünkü telifi düşmemiş bir metin. Bu öğrencilerin buna ulaşımını nasıl yapacaklar bilmiyorum. Yani ben bu kitap önerildiğinde direkt Reşat Nuri’inin ölüm tarihine baktım. Çünkü yazarın ölümünde 70 yıl dolunca telif düştüğü için. 1956’da vefat etmiş yani seneye telif düşecek. Yani Milli Eğitim Bakanlığının buna bir şey yapması lazımdı. Milli Eğitim Bakanlığı kendi sayfaları üzerinden resmi kaynaklarla okullara ulaştırması lazım. Ya da telif hakkı düşmüş bir metin olması lazım. Yoksa öğrenciler bu kitaplara ulaşamaz, kitaptaki, metindeki değerlere ulaşamaz. Derse katılım sağlayamaz.”

4.1.1. Edebi Metinlerin Hedeflenen Değerleri Kazandırma Etkisine Yönelik Bulgular

Çalışmaya katılan edebiyat öğretmenlerinin edebi metinleri hedeflenen değerleri kazandırmasındaki etkisine yönelik değerlendirmeleri verilmektedir. Tablo 4.3’de şiir, hikâye ve roman türlerine göre yapılan sınıflandırma, her bir edebi metin türünün hedeflenen değerleri kazandırmasındaki etkisine yönelik sayısal veriler (*f1*: etkili değil, *f2*: kısmen etkili, *f3*: tamamen etkili) yer almaktadır. Tablo 4.4’de ise tüm edebi metinler genel olarak değerlendirilip, bu metinlerde değerlerin kazandırma etkisine yönelik toplam veriler sayısal olarak belirtilmektedir.

Tablo 4. 3: Değerlerin edebi metin türlerine göre kazandırma etkilerinin dağılımı

Değer	Şiir			Hikâye			Roman		
	<i>f1</i>	<i>f2</i>	<i>f3</i>	<i>f1</i>	<i>f2</i>	<i>f3</i>	<i>f1</i>	<i>f2</i>	<i>f3</i>
Adalet	18	4	-	7	12	3	2	8	12
Çalışkanlık	15	2	5	3	3	16	1	3	18
Dostluk	9	6	7	2	2	18	6	10	6
Dürüstlük	12	7	3	5	10	7	4	10	8
Estetik	-	4	18	3	7	12	2	10	10
Özgürlük	16	6	-	-	5	17	4	4	14
Saygı	7	9	6	5	7	10	2	6	14
Sorumluluk	15	4	3	5	5	12	4	2	16
Vatanseverlik	1	4	17	-	3	19	3	5	14

Tablo 4.3’de görüldüğü gibi, öğretmen görüşlerine göre adalet değeri şiirde etkili olmadığı (*f1*=18), hikâyede kısmen etkili (*f2*=12), romanda ise etkili olduğu (*f3*=12) görülmektedir. Çalışkanlık değerinin hikâye (*f3*=16) ve romanda (*f3*=18) etkili olduğu, şiirde ise etkili olmadığı (*f1*=15) görülmektedir. Dostluk değerinin hikâye (*f3*=16) ve romanda (*f3*=10) etkili olduğu görülürken şiirde öğretmen görüşlerinde çoğunluk etkili olmadığını (*f1*=9) ama diğer görüşlerin de birbirine yakın değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, dostluk değerinin şiirde belirgin bir etkisi olmadığını, şiirin konusu, öğretmenin bakış açısı gibi etkenlerin değerlerin etkililik düzeyini etkilediği görülmektedir. Dürüstlük değeri, hikâye (*f2*=10) ve romanda (*f2*=10) kısmen etkili olarak kazandırıldığı görülürken, şiirde etkili olmadığı (*f1*=12) görülmektedir. Estetik değerinin aktarımında tüm edebi metinlerde etkili olduğu görülse de romanda öğretmenlerin tam bir görüş birliği sağlayamadığı görülmektedir. Özgürlük değerinin aktarımında hikâye (*f3*=17) ve romanın (*f3*=14) tamamen etkili olduğu görülürken şiirde etkili olmadığı (*f1*=16) görülmektedir. Saygı

değerinin aktarımına yönelik verilere göre şiirde kısmen etkili olduğu görülürken (f2=9) hikâye (f3=10) ve romanda (f3=14) tamamen etkili olarak görülmektedir. Sorumluluk değerinin kazandırılmasında hikâye (f3=12) ve romanın (f3=16) tamamen etkili, şiirde ise etkili olmadığı (f1=15) görülmektedir. Vatanseverlik değerinin kazandırılmasına yönelik verilerde de tüm edebi metinlerde etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4: Edebi metinlerin değerleri kazandırma etkilerine yönelik genel görüş dağılımı

Değer	f1 (%)	f2 (%)	f3 (%)
Adalet	27 (40,9%)	24 (36,4%)	15 (22,7%)
Çalışkanlık	19 (28,8%)	8 (12,1%)	39 (59,1%)
Dostluk	17 (25,8%)	18 (27,3%)	31 (46,9%)
Dürüstlük	21 (31,8%)	27 (40,9%)	18 (27,3%)
Estetik	5 (7,6%)	21 (31,8%)	40 (60,6%)
Özgürlük	20 (30,3%)	15 (22,7%)	31 (47%)
Saygı	14 (21,2%)	22 (33,3%)	30 (45,5%)
Sorumluluk	24 (36,3%)	11 (16,7%)	31 (47%)
Vatanseverlik	4 (6,1%)	12 (18,2%)	50 (75,8%)

Tablo 4. 4’de görüldüğü gibi, edebi metinlerde en az etkili değer, %40,9 oranı ile adalet değeri (f1= 27) olarak görülmektedir. En etkili değer ise %75,8 oranı ile vatanseverlik değeri (f3= 50) olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmen görüşlerine göre vatanseverlik değeri genel olarak edebi metinlerde tamamen etkili olarak kazandırılmaktadır. Vatanseverlik değerini %60,6 oranı ile estetik değeri (f3= 40) takip etmektedir. Öğretmen görüşlerine göre estetik değeri vatanseverlik değeri gibi genel olarak tüm edebi metinlerde işlenmektedir. Dürüstlük değeri (f2= 27) ise %40,9 oranı ile öğretmen görüşlerine göre genel olarak edebi metinlerde kazandırılması, kısmen etkili olarak görülmektedir.

4.1.2. Şiir Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9.sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan şiir türü metinlerden Faruk Nafiz

Çamlıbel'in *San'at* adlı metni ve Abdürrahim Karakoç'un *Mhirban* adlı metinleri bulunmaktadır. Öğretmen görüşüne yönelik verilere göre konusu olarak Anadolu kültürü olan sanatlardan bahsedilen *San'at* adlı şiirde kazandırılan değerler, frekans ve yüzdelikleri ile Tablo 4.5'de yer almaktadır:

Tablo 4.5: “San’at” adlı şiir türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Vatanseverlik	Türk kültürüne ait öğeler	22	100
Estetik	Şiirin unsurları	21	95,4
Dürüstlük	Batı kültürüne karşı kendi kültürünü seçmesi	4	18,2
Çalışkanlık	Sanat için emeğin olması (2), köylünün çalışkanlığı (1)	3	13,6
Sorumluluk	Kendi kültürümüze sahip çıkma bilinci (2), diğer kültürlerle saygının bir sorumluluk olması (1)	3	13,6
Saygı	Batı kültürüne, sanatına saygı	3	13,6
Dostluk	Kültürel birlik ve beraberlik	1	4,5

Tablo 4.5’de görüldüğü gibi, *San’at* şiirinde vatanseverlik (f=22), estetik (f=21), dürüstlük (f=4), çalışkanlık, sorumluluk, saygı (f=3) ve dostluk (f=1) olmak üzere toplam 7 değer kazandırılmaya yönelik olduğu görülmektedir. öğretmen görüşlerinin tamamında vatanseverlik değerinin işlendiği belirtilmektedir. Bu konuda görüşleri olan bir öğretmenin ifadesi ise şöyledir:

Ö3: “*Şiirde zeybek, sülüs, çini gibi bizim kültürümüze Anadolu’ya ait sanatsal öğelerden bahsederken vatanseverlik değeri görmekteyiz.*”

Vatanseverlik değerinden sonra en çok işlenen değer, öğretmen görüşlerinin %95,45’ini kapsayan estetik değeridir. Öğretmen görüşlerine bakıldığında metin türünün şiir olması, şiirsel bir dil ve ahenk unsurlarının olması, ayrıca şiirin konusunun sanat ile ilgili olması öğretmenlerin estetik değerine yönelik görüş bildirmelerinin başlıca sebepleridir. Bu konuda öğretmenlerin görüşleri şu şekilde ifade edilmektedir:

Ö2: “*Estetik kesinlikle var. Ahenginden tutun söz sanatlarına kadar. Ahenk unsurundan ve*

kullandığı dilden dolayı kesinlikle estetik var.”

Ö5: “...estetik bir şiir gerçekten, şiir türünün bütün imkânlarını kullanan bir şiir olduğunu düşünüyorum. Hem şekil yönünden hem de içerik yönünden yani şekil olarak baktığınızda zaten. Şiirin tüm özellikleri işte ölçü, uyak, redif hepsi var. San’at şiirinde içeriğe baktığımızda da sanatın bütün değerlerini zaten şiirde kullanmış şekilde bunu üslubuna da içerik özelliğine de yansıtmış. Kendi özlerimize bağlılık, kültürel varlıklarımıza hayranlık, Anadolu’ya hayranlık, Anadolu’nun zengin kültürel mirasını ortaya koyma. Kendi sanatsal değerlerimizden ve batı sanatlarından da bahsetmesi açısından değerli bir şiir olduğunu düşünüyorum.”

Şiirde işlenen bir başka değer ise %18,18 oranı ile dürüstlük değeridir. Öğretmen görüşlerine göre şairin batı sanatına karşı kendi sanatına sahip çıkmasının bu şiirde dürüstlük değerinin kazandırılmasının başlıca sebebidir. Bu değer hakkında bir öğretmenin örnek görüşü ise şu şekildedir:

Ö22: “Şiirin son dördlüğüün “Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz” dizesinde şair aslında Batı kültürü ile Anadolu kültürünü, sanatını karşılaştırıp kendi sanatını sahiplenip düşüncesini dürüstçe dile getiriyor. Burada dürüstlük değerini de görebiliyoruz.”

Öğretmen görüşlerine göre şiirde %13,63 oranları ile tespit edilen çalışkanlık, sorumluluk ve saygı değerleri görülmektedir. Şiirde çalışkanlık, sorumluluk ve saygı değerlerine yönelik öğretmen görüşleri ise şu şekilde ifade edilmektedir:

Ö2: “Çalışkanlık değeri şiirde var demiştik. Özellikle bu şiirde “ köylünün kıvrılmaya beli” ifadesinde köylülerin çalışkanlığından söz edebiliriz.”

Ö9: “Bize kazandırılması gereken değerlerden bahsediyor. Vatansever olmayı, ondan sonra geçmişimize ve geleceğimize sahip çıkmayı aşılması açıdan San’at şiirinde sorumluluk bilincini de vermekte...”

Ö14: “Saygı burada geleneksel ve batılı sanatlar bir arada verilmiş, özellikle. Şurada bir ifade var: “Biz bu yolda türküler tuttururken” diye benimsediği sanat tarzını vurgulasa da diğerini uğurlasa da en azından burada bir kabalık görmüyoruz. Sadece biz farklı

düşünüyoruz diye yollarımızın farklı olduğunu altı çizilmiş. Bu nezaket hepimizin günümüzde ihtiyacı gibi bir şey olduğunu düşünüyorum. Ben bu şekilde buradan saygıyı da vurgulayabiliriz... bu bir sorumluluktur da inancımız gerekliliğini yerine getirmek. Bu sorumluluğun alt erdemleri arasında geçiyor. İnancımız gereği de farklı inanç ve fıkirlere saygı duymalıyız. Bu sorumlulukta olmalıyız.”

Şiirde kazandırılan diğer bir değer ise %4,54 oranı ile dostluk değeridir. Sadece bir öğretmen dostluk değerini ifade ederken görüşlerini şu şekilde belirtmektedir:

Ö11: “Dostluk olabilir, kültürümüz ve sanatımız etrafında birleşmekten, bir birliktelikten bahsediyor.”

Abdürrahim Karakoç’un aşk temalı şiiri olan *Mihriban* adlı şiirinde, öğretmen görüşlerine göre şiir türünün özellikleri ve tematik yapısı çerçevesinde kazandırılan değerler aşağıda yer alan Tablo 4.6’da belirtilmektedir.

Tablo 4.6: “Mihriban” adlı şiir türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Estetik	Şiirsel dil ve üslup	22	100
Saygı	Sevgiliye duyulan saygı	16	72,7
Dostluk	Sevgili-dost bağı	6	27,2
Dürüstlük	Aşkını açıkça ifade etmesi	3	13,6
Vatanseverlik	Türk halk şiiri geleneğine göre yazılması	2	9,1
Adalet	Kalem imgesi	1	4,5
Sorumluluk	Sevgiliye karşı kendini sorumlu hissetme	1	4,5

Tablo 4. 6’da görüldüğü gibi *Mihriban* şiir metninde estetik (f=22), saygı (f=16), dostluk (f=6), dürüstlük (f=3), vatanseverlik (f=2), adalet ve sorumluluk (f=1) olmak üzere 7 değer kazandırılmaya yönelik olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşlerinin tamamı şiirde metnin türü, dili açısından estetik değerinin işlendiğini söylemektedir. Estetik değerinin şiirde nasıl işlendiğine dair bir öğretmenin görüşü ise şu şekilde ifade edilmektedir:

Ö2: “Şiir olduğu için yine başta estetik demek istiyorum. Çünkü “Mihriban” şiirinde

“lambada titreyen alev üşüyor” diye bir tabir var. İnanılmaz estetik bir ifadedir.”

Estetik değerinden sonra şiirde en çok işlenen değer, %72,72 oranı ile saygı değeri gelmektedir. Şiirin temasının aşk olması ve şiirde sevgiliye duyulan sevgi ve saygıdan bahsetmesi öğretmenlerin görüşlerinde saygı değerini belirtmelerindeki başlıca sebeptir. Bir öğretmen saygı değerinin şiirde nasıl yer aldığını şu görüşü ile ifade etmektedir:

Ö10: *“...özellikle de sevgiliye duyulan bir aşk ve sevgiliye duyulan bir saygı değeri var...”*

Estetik ve saygı değeri dışında öğretmen görüşlerine göre öğretmenlerin çoğunluğu tarafından görülmeyen ama şiirde dolaylı olarak da işlenen değerler görülmektedir. Bunlar %27,27 oranı ile dostluk, %13,63 oranı ile dürüstlük, %9,09 oranı ile vatanseverlik, %4,54 oranları ile adalet ve sorumluluk değerleridir. Öğretmenlerin sevgiliyi bir dost olarak gördükleri için dostluk, sevgiliye duygularını açıkça belli etmesi açısından dürüstlük, şiirin Türk halk şiiri geleneğine göre yazıldığı için vatanseverlik ve kalem sözcüğünün adaleti temsil etmesi açısından adalet değerinin işlendiğini ifade etmektedirler. Bu değerlere yönelik örnek öğretmen görüşleri ise şu şekildedir:

Ö18: *Sevgiliye yazılmış bir şiir hedeflenen değerlere baktığımızda dostluğu kazandırmaya yönelik diyebilirim.*

Ö11: *Abdurrahim Karakoç’un ilişkisini hani günümüz duygusal ilişkileriyle, aşk ilişkileriyle baktığımız zaman o dönemin aşkları arasındaki farklı görmeleri adına hani ilişkiye dürüstlük, daha doğrusu bunu genel bir dürüstlük olarak diyemem ama. İlişkideki samimiyetlik adına bir dürüstlük, kesinlikle çok önemli bir örnek olabilir.*

Ö4: *Buradaki “Mihriban” adlı şiir halk şiiri geleneğine, nazım şekillerine bağlı yazılmıştır. O yüzden Türk kültürünün derin izler bırakan bir şiirdir. Burada kısmen vatanseverlik diyebiliriz.*

Ö14: *“Değerlerimiz arasında kalem kelimesini ben burada adaletle, adaletin yansıtıcı bir sembolü olarak düşünülebilir. “yar deyince kalem elden düşüyor” derken insan aşık olduğunda objektifliğini yitirdiğini, burada yeterince adaletli olamayacağını, bir taraf*

olacağını belirttiğini söyleyebilirim.”

Ö9: “Sorumlulukta olabilir, bu öğrencilere ileride eş konusunda da yardımcı olabilir. İnsanlar nasıl ya da insanlara nasıl davranması gerektiğini, işte sevdiği insanları nasıl davranması gerektiği konusunda yardımcı olabilir diye düşünüyorum.”

4.1.3. Hikâye Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9.sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan hikâye metinlerden Ömer Seyfettin’in *Forsa* adlı hikâyesi ve Refik Halit Karay’ın *Eskici* adlı hikâyesi olmak üzere iki hikâye metni bulunmaktadır. Öğretmen görüşlerinden elde edilen verilere göre bir Osmanlı kaptanının esaretten kurtuluşunu anlatan *Forsa* adlı hikâyede kazandırılan değerler Tablo 4.7’de frekans ve yüzdelikleri ile beraber gösterilmektedir.

Tablo 4.7: “Forsa” adlı hikâye türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Vatanseverlik	Kara Memiş’in yiğitliği ve vatan sevgisi	18	81,8
Özgürlük	Esaretten kurtulma	13	59,1
Çalışkanlık	Kara Memiş’in çalışkanlığı	13	59,1
Sorumluluk	Çalışkanlık değeri ile beraber kullanılması	9	40,1
Saygı	Askerlerin ve oğlunun Kara Memiş’e saygı duyması	7	31,8
Adalet	İlahi adaletin tecelli etmesi	5	22,7
Dürüstlük	İnancına bağlılık	5	22,7
Estetik	Edebi metin olması	2	9,1

Tablo 4.7 ‘de görüldüğü gibi *Forsa* adlı hikâye metninde vatanseverlik (f=18), özgürlük (f=13), çalışkanlık (f=13), sorumluluk (f=9), saygı (f=7), adalet (f=5), dürüstlük (f=5) ve estetik (f=2) olmak üzere 8 değer kazandırılmaya yönelik olduğu görülmektedir. Hikâyede öğretmen görüşlerine göre en çok işlenen değer %82 oranı ile vatanseverlik değeridir. Hikâyenin ana kahramanı Kara Memiş’in yiğitliğinden ve milli bir kahraman olmasından anlatıldığı metinde, vatanseverlik değeri metnin ana değeri olarak görülmektedir. Bir öğretmen hikâyede kazandırılan vatanseverlik değeri ile ilgili şunları söylemektedir:

Ö3: ““Forsa” hikâyesinde esaretten kurtulmak için yaptığı kahramanlıklarından bahsedilen Kara Memiş’in özgürlük mücadelesinden ve vatan sevgisinden söz edilmektedir. Özellikle bu metinde vatanseverlik ve özgürlük ana temaları oluşturmuştur.”

Yukarıda verilen örnek öğretmen görüşüne göre metnin ana değerini oluşturan vatanseverlik değeri, özgürlük değeri ile beraber kazandırılmaktadır. Vatanseverlik değerinden sonra %59 oranı ile en çok kazandırılan özgürlük değeri, metinde Kara Memiş’in vatan sevgisi ile esaretten kurtulmak için verdiği mücadelenin anlatılması vatanseverlik ile özgürlük değerlerinin iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Tablo 4. 7’de görüldüğü üzere özgürlük değeri ile aynı orana sahip bir başka değer, çalışkanlık değeridir. Metnin ana kahramanı Kara Memiş’in azimli ve kararlı bir kişiliğe sahip olmasını çalışkanlıkla bağdaştıran bir öğretmenimiz şu şekilde görüşlerini ifade etmektedir:

Ö14: “... esaret karşısında herkes aynı zira aynı psikolojik gücü sergileyemeyecektir diye düşünüyorum. Kişinin çalışkanlığı burada sorumlu tutuluyor. Buradaki çalışkanlık yine iç dünyasında inanç dünyasında, kararlılık anlamında bağlılık anlamında kendini gösteriyor. Azimli olmak. Çünkü modelde çalışkanlığın bir alt değeri olarak verilmiş bize.”

Çalışkanlık değerinden sonra %41 oranı ile sorumluluk değeri gelmektedir. Metinde vatanseverlik ile özgürlük değerinin beraber kazandırılması gibi burada da çalışkanlık ile sorumluluk değerinin beraber kazandırıldığı öğretmenler tarafından ifade edilmektedir. Bir öğretmenimizin bu konu hakkındaki görüşü ise şu şekildedir:

Ö22: “Çalışkan bir insan zaten sorumluluklarını bilendir. Kara Memiş esaret altında bile çalışması, güçlü kalması sorumlu bir karakter olduğunu gösterir. Zaten sorumluluk modelde çatı değer yani çatı değerler modeldeki diğer değerlerle hep ilişki içinde olduğu söylendi bize. Bu yüzden çalışkanlığın olduğu yerde sorumluluk, sorumluluğun olduğu yerde çalışkanlığı söyleyebilirim.”

Metinde görülen bir başka değer ise %32 oranı ile saygı değeridir. Özellikle Kara Memiş’in tutsaklıktan kurtulduktan askerleri ve oğlu tarafından saygı duyulduğu öğretmen görüşlerinde ifade edilmektedir. Bir öğretmen, bu konu hakkındaki görüşünü, saygı değerinin metinde nasıl işlendiğine dair görüşleri şu şekildedir:

Ö21: “Osmanlı askeri, Kara Memiş’i kurtardıklarında gösterdiği saygıyı, sonra donanma komutanı olan oğlu hiç görmediği babasıyla karşılaşmasını ve ona olan saygıyı metinde görebiliyoruz.”

Öğretmen görüşlerine göre elde edilen verilerde, saygı değerinden sonra %23 oranları ile adalet ve dürüstlük değerleri gelmektedir. Metinde adalet değerinin hikâyesinin sonunda Kara Memiş’in esaretten kurtulması, ilahi adaletin sağlanması ile kazandırıldığını; dürüstlük değerinin ise Kara Memiş’in inancına olan bağlılığı ile kazandırıldığı görülmektedir. Bir öğretmenimiz, adalet ve dürüstlük değerinin kazandırılması yönündeki görüşlerini ise şu şekilde ifade etmektedir:

Ö21: “Burada adalet duygusunun olduğunu söyleyebilir miyiz? Adalet kısmı var diyebiliriz. Esir düşen Kara Memiş’in sonunda özgürlüğe kavuşması burda bir adaletin tecelli olması var. Gerçi Forsa’da bir insanın yaşamının son evresinde özgürlüğünü hak etmesi esir tutulan tüm insanların özgürlüğünü hak ettiği gösterildi. Kısmen de olsa bir adalet olduğunu söyleyebilirim... Dürüstlük? Kara Memiş’in inancına olan bağlılığı, dürüst bir şekilde ifadenin ne olursa olsun koşullar ne olursa olsun gerçek bir inanan ise her koşulda inançların yerine getirebileceği ifade ediliyor.”

Öğretmen görüşlerine göre metinde en az tespit edilen değer ise %9 oranı ile estetik değeridir. Metinde estetik değerinin tespit edilmesinin başlıca sebebi, hikâye türü metnin edebi bir metin olması ve edebi metinlerde estetik kaygının olması olarak görülmektedir. Bir öğretmen görüşünde metinde estetik değerinin yer alması şu şekilde ifade edilmektedir:

Ö2: “Tüm edebi metinler için estetik var demiştim zaten. Çünkü hepsinde edebi bir dil var.”

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan diğer bir hikâye metni ise Refik Halit Karay’ın *Eskici* adlı hikâye metnidir. Bir çocukla bir yaşlı eskicinin dostluğunu anlatan *Eskici* adlı hikâyede hedeflenen değerlerden hangilerinin kazandırıldığına dair öğretmen görüşleri Tablo 4.8’deki tabloda frekans ve yüzdelikleri ile verilmektedir.

Tablo 4.8: “Eskici” adlı hikâye türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Dostluk	Küçük Hasan ile eskicinin dostluğu	22	100
Vatanseverlik	Küçük Hasan’ın ana vatan özlemi	19	86,3
Estetik	Hikâyedeki betimlemeler	11	50
Özgürlük	Küçük Hasan’ın gurbette ana dilini konuşamaması	9	40,1
Dürüstlük	Eskicinin Küçük Hasan’a dürüstlüğü	7	31,8
Sorumluluk	Küçük Hasan’ın halasına karşı sorumlu olması	7	31,8
Saygı	Küçük Hasan’ın halasına saygısı	7	31,8
Çalışkanlık	Eskicinin gurbette bile bir işle uğraması	6	27,2
Adalet	Sosyal adaletsizlik	5	22,7

Tablo 4.8’de görüldüğü gibi, *Eskici* adlı hikâye türü metinde dostluk (f=22), vatanseverlik (f=19), estetik (f=50), özgürlük (f=9), dürüstlük, sorumluluk ile saygı (f=7), çalışkanlık (f=6) ve adalet (f=5) olmak üzere hedeflenen tamamının öğretmen görüşleri tarafından kazandırılmaya yönelik olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşlerinin tamamında metnin ana konusunu oluşturan dostluk değerinin kazandırılmaya yönelik olduğu ifade edilmektedir. Bu konu hakkında bir öğretmen görüşün şu şekilde ifade etmektedir:

Ö1: ““Eskici” adlı hikâyede ön plana çıkan değer, hikâyenin de konu olan eskici ile çocuğun arasında geçen dostluktur. Yani dostluk değeridir.”

Dostluk değerinden sonra hikâyede etkili bir şekilde işlenen ve kazandırılan değer ise öğretmen görüşlerinin %86,36’sında geçen vatanseverlik değeridir. Öğretmen görüşlerine göre metnin ana kahramanı Küçük Hasan’ın gurbette vatanına duyduğu özlemin vatanseverlik değerinin kazandırılabilceğini göstermektedir. Bir öğretmen görüşünün vatanseverlik değerine yönelik ifadeleri şu şekildedir:

Ö2: “Vatanseverliğin yine çocuğun vatanına dönme isteği ve hasretinden dolayı kazandırıldığını ekleyebiliriz. Özellikle öğrenciler bu metinden çok etkilenmişlerdi.”

Vatanseverlik değerinden sonra metnin kazandırabileceği bir başka değer, öğretmen görüşlerinin %50’sinde ifade edilen estetik değeridir. Öğretmen görüşlerine göre hikâyede kullanılan betimlemeler ile estetik değerinin kazandırabileceği ifade edilmektedir. Bu konu hakkında, bir öğretmenin görüşleri şu şekildedir:

Ö14: *“Estetik, bu hikâyenin mekân unsurları betimlenirken oranın görsel değerleri vurgulanmış. Bu şekilde yaşam alanlarının tanzimiyle ilgili bir estetik boyut ön plana çıkartılabilir”*

Estetik değerinden sonra metnin kazandırabileceği bir başka değer ise öğretmen görüşlerinin %40,90’ında ifade edilen özgürlük değeridir. Öğretmen görüşlerine göre hikâyede Küçük Hasan’ın ana dilini kullanamadığının anlatıldığı parçada özgürlük değerinin işlendiği ifade edilmektedir. Bu konuda bir öğretmenin ifadeleri şu şekildedir:

Ö21: *“Özgürlük, evet. Çünkü ana dilinin küçük yaştaki bir çocuğun hikâyesinin kahramanı, küçük yaştaki bir çocuğun ana dilini konuştuğu bir ülkeden sıyrılıp ayrılarak başka bir ülkeye gidişi ve orada. Kendisi gibi konuşan kişileri özlemesi. Şey yani dil, ana dili özgürlüktür aynı zamanda. Bu sebeple ana dilinin konuştuğu kişiyle karşılaşması, onu kendini daha özgür hissetmesini sağlıyor.”*

Özgürlük değerinden sonra öğretmen görüşlerinde %31,81’inde ifade edilen dürüstlük, sorumluluk ve saygı değerleri görülmektedir. Öğretmen görüşlerine göre hikâyede, eskicinin Küçük Hasan’a neden gurbete gittiğini samimi bir şekilde anlatmasında dürüstlük değerinin işlendiği görülmektedir. Bir öğretmen görüşünde dürüstlük değerinin metinde nasıl işlendiği şu şekilde belirtilmektedir:

Ö2: *“Eskici, çocuğa bütün geçmişini ve neden bu ülkeye geldiğini anlatıyor. Hatta samimi olarak “Bir kabahat işledik de kaçtık” diyor. Dürüstlük, metinde var.”*

Sorumluluk ve saygı değerlerinin, öğretmen görüşlerine göre Küçük Hasan’ın halasına gösterdiği saygı ve ona karşı sorumlu hissetmesiyle metinde beraber işlendiği görülmektedir. Bu konu hakkında bir öğretmenin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Ö10: *Saygı var halasına karşı onu kabul ettiği için saygısı var, halasına karşı sorumlu hiss ediyor ki memleket özlemi çekeceğini bildiği halde onun yanına bir Arap ülkesine gidiyor. Sorumluluk da var.*

Metinde işlenen bir başka değer ise öğretmen görüşlerinin %22,2'sinde ifadesi geçen çalışkanlık değeridir. Hikâyede eskicinin başka ülkede bile bir işle uğraşmasının anlatıldığı bölümde çalışkanlık değerinin kazandırılabilceğini bir öğretmen şu görüşleri ile ifade etmektedir:

Ö2: *Hikâyede çalışkanlık değeri var diyebilirim. Çünkü eskici de Hasan gibi ülkesinden ayrı ve orada bile bir işle uğraşıyor eskicilik yapıyor.”*

Öğretmen görüşlerinin %27,2'sinde ifade edilen, az sayıda öğretmenin değindiği metinde işlenen bir başka değerimiz ise adalet değeridir. Bir öğretmen, görüşünde hikâyede sosyal adaletsizlik üzerinden adalet değerinin kazandırılabilceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Ö11: *“Belki adaletsizlik olabilir. Biraz sosyal adaletsizlik üzerinden adalet diyeceğim ama hani çocuğun bakacak kimsesi yok. Komşuları ve diğer akrabaları çocuğu başka memlekete halasının yanına falan gönderiyor yani çocuğa kimse bakmıyor, gönderiyorlar. O bizim çok içimizi acıtmıştı öğrencilerle işlerken.”*

4.1.4. Roman Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan roman türü metin, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* adlı roman metnidir. Feride adında bir öğretmenin yaşadıklarını anlatan romanda hedeflenen değerlerden hangilerinin kazandırıldığına dair öğretmen görüşleri Tablo 4.9'deki tabloda frekans ve yüzdelikleri ile verilmektedir.

Tablo 4.9: “Çalıkuşu” adlı roman türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Çalışkanlık	Feride'nin çalışkan bir öğretmen olması	22	100
Sorumluluk	Öğrencilerine karşı sorumluluğu	16	72,7
Özgürlük	Kadın olarak tek başına Anadolu'ya gitmesi	15	68,2
Saygı	Kamuran ile ilişkisi (9), Hayrullah Bey'i babası gibi görmesi (5)	14	63,6
Adalet	Feride'nin yaşadığı haksızlıklar	12	54,5
Dürüstlük	Feride'nin işine ve öğrencilerine karşı dürüstlüğü	11	50
Vatanseverlik	Cumhuriyetin ilk yıllarını konu alması	9	40,1
Estetik	Romanın edebi metin ve aşk konulu olması	7	31,8

Dostluk	Evlatlığı Munise ile ilişkisi	5	22,7

Tablo 4.9’da görüldüğü üzere, *Çalılıkı* romanında çalışkanlık (f=22), sorumluluk (f=16), özgürlük (f=15), adalet (f=12), dürüstlük (f=11), vatanseverlik (f=9), estetik (f=7), saygı ve dostluk (f=5) olmak üzere hedeflenen değerlerinin tamamının öğretmen görüşlerine göre kazandırılabilceğı görülmektedir. Öğretmenlerin tamamı, romanda Feride’nin çalışkan bir öğretmen olmasından bahsedildiğini söylemektedir. Bu konu hakkında bir öğretmen görüşü şu şekilde ifade etmektedir:

Ö14: “Evet, bizim bu sene 9. sınıflarda tam metin olarak karşımıza çıkan “Çalılıkı” adlı roman söz konusu. Derinlikli bir roman “Çalılıkı” 9’larda hedeflenmek istenen 9 tane değerle de doğrudan ya da dolaylı şekilde bağını kurmak mümkün. Aynı zamanda programda dediğim gibi 20 değere yakın vaziyette. Bu değerler alt değerlerle birlikte en az 2 ortalama 45 civarında alt değerlerini bu şekilde daha da genişletebiliyoruz. Bu çerçeveyi ama baskın olanları konuşacak olursak bizim ana karakterimiz Feride çalışkan bir karakter. Anadolu’ya öğretmenlik yapmaya gidiyor. Hayatı kolay değil. Bir takım travmatik yol ayrımlarıyla karşılaşılıyor ama yılmıyor. Sürekli idealleri peşinde, hayalleri peşinde, inançları peşinde, gayret gösteren bir karakter. Bu yüzden çalışkanlığa vurgusunu güçlü buldum.”

Çalışkanlık değerinden sonra metinde en etkili işlenen değer öğretmen görüşlerinin %72,72’sinin ifadesinde yer alan sorumluluk değeridir. Romanda Feride’nin öğrencilerine karşı sorumlu hissetmesini bir öğretmen, görüşünde şu şekilde ifade etmektedir:

Ö6: “... sorumluluk değeri. Ailesinden uzak zor şartlarda mesleğini hiçbir şekilde bırakmadan çocuklara ve topluma karşı sorumluluğunu örnek verebiliriz.”

Sorumluluk değerinden sonra metinde işlenen bir başka değer, öğretmen görüşlerinin %68,18’inin ifadesinde yer alan özgürlük değeridir. Öğretmen görüşlerine göre romanda Feride’nin bir kadın olarak özgür ruhlu bir karaktere sahip olduğu, tek başına öğretmenlik yapmak için Anadolu’ya gittiği görülmektedir. Bazı öğretmenler, görüşlerinde Feride’nin özgür ruhlu olmasına yönelik şu ifadeleri vermektedir:

Ö14: “Feride’nin özgürlüğü, özellikle burada düşünsel anlamda özgürlük, toplumun genel

kabullerine uymayıp da kendi özgürlüğüdür.”

Ö11: *“Feride karakteri üzerinden bence bütün kadınların özgürlüğüne vurgu yapılmış. Burada özgürlük de çok fazla var. Kadın haliyle Anadolu’ya gitmesi Feride’nin özgür, güçlü bir karakter olduğunu gösterir. Öğrencilerime bunu çok söylüyorum.”*

Özgürlük değerinden sonra romanda işlenen bir başka değer, öğretmen görüşlerinin %63,6’sının ifadelerinde geçen saygı değeridir. Öğretmen görüşlerine göre bazı öğretmenler, romanda Feride ile Kamuran arasındaki ilişkide saygı değerinin (f=9) işlendiğini söylemekte iken, bazı öğretmenler ise Feride ile Hayrullah Bey arasındaki manevi baba-kız ilişkisinde saygı değerinin işlendiğini söylemektedir. Bu konu hakkında saygı değerine yönelik öğretmen görüşleri aşağıda ifade edilmektedir:

Ö22: *“Feride ile Kamuran arasındaki aşk ilişkisinde Feride’nin hem aşkına hem de kendine de saygısı bulunmakta. Çünkü Feride’nin Kamuran’ı başka bir kadınla mektuplaştığını öğreniyor. Aşkına rağmen boyun eğmeyip kendi yolunu çiziyor aslında burada bir özsaygı var.”*

Ö5: *“Saygı. Çünkü Hayrullah Bey var, formaliteden evli gibi gözüküyorlar ama Hayrullah Bey ona bir baba gibi kol kanat geriyor bir de Feride’de ona bir baba gibi saygı duyuyor...”*

Saygı değerinden sonra romanda işlenen bir diğer değer, öğretmen görüşlerinin %54,50’sinin ifadelerinde geçen adalet değeridir. Romanda öğretmen görüşlerine göre, Feride öğretmenliği süresince birden fazla adaletsizliğe ve haksızlığa maruz kaldığı görülmektedir. Feride’nin yaşadığı haksızlığı bir öğretmen, görüşünde şu şekilde ifade etmektedir:

Ö3: *“... bu romanda diğer metinlerde çok fazla etkili göremediğimiz adalet değeri adaletsizlik üzerinden işlenmektedir çünkü Feride Öğretmen’in tayin sürecinde bir sürü haksızlık yapılmaktadır. Öğretmen olmak, atanmak ve tayin şimdiki gibi değildi. Dilekçe verirdin onlar senin tayinini yapardı. O yüzden atayan kişilerin inisiyatifine kalırdı iyi yere gitmen. Bu romanda da aslında liyakate değil de bağlantısı kuvvetli olanın iyi yere*

atanacağını anlatarak adalete vurgu yapılmıştır.”

Adalet değerinden sonra romanda işlenen ve kazandırılan değer, öğretmen görüşlerinin %50’sinin ifadelerinde geçen dürüstlük değeridir. Feride’nin dürüst bir karakter olmasına yönelik bir öğretmen görüşü ise şu şekildedir:

Ö8: *“Bir öğretmen görevini ciddiyetle yapan, bir başarı ortaya koyan başkahramanda insan şunu fark ediyor, dürüstlük bir iş ahlakı yani bir dürüstlük burada var.”*

Romanda işlenen bir diğer değer ise öğretmen görüşlerinin %40,90’ının ifadesinde yer alan vatanseverlik değeri olarak görülmektedir. Bu konu hakkında bir öğretmenimizin görüşleri ise şu şekildedir:

Ö7: *“Aynı zamanda işte bu roman Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün de önerdiği liselerde ve ortaokullarda okutulmasını istediği o kitaplardan bir tanesi. Cephede okuyor anısı vardır hatta. Kitabın içine geçecek olursak kitapta tabii ki Feride adlı bir öğretmenimiz var. Bu Feride kendisi vatanseverlik aşkı ile vatanperverlik aşkı ile Anadolu’nun değişik yerlerinde öğretmenlik yapmayı gösteriyor. O da tabi ki vatanseverlik değeri söyleyebilirim. Kendisini Türk gençlerinin yani Türk Cumhuriyeti’nin aydınlanmasına adanmış... Savaştan yeni çıkmış bir ülke. O zamanki öğrencilerin büyük bağımsız Türkiye Cumhuriyeti düşüncesini kazanmaları lazım. Bunu öğretmen rol model olarak öğrencilerini göstermeye çalışıyor.”*

Romanın bir edebi metin türü olması ve *Çalığışu* romanının da aşk konulu olmasından dolayı öğretmen görüşlerinin %31,81’inin ifadesinde yer alan romanda estetik değerinin kazandırılabilceği görülmektedir. Bu konu hakkında bir öğretmenin görüşü ise şu şekildedir:

Ö21: *“Estetik değer tabi ki taşımaktadır. Romanda tutku ve aşkta var, ayrıca edebi metin olarak da estetik var.”*

Romanda diğer değerler arasında en az işlenen değer, öğretmen görüşlerinin %22,72’sinin ifadesinde yer alan dostluk değeridir. Öğretmen görüşlerine göre, romanın içeriğinde

Feride'nin evlatlık aldığı Munise arasındaki ilişkide dostluk değerinin işlendiği görülmektedir. Romanda dostluk değerinin yer almasına yönelik öğretmen görüşleri ise şu şekildedir:

Ö2: “...evlatlığı Munise ile olan ilişkisinden dolayı dostluk var. Feride, ona hem annelik hem öğretmenlik hem de arkadaşlık yapmaktadır.”

4.2. Öğretici Metin Türlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

Elde edilen verilere göre, 9.sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan öğretici metinlerin temalara göre hedeflenen değerleri kazandırmasına ilişkin öğretmenlerin genel görüşlerine yönelik bulgulara yer verilmektedir. Öğretmen görüşlerine yönelik elde edilen veriler konularına göre kodlanarak sınıflandırılmaktadır. Öğretici metinlere yönelik öğretmen görüşlerinin görüş türlerine göre dağılım Tablo 4.10’da gösterilmektedir.

Tablo 4.10: Öğretici metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmada içeriğe yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Olumlu	Hedeflenen değerleri kazandırmada uygun metinler	5	22,7
	Öğrencilerin ilgi alanlarına uygun metinlerin seçimi	1	4,5
Toplam		6	27,2
Olumsuz	Öğrenci düzeyine ve her lise türüne uygun değil	7	31,8
Toplam		7	31,8
Olumlu – Olumsuz	Hedeflenen değerler metinlerde var ama edebi metinler kadar etkili değil	4	18,2
	Hedeflenen değerler metinlerde var ama deneme metni öğrencilerin düzeyine ve farklı lise türlerine uygun değil	3	13,6
	Hedeflenen değerler metinlerde var ama adalet (çatı) değeri etkili bir şekilde işlenmemiş	2	9,1
	Toplam	9	40,9

Tablo 4.10’da görüldüğü üzere, öğretmen görüşlerinde çoğunluk, öğretici metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik hem olumlu hem de olumsuz yönleri (f=9)

olduğunu belirtmektedir. Bazı öğretmen görüşlerinde öğretici metinlerde hedeflenen değerlerin işlendiğini ama bu değerlerin kazandırılmasında edebi metinlere göre etkili olmadığını (f=4) söylemektedir. Bir öğretmenin bu konu hakkındaki görüşü şu şekilde ifade edilmektedir:

Ö5: *“Yani bu değerleri çocuklara verdiğini düşünüyorum bu öğretici metinlerin ama sanatsal metinlerin öğretici metinlere göre biraz daha çocuklara tabi şey, değerleri aktarılması açısından sanat yönü de olduğu için sanatsal edebi metni bir tık daha yoğun ve fazla verildiğini düşünüyorum. Ama öğretici metinlerde de direkt mesela kendi kültürüne sahip çıkma, dostluk, sorumluluk, çalışkanlık vatanseverlik yani bu değerleri de öğretici metinler çocuklara ulaştırabiliyor.”*

Olumlu-olumsuz öğretmen görüşlerine göre, bazı öğretmenlerde öğretici metinlerde hedeflenen değerleri işlendiğini ama deneme türü metnin farklı lise türlerinde okuyan tüm öğrencilerin hazırbulunuşluğuna uygun olmadığını belirtmektedir. Bu konu hakkında bir öğretmen görüşü de şu şekildedir:

Ö18: *“Bazıları evet, güzel metinler seçilmiş. Ancak öğrenciler bazı metinlerde bağ kurmakta zorlanmakta özellikle Çok Programlı Lise olduğu için bence lise türlerine göre de kitaplardaki metinler farklılık göstermelidir. Eee Picasso'nun Hatları adlı deneme lisedeki bazı öğrenciler için ağır gelmekte ancak seçilen metinler değerler açısından güzel.”*

Bir öğretmenin görüşünde ise öğretici metinlerin hedeflenen değerleri kazandırdığı ama adalet değerinin kazandırılmasında etkili olmadığını belirtmektedir. Bu konu hakkında görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

Ö3: *“Öğretici metinlerde de edebi metinlerde olduğu gibi adalet değeri fazla işlenmemiştir. Daha çok çalışkanlık, sorumluluk, estetik, saygı değerlerini görmekteyiz.”*

Bazı öğretmenler, sadece olumsuz görüş belirterek öğretici metinlerin öğrencilerin düzeylerine ve farklı lise türlerine göre hitap eden metinler olmadığını bu açıdan da değerlerin yeterli olarak aktarılmadığını (f=7) söylemektedir. Bu görüşü savunan bir

öğretmenin örnek görüşü, şu şekilde ifade edilmektedir:

Ö2: “Genel olarak bazı metinler türden kaynaklı öğrenciye çok uygun değil. Özellikle farklı türden okulların Fen Liseleri’nin Anadolu Liseleri’nin aynı kitap ve metinleri görmesi değerler aktarımında bazı öğrencilerde çelişki yaşatırken bazı öğrencilere de kolay gelmektedir.”

Bazı öğretmenler ise sadece olumlu görüş belirterek, seçilen metinlerin hedeflenen değer açısından uygun olduğunu ve bazı öğretici metinlerin öğrencinin ilgisini çektiğini ifade etmektedir. Bu görüşe yönelik öğretmenlerimizin ifadeleri şu şekildedir:

Ö4: “Evet öğretici metinlerde tabii ki ben. Bunu çok rahatlıkla söyleyebilirim. Özellikle deneme, mülakat, gezi yazısı, otobiyografi gibi burada dostluk efendim size söyleyeyim, vatanseverlik, saygı yine çalışkanlık, adalet olarak ön plana çıkartmıştır. Bu yazılar çocuklarımızın manevi milli değerleri ön plana çıkardığını söyleyebiliriz.”

Ö15: “Genel olarak uygulaması iyi, yeterli. Hatta bizim Güzel Sanatlar Lisesi için Picasso’nun Hatları güzel bir örnek olmuştu. Picasso’nun İslam sanatına verdiği ondan ilham alarak yaptığı resimleri merak edip araştırdım ben de. Onu söyleyeyim, merak unsuru uyandırdı.”

4.2.1. Öğretici Metinlerin Hedeflenen Değerleri Kazandırma Etkisine Yönelik Bulgular

Çalışmada yer alan öğretmenlerin 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabındaki öğretici metinlerin hedeflenen değerleri kazandırılmasına ilişkin değerlendirmeleri verilmektedir. Tablo 4.11’de deneme, mülakat, anı, gezi yazısı, eleştiri ve otobiyografi türlerine göre yapılan sınıflandırma, her bir öğretici metin türünün hedeflenen değerleri kazandırmasındaki etkisine yönelik sayısal veriler (f1: etkili değil, f2: kısmen etkili, f3: tamamen etkili) yer almaktadır. Tablo 4.12’de ise tüm öğretici metinler genel olarak değerlendirilip, bu metinlerde değerlerin kazandırma etkisine yönelik toplam veriler sayısal olarak belirtilmektedir.

Tablo 4.11: Değerlerin Öğretici metin türlerine göre kazandırma etkilerinin dağılımı

Değerler		Deneme	Mülakat	Anı	Gezi Yazısı	Eleştiri	Otobiyografi
Adalet	<i>f1</i>	18	17	20	20	2	20
	<i>f2</i>	4	3	2	2	7	2
	<i>f3</i>	-	2	-	-	13	-
Çalışkanlık	<i>f1</i>	14	3	3	13	1	2
	<i>f2</i>	7	5	8	5	4	3
	<i>f3</i>	1	14	11	3	17	17
Dostluk	<i>f1</i>	10	3	18	18	15	13
	<i>f2</i>	11	4	3	3	4	5
	<i>f3</i>	1	15	1	1	3	4
Dürüstlük	<i>f1</i>	16	11	8	19	11	5
	<i>f2</i>	3	4	4	2	8	5
	<i>f3</i>	3	7	10	1	3	12
Estetik	<i>f1</i>	3	5	10	1	15	1
	<i>f2</i>	5	7	6	8	5	9
	<i>f3</i>	14	10	6	13	2	12
Özgürlük	<i>f1</i>	15	15	-	11	16	7
	<i>f2</i>	4	5	4	6	6	5
	<i>f3</i>	3	2	18	5	-	10
Saygı	<i>f1</i>	5	6	7	12	10	8
	<i>f2</i>	5	5	5	7	4	4
	<i>f3</i>	12	11	10	3	8	10
Sorumluluk	<i>f1</i>	16	2	7	16	1	5
	<i>f2</i>	5	4	8	4	5	7
	<i>f3</i>	1	16	7	2	16	10
Vatanseverlik	<i>f1</i>	11	12	-	2	19	12
	<i>f2</i>	8	7	2	3	2	8
	<i>f3</i>	3	3	20	17	1	2

Tablo 4.11’de görüldüğü gibi, öğretmen görüşlerine göre adalet değerinin kazandırılmasında sadece eleştiri metin türü tamamen etkili ($f_3= 13$), diğer öğretici metinler ise etkili değildir. Çalışkanlık değerinin kazandırılmasında mülakat ($f_3= 14$), anı ($f_3= 11$), eleştiri ($f_3= 17$) ve otobiyografi ($f_3= 17$) metin türleri tamamen etkili iken deneme ($f_1= 14$) ve gezi yazısı ($f_1= 13$) metinlerinin etkili olmadığı görülmektedir. Dostluk değerinin kazandırılmasında deneme metin türü kısmen etkili ($f_2= 11$), mülakat metni tamamen etkili ($f_3=15$), diğer öğretici metinler ise etkili değildir. Dürüstlük değerinin kazandırılmasında anı ($f_3= 10$) ve otobiyografi ($f_3= 12$) türü metinler tamamen etkili, diğer öğretici metinlerin etkili olmadığı görülmektedir. Estetik değerinin kazandırılmasında anı ve eleştiri türü metinlerin etkili olmadığı, diğer öğretici metinlerin tamamen etkili olduğu görülmektedir. Özgürlük değerinin kazandırılmasında anı ($f_3= 18$) ve otobiyografi ($f_3=10$) türü metinlerde tamamen etkili olduğu görülürken diğer öğretici metinlerde etkili olmadığı görülmektedir. Saygı değerinin kazandırılmasında deneme ($f_3= 12$), mülakat ($f_3= 11$), anı ($f_3=10$) ve otobiyografi ($f_3= 10$) metin türlerinin tamamen etkili olduğu, gezi yazısı ($f_1= 12$) ve eleştiri ($f_1= 10$) türü metinlerde ise etkili olmadığı görülmektedir. Sorumluluk değerinin kazandırılmasında mülakat ($f_3= 16$) ve eleştiri ($f_3= 16$) metinlerinin tamamen etkili olduğu, diğer öğretici metin türlerinin etkili olmadığı; vatanseverlik değerinin kazandırılmasında ise anı ($f_3= 20$) ve gezi yazısı ($f_3= 17$) metinlerinin tamamen etkili olduğu, diğer öğretici metinlerin etkili olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.12: Öğretici metinlerin değerleri kazandırma etkisine yönelik genel görüş dağılımı

Değer	f_1 (%)	f_2 (%)	f_3 (%)
Adalet	97 (73,5%)	20 (15,2%)	15 (11,3%)
Çalışkanlık	36 (27,3%)	32 (24,1%)	63 (48,6%)
Dostluk	77 (58,3%)	30 (22,7%)	25 (19%)
Dürüstlük	70 (53%)	26 (19,7%)	36 (27,3%)
Estetik	35 (26,5%)	40 (30,3%)	57 (43,2%)
Özgürlük	64 (49,3%)	30 (22,7%)	38 (28%)
Saygı	48 (36,3%)	30 (22,7%)	54 (47%)

Sorumluluk	47 (35,6%)	33 (25%)	52 (39,4%)
Vatanseverlik	56 (42,4%)	30 (22,7%)	46 (34,9%)

Tablo 4.12’de görüldüğü üzere, adalet değeri, öğretici metinlerin en az kazandırdığı değer (f1= 97) olarak görülmektedir. Adalet değerinden sonra öğretici metin etkili bir şekilde kazandıramadığı değerler sırasıyla dostluk (f1= 77), dürüstlük (f1= 70), özgürlük (f1= 64) ve vatanseverlik (f1= 56) değerleri görülmektedir. Öğretici metinlerin en çok kazandırdığı değer ise çalışkanlık değeridir (f3=.63) Çalışkanlık değerinden sonra öğretici metinlerin etkili bir şekilde kazandırdığı değerler sırasıyla estetik (f3= 57), saygı (f3= 54) ve sorumluluk (f3= 52) değerleridir.

4.2.2. Deneme Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan deneme türü öğretici metin, Rasim Özdenören’in *Picasso’nun Hatları* adlı roman metnidir. Picasso’nun bazı tablolarını yaparken hat sanatından esinlendiğini anlatan metinden hedeflenen değerlerden hangilerinin kazandırıldığına dair öğretmen görüşleri Tablo 4.13’deki tabloda frekans ve yüzdelikleri ile verilmektedir.

Tablo 4.13: “Picasso’nun Hatları” adlı deneme türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Estetik	Picasso’nun sanat anlayışı	19	86,3
Saygı	Diğer kültürlerin sanatlarına saygı (11), yazarın sanatçı arkadaşlarına duyduğu saygı (3)	14	63,6
Dostluk	Yazarın sanatçı arkadaşlarından bahsetmesi (4), kültürler arası birlik-beraberlik (2)	6	27,2
Özgürlük	Özgünlük üzerinden özgürlük	6	27,2
Vatanseverlik	Kendi kültürümüzü koruma	5	22,7
Sorumluluk	Kendi kültürümüzden uzaklaşmama	1	4,5
Adalet	Ön yargılı davranmama	1	4,5
Çalışkanlık	Sanat için emek harcamak	1	4,5

Tablo 4.13’de görüldüğü üzere, öğretmen görüşlerine göre deneme metninde sırasıyla estetik (f=19), saygı (f=14), dostluk, özgürlük (f=6), vatanseverlik (f=5), sorumluluk, adalet ve çalışkanlık (f=1) değerlerinin işlendiğini belirtilmektedir. Öğretmen görüşlerinin

%86,3'ünde estetik değerin kazandırıldığı söylenmektedir. Bu konu hakkında bir öğretmenin görüşü ise şu şekildedir:

Ö1: *“Picasso’nun burada kendi kültürü ve sanat anlayışı anlatılıyor. Her ne kadar farklı kültürünü sanatını yansıtmaya çalışsa da aslında kendi özünü, sanatını yansıtmaya çalışıyor. Burada Estetik değeri olduğunu söyleyebiliriz. Estetiği daha ön plandadır”*

Öğretmen görüşlerine göre estetik değerinden sonra metinde işlenen bir başka değer, öğretmenlerin %63,6’sının ifadesine yer alan saygı değeridir. Öğretmenlerden bazıları Picasso’nun İslam hat sanatına saygı duyduğunu ifade etmektedir. Bazı öğretmenler ise yazarın kendi kültüründen bazı şair ve yazar arkadaşlarının sanat anlayışlarına duyduğu saygıdan bahsetmektedir. Saygı değerine yönelik iki görüşe ait örnek öğretmen ifadeleri ise şu şekildedir:

Ö2: *“Bir de saygıyı eklemek istiyorum. Çünkü yazarın Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu gibi sanatçı arkadaşlarının İslam sanatına yönelik yani sanat anlayışlarına duyduğu saygı burada net bir şekilde görülmektedir.”*

Ö3: *“...saygı değeri var. Çünkü Picasso, İslam sanatından yararlanırken kendi kültürünü koruyorsun. Burada aslında hem kendi kültürüne hem de etkilendiğin kültüre doğru bir saygı bulunmaktadır.”*

Öğretmen görüşlerine göre metinde yer alan diğer bir değer, görüşlerin %27,2’sinde ifade edilen dostluk değeridir. Bazı öğretmenler saygı değerinde de görülen yazarın sanatçı arkadaşlarından bahsetmesinde saygı ile dostluk değerini birlikte belirtmekte; bazı öğretmenler ise metinde Doğu-Batı kültürünün sentezi ile birlik ve beraber oluşturmağından dostluk değerinin kazandırılabilceğini belirtmektedir. Dostluk değerine yönelik iki farklı görüşe ilişkin öğretmenlerin örnek ifadeleri şu şekildedir:

Ö7: *“Picasso hat sanatıyla ilgileniyor. Fakat tabii hat sanatını bir Müslüman ya da İslam düşüncesi ilgilenmiyor. Hat sanatına bir batılı bir bakış açısı, hatta belki metin olarak belki kültürler arası, batı ile İslam kültürünü biraz daha kaynaşmayı sağlaması açısından. Biraz da dostluk diyebilirim.”*

Ö19: *“Rasim Özdenören'in şair arkadaşlarının sanat anlayışı vardı. Orada diğer şair arkadaşlarından Yedi Güzel Adam'dan söz ederken saygı ve dostluk değeri söylenebilir.”*

Metinde işlenen diğer bir değer, öğretmen görüşlerinin %27,2'sinin ifadesine geçen özgürlük değeridir. Picasso'nun kendine özgü doğu-batı sentezi bir sanat anlayışının olmasının özgürlük değeri ile bağlantılı olduğunu belirten öğretmen görüşleri yer almaktadır. Bu konu hakkında bir öğretmen, görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

Ö16: *“Özgünlük yani kimsenin baskısı altında kalmadan kendi sanatı ile İslam sanatını sentezleyip kendi tarzını oluşturmada özgürlük gibi değerleri kazandırmaya yönelik de daha çok.”*

Metinde kazandırılabilceği belirtilen diğer bir değer, öğretmen görüşlerinin 22,7'sinin ifadesine geçen vatanseverlik değeridir. Picasso'nun kendi kültürünü koruyarak İslam sanatından yararlanmasının öğrencilere kendi kültürlerini koruması açısından örnek teşkil ettiğini belirterek vatanseverlik değeri ile bağlantı kuran öğretmen görüşleri bulunmaktadır. Bu konu hakkında bir öğretmen, görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Ö8: *“Aslında İslam medeniyeti Batı medeniyetinin böyle bir karşılaştırılmasında öğrenci kendine ait olanı değil, daha ötesine de varmalı. Şimdi Ahmet Hamdi'nin dediği gibi “böyle kapı eşliğinde kalan bir millet gibiyiz.” Öğrencilerimizde şunu yaşıyoruz. Şimdi biz tam bir Batı medeniyeti ile yetişmiş ve öyle yaşayan bir millet değiliz. Tam da Doğu İslam kültürünü de aksettiremiyoruz, yaşamıyoruz. Biraz arada kaldığımız için bu metinlerde aslında bu çizgiyi, bu netliği bize ortaya tekrardan koymamızı sağlıyor. Kendi kültürümüzü ortaya koyuyor. Bu açıdan kendi kültürümüzü görmek, korumakta yani vatanseverlik kısmına biraz değinebilir.”*

Sadece birer öğretmenin ifadelerinde (%4,5) sorumluluk, adalet ve çalışkanlık değerleri görülmektedir. Sorumluluk değeri, metnin vatanseverlik değeri gibi kültürümüzü koruma bilinci ile kazandırılabilceği, Picasso'nun İslam sanatının güzelliğini görmesi ve ön yargılı yaklaşmaması ile adaletin, metnin sanatın emek istediğini belirterek çalışkanlık değerinin kazandırılabilceği söylenmektedir. Sorumluluk, adalet ve çalışkanlık değerlerine ilişkin örnek öğretmen görüşleri ise şu şekildedir:

Ö4: “Evet, burada manevi sorumluluk vardır diyebilirim. Diğer medeniyetleri istediğimiz zaman tanıma ve bununla beraber kendi özümüzü unutmama bilinci, değerleri de kazandırması yönünden de önemlidir diyebiliriz burada.”

Ö13: “Picasso, nasıl İslam sanatına ön yargılı bakmayıp sanatında kullandıysa bizde batının iyi yanlarını ön yargılı olmadan eşit adaletli bir bakış açısıyla yaklaşabiliriz.”

Ö21: “... denemede çalışkanlık var, evet. Çünkü sanat emek isteyen bir uğraştır. Ona estetik zevk katabilmek yani ne kadar emek verersen o kadar estetik sanatsal bir elde etmiş olursun. Picasso aslında bunu göstermiş bize.”

4.2.3. Mülakat Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan mülakat türü öğretici metin, *Sevinç Çokum’la Mülakat* adlı metindir. Mehmet Narlı’nın sorduğu, Sevinç Çokum’un cevapladığı mülakat metninde hedeflenen değerlerden hangilerinin kazandırıldığına dair öğretmen görüşleri Tablo 4.14’deki tabloda frekans ve yüzdelikleri ile verilmektedir.

Tablo 4.14: “Sevinç Çokum’la Mülakat” adlı mülakat türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Sorumluluk	Ailesine karşı sorumluluk	16	72,7
Dostluk	Arkadaşı sayesinde yazarlığa başlaması	14	63,6
Saygı	Eşlerinin birbirine duyduğu saygı	14	63,6
Estetik	Müzikten ilham alması	13	59,1
Çalışkanlık	Yazar olabilme süreci	11	50
Vatanseverlik	Eşinin ailesinin kökeni	4	18,2
Dürüstlük	Samimi bir görüşme	3	13,6
Özgürlük	İfade özgürlüğü	2	9,1
Adalet	Görüşmecinin eşit davranması	2	9,1

Tablo 4.14’de görüldüğü gibi, öğretmen görüşlerine göre *Sevinç Çokum’la Mülakat* metninin sırasıyla sorumluluk (f=16), dostluk, saygı (f=14), estetik (f=13), çalışkanlık (f=11), vatanseverlik (f=4), dürüstlük (f=3), özgürlük ve adalet (f=2) değerlerini kazandırabileceği görülmektedir. Mülakat metinde en etkili bir şekilde kazandırılan değer,

öğretmen görüşlerinin %72,7'sinin ifadesinde yer alan sorumluluk değeridir. Metinde Sevinç Çokum'un ailesine karşı sorumluluğunun vurgulandığını bir öğretmen, görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Ö11: *“Sevinç Çokum, ailesine karşı sorumluluklarını bilen bir kadın. Hatta şey diyordu. Önce aileme karşı görevlerimi yerine getiririm sonra bana ne kadar zaman kaldıysa yazmayla uğraşırım gibi bir şey demişti”*

Sorumluluk değerinden sonra öğretmenlerin görüşlerinin %63,6'sının ifadesinde geçen dostluk değeridir. Metinde Sevinç Çokum'un yakın arkadaşı sayesinde yazarlığa başlamasında bahsedildiği kısımda dostluk değerinin kazandırıldığını savunan öğretmenin görüşleri ise şu şekildedir:

Ö1: *“Sevinç Çokum'u 1. Dönem'de işlemiştik. Burada dostluk değerini görüyoruz. Arkadaşı sayesinde yazarlığa başlıyor. Arkadaşı aslında Tarık Buğra'nın yeğeni. Sevinç Çokum'un bazı hikâyelerini dayısına gönderiyor. Tarık Buğra da işte yazarlığa teşvik eden, motive edici bir mektup gönderiyor.”*

Dostluk değerinden sonra öğretmenlerin görüşlerinin %63,6'sının ifadesinde geçen saygı değeridir. Sevinç Çokum'un eşi ile ilişkisinde saygı değerinin kazandırıldığını savunan bir öğretmenin örnek görüşü şu şekildedir:

Ö2: *“Eşi, Sevinç Çokum'a bir daktilo hediye yani eşini yazarlığı kabul ediyor. Burada aslında eşlerin birbirine nasıl duyması gerektiğinin örneği çok güzel bir şekilde verilmiş.”*

Mülakat metninde kazandırılan bir başka değer ise öğretmen görüşlerinin %59,1'inin ifadesinde yer alan estetik değeri olarak görülmektedir. Bir öğretmen, görüşlerinde metinde estetik değerinin nasıl işlendiğini şu sözleriyle ifade etmektedir:

Ö6: *“Metnin bir yerinde Sevinç Çokum, müzikten ilham alarak eserlerini yazdığını söylüyor. Estetik değeri var.”*

Öğretmenlerin görüşlerinin %50'sinde ifade edilen çalışkanlık değeri, metinde

kazandırılan bir başka değerdir. Öğretmen görüşlerine göre Sevinç Çokum'un yazarlık mesleğinden ötürü çalışkan olduğu belirtilmektedir. Bu görüşü savunan bir öğretmenin görüşünde, çalışkanlık ile sorumluluk değerinin metinde beraber işlendiği şu sözleri ile ifade edilmektedir:

Ö20: *“Çalışkan biri. Yazar olma sürecinde hikâyelerini bir yarışmaya gönderiyor, kazanıyor. Sonra başka bir hikâyesini başka bir yarışmaya gönderiyor. Yazar olma sürecinde çalışkan ve azimli bi kadın”*

Mülakat metninde yer alan ama öğretmen görüşlerinin çoğunluğu tarafından belirtilmeyen değerler de bulunmaktadır. Bunlardan biri görüşlerin %18,2'sinde ifade edilen vatanseverlik değeridir. Ailesinin kökenlerinden bahsederken vatanseverlik değerinin nasıl işlendiğini bir öğretmen görüşü şu şekilde ifade etmektedir:

Ö3: *“... eşinin ailesinde Balkan göçmenliği ve Kırım kökeni olduğunu onların yaşadıkları sıkıntıları ilham alarak bazı eserlerinde yer vermiş, biraz vatanseverlik diyebilirim.”*

Vatanseverlik değerinden sonra öğretmen görüşlerinde yer alan başka bir değer, öğretmen görüşlerinin %13,6'sının ifade edilen dürüstlük değeridir. Dürüstlük değerinin nasıl kazandırıldığını bir öğretmen, şu görüşüyle ifade etmektedir:

Ö8: *“Burada bir aslında mülakat veya röportaj türü gereği yazar, belki olabildiğince her şeyi açıkça ifade ediyor. Burada dürüstlük de yine karşımıza çıkıyor. Çünkü sorular yönlendiriliyor ve soruları yanıtlar veriliyor. Burada da samimiyet veya dürüstlük eğer varsa dahil edilebilir, onu da söylememiz gerekir.”*

Öğretmen görüşlerinde en az ifade edilen değerler ise görüşlerin %9,1'inin ifade edilen özgürlük ve adalet değerleridir. Bu değerlere yönelik öğretmen görüşleri ise şu şekildedir:

Ö14: *“... ifade özgürlüğüyle ilişkilendirilebilir. Burada sorulan sorularda ve bu soruların yine okurla paylaşılmasından dolayı.”*

Ö17: *“Yani bu mülakat gibi şeylerde konuşmacının hakkının yenmemesi, sözünü*

kesmemesi gerektiğini mesajını veriyor. O yüzden adalet duygusunu geliştirmeyi işliyor.”

4.2.4. Anı Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan anı türü öğretici metin, Halide Nusret Zorlutuna'nın *Nihayet Beklediğimiz Büyük Gün* adlı metindir. Yazarın İstanbul'un kurtuluşuna ait bir anısının anlatıldığı metninde hedeflenen değerlerden hangilerinin kazandırıldığına dair öğretmen görüşleri Tablo 4. 15 'deki tabloda frekans ve yüzdelikleri ile verilmektedir.

Tablo 4. 14: “Nihayet Beklediğimiz Büyük Gün” adlı anı türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Vatanseverlik	İstanbul'un Kurtuluşu	22	100
Özgürlük			
Çalışkanlık	Mustafa Kemal'in çalışkanlığı	14	63,6
Saygı	Yazarın Refet Paşa'ya saygısı	8	36,3
Dürüstlük	Vatanın işgalinde halkın cahilliği	8	36,3
Estetik	Metinde şiirlerin yer alması	5	22,7
Sorumluluk	Vatana karşı sorumluluk	4	18,2

Tablo 4. 15'de görüldüğü gibi, öğretmen görüşlerine göre anı türünde kazandırılacak değerler sırasıyla vatanseverlik ile özgürlük (f=22), çalışkanlık (f=14), saygı ile dürüstlük (f=8), estetik (f=5) ve sorumluluk (f=4) değerleridir. Öğretmen görüşlerin tamamı anı metninin vatanseverlik ve özgürlük değerlerinin kazandırılmasına yönelik olduğunu belirtmektedir. Bu konu hakkında bir öğretmen görüşü aşağıda verilmektedir:

Ö11: “*İstanbul'un kurtuluşunu anlatması vatanseverlik ve özgürlük mücadelesi var bu özgürlük mücadelesini elde etmek için yapılan çalışmaları gösteriyor. Çünkü vatanseverlik ve özgürlük metnin ana temasını oluşturuyor*”

Metnin ana temasını oluşturan değerler dışında anı metninin etkili olarak kazandığı bir başka değer, öğretmen görüşlerinin %63,6'sında ifade edilen çalışkanlık değeridir. Çalışkanlık değerine yönelik bir öğretmenin görüşü ise şu şekilde belirtilmektedir:

Ö6: “*Çalışkanlık, Mustafa Kemal'in vatani kurtarmak için gösterdiği yoğun çaba*

gayretten yani çalışkanlığından metinde bahsedilmiştir.”

Anı türü metinde öğretmen görüşlerinin çoğunluğunda yer almayan, dolaylı yoldan kazandırılan metinlerde işlenmektedir. Bunlardan ilki, görüşlerin %36,3’ünde ifade edilen saygı ve dürüstlük değerleridir. Saygı ve dürüstlük değerlerinin anı metninde kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşleri ise şu şekildedir:

Ö9: *“Yazarın Refet Paşa ile tanıştığı bir an var. Orada Refet Paşa’ya saygı göstermesi, bu yazarın paşaya saygı göstermesi, ikisi arasındaki diyaloglarda saygı değerini yoğun aktarıyor.”*

Ö10: *“Daha sonra dürüstlük, metnin ilk kısmında vatanın işgaliyle halkın cahilliğinde payı olduğu itiraf etmesi, dürüstlük değeri var.”*

Metinde kazandırıldığı düşünülen bir başka değer, öğretmen görüşlerinin %22,7’sinin ifadesine yer alan estetik değeridir. Estetik değerinin metinde nasıl ele alındığına dair bir öğretmenin görüşü de şu şekilde ifade edilmektedir:

Ö2: *“Bir de aralarda kısa şiirlerin olması ve İstanbul’un kurtuluşunun betimlenmesinde estetik var.”*

Öğretmen görüşlerinin ifadelerinde en az ifade edilen (%18,2) değer, sorumluluk değeridir. Vatanın kurtuluşunda hepimizin sorumluluğunu vurgulandığını belirten bir öğretmenin görüşü ise şu şekildedir:

Ö14: *“Cumhuriyetle hatta İstanbul’un kurtuluşu ile ilgili bir anı, tabi bu süreç baştan sona verilmeye çalışılmış. Bu bağlamda vatanın kurtuluşun noktasında hepimiz sorumluyuz. Cumhuriyet noktasında hepimiz sorumluyuz. Bu anlamda değerli bir güç.”*

4.2.5. Gezi Yazısı Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan gezi yazısı türü öğretici metin, Falih Rıfkı Atay’ın *Bizim Akdeniz’den* adlı metindir. Yazarın Akdeniz kıyılarını gezerken

gördüklerini ve hissettiklerini anlatan metninde hedeflenen değerlerden hangilerinin kazandırıldığına dair öğretmen görüşleri Tablo 4. 16 'daki tabloda frekans ve yüzdelikleri ile verilmektedir.

Tablo 4. 16: “Bizim Akdeniz” adlı gezi yazısı türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Estetik	Coğrafi şekillere yapılan betimlemeler	21	95,4
Vatanseverlik	Türk coğrafyasının önemi	20	90,9
Özgürlük	Özgürce gezme hissi	5	22,7
Çalışkanlık	Akdeniz tarımı	3	13,6

Tablo 4. 16’da görüldüğü üzere, gezi türü bu metinde öğretmen görüşlerine göre kazandırılacak değerler sırasıyla estetik (f=21), vatanseverlik (f=20), özgürlük (f=2) ve çalışkanlık (f=2) değerleridir. Anı türü metinde tamamen kazandırılan değerler öğretmen görüşlerinin %95,4’ünde ifade edilen estetik, %90,9’unda ifade edilen vatanseverlik değerleridir. Estetik ve vatanseverlik değerlerinin metinde alınmasına yönelik bazı öğretmen görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Ö14: “*Bunun estetikle de bağı kurabiliriz. Çünkü bizim estetik dediğimiz şey insana maddi olmayan keyif verici şeylerdir. Bize kendimizi iyi hissettiği, bu bağlamda bizim Akdeniz’de coğrafi unsurlarımızın güzellik kaidelerini betimlemelerle vurgulanmıştır. Güzellik de estetiğe dair bir şeydir.*”

Ö21: “*Türk coğrafyasından bahsetmiş, onu bir betimlemiş o kadar evet. O zaman vatanseverlik olduğunu söyleyebiliriz.*”

Öğretmen görüşlerine göre anı metninde en az ifade edilen değerler ise görüşlerin %22,7’sinin ifadesinde yer alan özgürlük ve %13,6’sının ifadesinde geçen çalışkanlık değerleridir. Bu iki değere de yönelik öğretmen görüşleri ise şu şekildedir:

Ö6: “*Özgürlük değeri, bu metin, bu anıyı okuyan bir öğrencinin içinde özgürce gezme isteğini canlandıracağını düşünüyorum. Bu yüzden de özgürlük değeri de barındırıyor diyebilirim.*”

Ö22: “Metnin ilk paragrafında Akdeniz tarım ürünlerinde muz olsun, limon olsun sonra portakal... Yani orada yetişen tarım meyvelerinden bahsetmesi aslında iklimimize, doğamıza tarım ürünlerimize sahip çıkma onları üretme bilinci verdiğiinden ben çalışkanlık değerinin de bu metinde aktarıldığını söyleyebilirim.”

4.2.6. Eleştiri Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan eleştiri türü öğretici metin, Mehmet Kaplan’ın *Parasız Yatılı* adlı metindir. Mehmet Kaplan’ın Firuzan’a ait *Parasız Yatılı* adlı hikâyesini ele aldığı eleştiri metninde hedeflenen değerlerden hangilerinin kazandırıldığına dair öğretmen görüşleri Tablo 4. 17 ’daki tabloda frekans ve yüzdelikleri ile verilmektedir.

Tablo 4. 17: “Parasız Yatılı” adlı gezi yazısı türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Çalışkanlık	Anne ve kızın hayata tutunma çabası	21	95,4
Sorumluluk			
Adalet	Toplumsal adaletsizlik	13	59,1
Saygı	Kızın annesine saygısı	8	36,3

Tablo 4. 17’de görüldüğü üzere eleştiri türü metinde kazandırılan değerler sırasıyla çalışkanlık ile sorumluluk (f=21), adalet (f=13) ve saygı (f=8) değerleridir. Metinde çalışkanlık ve sorumluluk değerlerinin öğretmen görüşlerine göre, metnin hikâye kısmında kız ile annesinin hayata çabaların anlatılmasında beraber kazandırıldığını şu örnek görüş ile ifade etmektedir:

Ö2: “Yoksulluktan kızını okutmak isteyen bir anne ile annesini kurtarmak için okuyan bir kız var. Bunların verdikleri emekte biz sorumluluk ve çalışkanlık değerlerini yoğun bir şekilde görüyoruz.”

Çalışkanlık ve sorumluluk değerlerinden sonra metinde etkili bir şekilde işlenen ve kazandırılan diğer bir değer, adalet değeridir. Metinde toplumsal adaletsizlik üzerinden adalet değerinin işlenmesini bir öğretmen, görüşü ile şu şekilde ifade etmektedir:

Ö6: “Anne ile kızın yoksul hayatından bahsediyor. Adalet değeri burada yoksulluk üzerinden toplumsal adaletsizlik üzerinden bahsediliyor.”

Öğretmen görüşlerinin %36,3’ü de anne kız arasındaki ilişkide saygı değerinin kazandırıldığını belirtmektedir. Bu konuda bir öğretmen görüşü de şu şekildedir:

Ö14: “Özellikle klasik bir ebeveyn ilişkisinden çok fedakârlık üzerine ilişki anne kız ilişkisi görüyoruz. Annenin yaptığı fedakârlığı kızın görmesi, annesine yardımcı olması eğitime devam etmesi açısından bir saygı değerini de yoğun olarak görüyoruz.”

4.2.6. Otobiyografi Türüne İlişkin Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bulgular

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan otobiyografi türü öğretici metin, *Âşık Veysel* adlı metindir. TRT Arşiv’e ait bir röportaj programı olmasına rağmen *Âşık Veysel*’in hayatını anlattığı için otobiyografi olarak işlenen metinde hedeflenen değerlerden hangilerinin kazandırıldığına dair öğretmen görüşleri Tablo 4. 18 ’daki tabloda frekans ve yüzdelikleri ile verilmektedir.

Tablo 4. 18: “*Âşık Veysel*” adlı otobiyografi türü metinde kazandırılan değerlere yönelik öğretmen görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Çalışkanlık	Saz çalmayı öğrenmesi	20	91
Sorumluluk	Gözlerine rağmen pes etmemesi	17	77,2
Dürüstlük	Samimi ve içten duygularını ifade etmesi	12	54,5
Estetik	Metinde şiirlerine yer verilmesi	12	54,5
Özgürlük	Kendi dünyasını yaşama isteği	11	50
Saygı	Özsaygı	11	50

Tablo 4. 18’de görüldüğü üzere, otobiyografi türü metinde kazandırılan değerler sırasıyla çalışkanlık (f=20), sorumluluk (f=17), dürüstlük ile estetik, özgürlük ve saygı (f=11) değerleridir. Tespit edilen değerler, öğretmen görüşlerinin çoğunluğunda ifade edildiğinden doğrudan ve etkili bir şekilde kazandırıldığı görülmektedir. Otobiyografi metninde bahsedilen ve öğretmen görüşlerinin %91’inde ifade edilen *Âşık Veysel*’in çalışkanlığına yönelik bir öğretmen, görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

Ö1: “Tabi. Aşık Veysel hayatı boyunca sürekli bir şeylerle uğraşmış, saz çalmayı öğrenmiştir. Küçük yaşta gözlerini kaybetmesine rağmen hayattan pes etmemiştir. Burada çalışkanlığını, sorumluluk sahibi olduğunu görüyoruz.”

Yukarıda yer alan öğretmen görüşünde çalışkanlığın yanı sıra öğretmen görüşlerinin %77,2’sinin ifadelerinde geçen sorumluluk değerinin de ele alındığı da görülmektedir. Bu değerler dışında ikisinin de öğretmen görüşlerinin %54,5’inde ifade edilen dürüstlük ve estetik değerleri yer almaktadır. Dürüstlük ve estetik değerlerinin metinde kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö2: “Kendi yaşamını olduğu gibi metinde aktarmış sanatçı. O yüzden dürüstlük değeri var.”

Ö21: “Estetik var mı? Tabi ki de. Özellikle dinleme metni olan bu otobiyografide Âşık Veysel, belli aralıklarla saz eşliğinde bilinen şiirlerini söylüyor. Şiirlerindeki o estetiği görebiliyoruz.”

Diğer değerler ise öğretmenlerin yarısının ifadesinde geçen özgürlük ve saygı değerleri görülmektedir. Öğretmen görüşlerinde Âşık Veysel’in özgür ruhlu bir karaktere sahip olmasında kendisine olan saygıdan kaynaklı olduğu belirtilirken bu konu hakkında bir öğretmenin görüşü ise şu şekildedir:

Ö14: “Âşık Veysel, gözlerini açılmasının teklif edilmesine rağmen kabul etmemesi, kimsenin baskısı altına kalmadan kendi iç dünyasını yaşamasında özgürlük değerini görmekte birlikte aslında herkes tarafında kusur olarak görülen bir engeli o, kendisi has bir özellik olarak görüyor. Burada ozanımızın kendisine karşı bir saygısını da görüyoruz aslında.”

4.3. Temalara Göre Hedeflenen Değerlerin Metinler Arasındaki Uyumuna Yönelik Bulgular

Bu bölümde elde edilen verilere göre, 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer

alan metinlerin temalara göre uyumu incelemiştir. Öğretmen görüşlerine göre metinlerde işlenen değerler tespit edilip, bu metinler bulundukları temalarına göre sınıflandırarak hedeflenen değerlerle uyumları Tablo 4.19’da gösterilmektedir.

Tablo 4.19: Temalara göre hedeflenen değerler ile metinlerin uyumu

Hedeflenen Değerler	Tema/Ünite	Metin Adı	Metin Türü	İşlenen Değerler
Dostluk, Estetik, Sorumluluk, Vatanseverlik	1.TEMA: SÖZÜN İNCELİĞİ	San’at	Şiir	Vatanseverlik, estetik, dürüstlük, çalışkanlık, sorumluluk dostluk
		Picasso’nun Hatları	Deneme	Estetik, saygı, dostluk, özgürlük, vatanseverlik, sorumluluk, adalet, çalışkanlık
		Sevinç Çokum’la Mülakat	Mülakat	Sorumluluk, dostluk, saygı, estetik, çalışkanlık, vatanseverlik, dürüstlük, özgürlük, adalet
Çalışkanlık, Dostluk, Estetik, Saygı, Sorumluluk	2. TEMA: ANLAM ARAYIŞI	Mihriban	Şiir	Estetik, saygı, dostluk, dürüstlük, vatanseverlik, adalet, sorumluluk
		Forsa	Hikâye	Vatanseverlik, özgürlük, çalışkanlık, sorumluluk, saygı, adalet, dürüstlük, estetik
		Nihayet Beklediğimiz Büyük Gün	Anı	Vatanseverlik, özgürlük, çalışkanlık, saygı, dürüstlük, estetik, sorumluluk
Adalet, Çalışkanlık, Dürüstlük, Estetik, Saygı, Sorumluluk, Vatanseverlik	3. TEMA: ANLAMIN YAPI TAŞLARI	Eskici	Hikâye	Dostluk, vatanseverlik, estetik, özgürlük, dürüstlük, sorumluluk, saygı, çalışkanlık, adalet
		Bizim Akdeniz’den	Gezi Yazısı	Estetik, vatanseverlik, özgürlük, çalışkanlık
Adalet, Çalışkanlık, Dürüstlük, Estetik, Özgürlük, Sorumluluk	4. TEMA: DİLİN ZENGİNLİĞİ	Çalıkuşu	Roman	Çalışkanlık, sorumluluk, özgürlük, saygı, adalet, dürüstlük, vatanseverlik, estetik, dostluk
		Parasız Yatılı	Eleştiri	Çalışkanlık, Sorumluluk, adalet, saygı
		Âşık Veysel	Otobiyografi	Çalışkanlık, sorumluluk, dürüstlük, estetik, özgürlük, saygı

Tablo 4.19’da görüldüğü üzere, metinlerde işlenen değerler ile bulundukları temalara göre hedeflenen değerlerin uyumlu olduğu görülmektedir. Ders kitabında yer alan 1. Tema için hedeflenen değerlerden estetik, sorumluluk ve vatanseverlik aynı temada içerisinde yer alan tüm metinlerde işlendiği, dostluk değerinin de şiir ve mülakat türü metinde işlendiği görülmektedir. 2. Tema için hedeflenen estetik, saygı ve sorumluluk değerlerinin aynı

temada yer alan tüm metinler işlendiği, çalışkanlık değerinin hikâye anı türü metinlerde, dostluk değerinin ise şiir türü metinde işlendiği görülmektedir. 3. Tema için hedeflenen estetik, çalışkanlık ve vatanseverlik değerleri, aynı tema içerisindeki tüm metinlerde işlenmekte iken, adalet, dürüstlük ve saygı değerleri hikâye, metninde işlenmektedir. 4. Tema için hedeflenen değerlerden ise çalışkanlık ve sorumluluk değerleri aynı temadaki tüm metinlerde, adalet değeri roman ve eleştiri türü metinlerde, dürüstlük değeri roman ve otobiyografi türü metinlerde ve estetik değerinin de roman ve otobiyografi türü metinlerde işlendiği görülmektedir.

4.4. Öneri Metinlere Yönelik Bulgular

Çalışmaya katılan 22 öğretmenden 17'si TYMM'de yer alan değerlerin kazandırılmasında etkili olabilecek ve ders kitaplarında olması için metin önerilerinde bulunmaktadır. Bu öneri metinler, türlerine göre edebi ve öğretici olmak üzere iki grupta sınıflandırılıp öneride bulunulmuş edebi metinler yazar, eser, türü ve frekansları Tablo 4.20'de gösterilmektedir.

Tablo 4.20: Öğretmenler tarafından önerilen edebi metinler

Eser/Metin	Yazar	Türü	f
Devlet Ana	Kemal Tahir	Roman	5
Sırça Köşk	Sabahattin Ali	Hikâye	3
Kaşığı	Ömer Seyfettin	Hikâye	3
Semaver	Sait Faik Abasıyanık	Hikâye	3
Sinarit Baba	Sait Faik Abasıyanık	Hikâye	3
İnce Mehmed	Yaşar Kemal	Roman	3
Ateşten Gömlek	Halide Edip Adıvar	Roman	2
Bir Çınar Gibi	Mustafa Kutlu	Hikâye	2
Bu Böyledir	Mustafa Kutlu	Hikâye	2
Değirmen	Sabahattin Ali	Hikâye	2
Kral Midas Altın Dokunuş	-	Mitolojik Hikâye	2
Sinekli Bakkal	Halide Edip Adıvar	Roman	2
Acımak	Reşat Nuri Güntekin	Roman	1
Açlık	Knut Hamus	Roman	1
Bayrak	Arif Nihat Asya	Şiir	1
Bedava	Orhan Veli Kanık	Şiir	1
Beyaz Diş	Jack London	Roman	1
Beyaz Gemi	Cengiz Aytmatov	Roman	1
Taşlama	Seyrani	Şiir, Koşma	1
Bozkurtların Ölümü	Hüseyin Nihal Atsız	Roman	1

Bu Vatan Kimin?	Orhan Şaik Gökyay	Şiir	1
Buzlar Çözülmeden	Cevat Fehmi Başkut	Tiyatro	1
Bütün Şiirleri	Ahmet Kutsi Tecer	Şiir	1
Cenge Giderken	Mehmet Emin Yurdakul	Şiir	1
Ezop Masalları	Ezop	Fabl	1
Fareler ve İnsanlar	John Steinbeck	Roman	1
Fatih-Harbiye	Peyami Safa	Roman	1
Gamsızın Ölümü	Reşat Nuri Güntekin	Hikâye	1
Gazap Üzümleri	John Steinbeck	Roman	1
Koroğlu Destanı	-	Destan	1
Küçük Ağa	Tarık Buğra	Roman	1
Küçük Kara Balık	Samet Behrengi	Hikâye	1
Mesnevi	Mevlana	Mesnevi	1
Suç ve Ceza	Dostoyevski	Roman	1
Yaban	Yakup Kadri	Roman	1
Yılanların Öcü	Fakir Baykurt	Roman	1
15 Temmuz	-	Tüm Edebi Metinler	1

Tablo 4.20’de görüldüğü üzere, ders kitaplarında yer alınması için toplam 37 edebi metin olarak önerilmektedir. Bu öneri metinlerden 16’sı roman, 10’si hikâye, 6’sı şiir, tiyatro, fabl, destan ve mesneviden her biri birer tanedir. *15 Temmuz* adlı metin önerisinde bulunan öğretmen, net bir metin ve metin türü önermediğinden tüm metinler olarak ayrı bir kategoride ele alınmaktadır. Öğretmen görüşlerinden elde edilen verilere göre en fazla önerilen metin, Kemal Tahir’in *Devlet Ana* adlı romanı olduğu görülmektedir (f=5). Bu eseri ise (her biri f=3) sırasıyla Sabahattin Ali’nin *Sırça Köşk*, Ömer Seyfettin’in *Kaşığı*, Sait Faik’in *Semaver* ve *Sinarit Baba* hikâyeleri ve Yaşar Kemal’in *İnce Mehmed* adlı romanı takip etmektedir. Bu önerilen edebi metinlerin nedenleri ise Tablo 4.21’de görülmektedir.

Tablo 4.21: Edebi metinlerin önerilme nedenleri

Nedenler	İlgili Öneri Metinler
Adalet değerinin fazla etkili olması	<i>Devlet Ana, İnce Mehmed, Değirmen, Kral Midas ve Altın Dokunuş, Beyaz Diş, Seyrani’nin Taşlaması,, Buzlar Çözülmeden, Küçük Kara Balık, Koroğlu Destanı, Suç ve Ceza, Yılanların Öcü</i>
İnsani değerlerin kazandırılması	<i>Bir Çınar Gibi, Bu Böyledir, Beyaz Gemi, Ezop Masalları, Gamsızın Ölümü, Mesnevi</i>
Değerler üzerinden durum- olay hikâyesi karşılaştırma	<i>Sırça Köşk, Semaver, Sinarit Baba, Kaşığı</i>
Vatanseverlik değerinin kazandırılması	<i>Ateşten Gömlek, Bayrak, Bozkurtların Ölümü, Bu Vatan Kimin?, Cenge Giderken, Küçük Ağa, Yaban, 15 Temmuz</i>

Dili sade, öğrenci düzeyine ve tüm lise türlerine uygun	<i>Sırça Köşk, Kaşığı, Sinarit Baba, Semaver, Bedava, Beyaz Diş, Bir Çınar Gibi, Bu Böyledir, Ezop Masalları, Kral Midas Altın Dokunuş, Küçük Kara Balık, Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri</i>
Dünya Edebiyatı üzerinden değerler eğitimi	<i>Açlık, Gazap Üzümleri, Fareler ve İnsanlar, Suç ve Ceza</i>
Doğu-batı sentezi üzerinden değerler eğitimi	<i>Fatih- Harbiye, Sinekli Bakkal</i>

Tablo 4.21’de görüldüğü gibi, çalışmaya katılan öğretmenlerin metinleri önerme nedenleri tematik olarak sınıflandırılmaktadır. Elde edilen verilen göre belirtilen gerekçeler adalet, vatanseverlik, saygı ve merhamet gibi insani değerlerin kazandırılması, öğrenci düzeyine uygunluk, Dünya Edebiyatı ile değerler aktarımı ve doğu batı sentezi veya çatışması üzerinden değerler aktarımı olarak görülmektedir. Bazı metinlerin ise birden fazla gerekçe ile önerildiği görülmektedir. Bu hakkında bir öğretmenin verdiği öneri metin ve gerekçesi ise şu şekildedir:

Ö3: “ Çoğu öğretmen hikâye olarak olay hikâyesi için Ömer Seyfettin, durum hikâyesi için Sait Faik tavsiye edecektir ama ben hem bir durum hikâyecisi hem de dili sade anlaşılır lise öğrencilerin kolayca okuyup oradaki duygu ve değerleri anlaması için Sabahattin Ali’yi önerebilirim mesela “Sırça Köşk” hikâyesi olabilir.”

Ö7: “Dünya Edebiyatının da öğrencilerimize gösterilmesi, yani öğrencilerimizin sadece batıda değil. Bu arada Batı, Doğu İslam Edebiyatı, Doğu Edebiyatı yani Türk Edebiyatı’nın haricinde, Dünya Edebiyatı üzerinden bu değerlerin öğrencilerimize verilmesi, Türk edebiyatında tarihi süreçlerindeki eserlerin belki daha eğlenceli halde öğrencilerimize aktarılması gerekir... Örnek veriyorum mesela adalet kavramı için, “Suç ve Ceza” mutlaka verilmeli. Çok klişe ama yani mutlaka ders kitaplarında olmalı...”

Edebi metinler dışında öğretmenler tarafından öğretici metinlerden de önerilen metinler bulunmaktadır. Önerilen bu öğretici metinler yazar, eser, türü ve frekansları Tablo 4. 22’de, önerilme nedenleri Tablo 4. 23’de gösterilmektedir.

Tablo 4.22: Öğretmenler tarafından önerilen öğretici metinler

Eser/Metin	Yazar	Türü	f

Bir Dinazor'un Anıları	Mine Urgan	Anı	1
Çankaya	Falih Rıfkı Atay	Anı	1
Denemeler	Montaigne	Deneme	1
Halide Edib Adıvar	İpek Çalışlar	Biyografi	1
Kıssas'ül Enbiya	Ahmet Cevdet Paşa	Anı/Dini Anlatı	1
Şikayetnâme	Fuzulî	Mektup	1
Bir Ömür Nasıl Yaşanır	İlber Ortaylı	Söyleşi	1

Tablo 4.22’de görüldüğü üzere, ders kitaplarında yer alınması için toplam 7 öğretici metin önerilmektedir. Bu öneri metinlerden 3’ü anı, diğer türlerden (deneme, biyografi, mektup, söyleşi) birer tane bulunmaktadır ve her öğretici metin bir kez önerilmektedir. Bu önerilen öğretici metinlerin önerilme nedenleri ise Tablo 4.23’de görülmektedir.

Tablo 4.23: Öğretici metinleri önerilme nedenleri

Nedenler	İlgili Metinler
Adalet değerinin daha etkili işlenmesi	Şikayetnâme, Çankaya
Lise öğrencisinin düzeyine uygunluk	Bir Dinazorun Anıları, Bir Ömür Nasıl Yaşanır, Denemeler
Peygamberler Tarihi üzerinden değer aktarımı	Kıssas'ül Enbiya

Tablo 4.23’de görüldüğü üzere belirtilen gerekçeler adalet değerinin işlenmesi, lise öğrencisi düzeyine uygun olması ve Peygamberler üzerinden değerlerin kazandırılması olarak görülmektedir. Bu gerekçelere yönelik örnek öğretmen görüşleri ise şu şekildedir:

Ö22: “Geçmişte önemli bir yeri olan mektup yazı türü günümüzde evrimleşerek yeni bir biçime bürünmekte...Teknolojik araçların ,hızlı iletişimin bunda önemli bir yeri var. Eksik, absürd, lakayt, argo vs. yeni bir dil hızla yerini almakta... Benim önerim mektup türünden olacak. Hem bahsettiğim açıdan hem de ders kitaplarındaki adalet değerinin azlığından “Şikayetname” mutlaka ders kitaplarında yer almalıdır.”

Ö19: “Bunlarda benim en önemli kıstasım; daha güncel, öğrenciye daha yakın olmaları. Bunlardan birisi Mine Urgan “Bir Dinazorun Anıları”. Mine Urgan hani İngiliz Edebiyatı sahasında isim yapmış bir araştırmacı. Aynı zamanda gördüğü geçirdiği yerleri, gezdiği yerleri entelektüel bir bakış açısıyla daha güncel bir şekilde anlatabilmiştir. Diğerleri İlber

Ortaylı'nın “Bir Ömür Nasıl Yaşanır” adlı kitabıyla öğrencilere gençlere yol gösterir. Bir hayatın nasıl geçirilmesi gerektiğine dair yönlendirmeler yapar. Bence dil bakımından öğrencilerimizin düzeyine daha yakın 2 eser bunlar.”

Ö7: “Yani örnek veriyorum. Ben bunu arada evde bir süredir okuyorum. Ahmet Cevdet Paşa'nın Kıssas'ül Enbiya bu bile konu edilebilir yani peygamberler tarihi ile alakalı bir şey öğrenebilmek. Bunlarla alakalı değerleri öğrenciler karşılaştırmalı yani. Bunu anlamazlar ya da şu şöyle mi olsun gibi değil de çocuklara biraz gerçekten hayal gücüne bırakmak gerekiyor yani.”

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde bulgular doğrultusunda elde edilen sonuçlar, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ve ilgili çalışmalar çerçevesinde tartışılmıştır. Tartışma ve sonuç doğrultusunda literatüre özgün katkı sağlamak için önerilerde bulunulmuştur.

5.1. Tartışma ve Sonuç

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hazırlanmış Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda milli ve manevi değerlerle donanmış nesillerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, çalışmada TYMM 2024-2025 eğitim-öğretim yılında lise kademesinin ilk sınıfında uygulandığı için 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabı değerler eğitiminde önemli bir rolü olan öğretmen görüşlerine göre 9.sınıflar için Türk Dili ve Edebiyatı dersinde kazandırılması hedeflenen değerler bağlamında incelenmiştir.

Araştırma bulgularına göre edebi metinlerin hedeflenen değerleri kazandırılmasına yönelik Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin genel görüşleri incelendiğine ders kitabında yer alan metinlerin hedeflenen değerlere uygun olarak seçildiğinin ancak dil açısından öğrencinin ve her lise türüne uygun olmadığı, bazı değerlerin açıkça değil örtük/kapalı bir anlamda işlendiği görülmektedir. Bu açıdan öğrencilerin metinleri anlamada ve metinlerdeki değerleri kazanmada zorluk çektiği belirtilmektedir. Bunun dışında öğrenci ile metin arasında değer aktarımını engelleyen dışsal faktörlerden bahseden öğretmen görüşleri de yer almaktadır.

2024-2025 eğitim-öğretim yılında ilk kez uygulanan kesit metin yerine tam okuma metni olarak işlenen roman türü metnin telif hakkı düşmemesinden dolayı yüksek fiyatla satılması, bu açıdan öğrencilerin kitabı temin etmede zorlandığı ve derse katılımın azalarak metindeki değerlerin aktarımının etkili olamayacağını ifade eden öğretmen görüşü de bulunmaktadır. Ancak bu noktada öğretmenin rolü de önemlidir. Öğretmen, sadece bilgi öğretmekle kalmayarak tutum ve davranışları ile öğrenciye rol-model de olmaktadır (Demir ve Köse, 2016, 39). Aktepe (2019, 308)'ye göre öğretmen öğrenciye araştırma yaptırarak öğrencinin araştırma becerilerini geliştirebilir. Bu doğrultuda öğretmenlerin öğrencilerin metin kaynağı olan kitaba ulaşması konusunda destekleyici bir rol üstlenmesi

gerekmektedir.

Edebi metinlerde kazandırılan değerler incelendiğinde, adalet değerinin etkili bir biçimde kazandırılmadığı görülmektedir. Modelde çatı değer olarak belirtilen adalet değeri sadece roman türü metinde tamamen kazandırılmakta iken hikâye türü metinlerde kısmen etkili, şiirde ise etkili olmadığı görülmektedir. Adalet değeri, öğretmen görüşlerinde *Mihriban* şiiri (f=1), *Forsa* ve *Eskici* adlı hikâye metinlerinde (her biri f=5) en az ifade edilen; *Çalıklusu* romanında ise en çok ifade edilen beşinci değer (f=12) olarak belirtilmektedir. Bu durum, Hazım (2019)'ın 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'na göre hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının kök değerler bağlamında incelendiği çalışmasında roman ve hikâye türlerinde; Ceyhun (2022)'nin çalışmasında ise tiyatro metinlerinde en az işlenen ve kazandırılan değer adalet olması ile örtüşmektedir.

Öğretmen görüşlerine göre, edebi metinlerin tamamında en etkili bir şekilde kazandırılan değerler ise vatanseverlik estetik değerleridir. Öğretmen görüşlerinde özellikle vatanseverlik değerinin *San'at* adlı şiir ve *Forsa* adlı hikâye metinlerinde, estetik değerinin de *Mihriban* adlı şiirde en fazla ifade edilen değer olması göze çarpmaktadır. Estetik değerinin sanatsal içeriğe sahip edebi metinlerde en etkili değerlerden biri olması, Açıl (2023)'e göre estetiğin sanatın genel ilkelerini belirlemesi açısından beklenebilir bir sonuç olarak görülmektedir. Bu bağlamda edebi metinlerin, TYMM'nin estetik kaygısı yüksek ve vatansever bir nesil yetiştirme amacı ile de uyumludur (MEB, 2024b).

Öğretici metinlerin hedeflenen değerlerin kazandırılmasına yönelik öğretmenlerin genel görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, ders kitabındaki öğretici metinlerde hedeflenen değerlerin işlendiği ama edebi metinler olarak etkili kazandırılmadığı, özellikle deneme metninin öğrencinin düzeyine, ilgi alanına, hazırbulunuşluk seviyesine ve her lise türüne uygun olmadığı belirtilmektedir. Bu durumu, iki farklı lise türünde çalışan öğretmenin farklı değerlendirmelerde bulunması desteklemektedir. Bu açıdan ders kitabında bulunan öğretici metinlerin tüm öğrenci profillerine hitap etmediği görülmektedir. Öğretici metinlerin edebi metinler kadar değerleri kazandıramamasının Yazar ve Araboğa (2023)'e göre öğretici metinlerin edebi metinler gibi duygu ve odaklı değil bilgi odaklı olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Öğretici metinlerde kazandırılan değerler incelendiğinde adalet değeri, en az kazandırılan değer ($f_1 = 97$) olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece eleştiri türünde tamamen etkili bir şekilde kazandırılan adalet değeri ($f = 13$) diğer öğretici metin türlerinde etkili değildir. Adalet değerinden sonra en az kazandırılan değerler ise dostluk ($f_1 = 77$) ve dürüstlük ($f_1 = 70$) değerleridir. Bu durum, Turan ve Duman (2023)'ın 2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'na göre hazırlanmış Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki öğretici metinlerinin kök değerler bağlamında incelenmesine yönelik çalışmada öğretici metinlerde en az işlenen değerlerin adalet ve dostluk değerlerinin tespit edilmesi ile uyushmaktadır. Adalet değerinin TYMM (2024)'ye göre "çatı değer" olarak belirlenmesine rağmen hem edebi hem de öğretici metinlerde en az kazandırılan ortak değer olması, yeni modelin "çatı değer" sistemi ile uyushmamakla birlikte önceki programa göre hazırlanmış ders kitapları ile karşılaştırıldığında adalet değerinin daha etkili kazandırılmasına yönelik bir iyileştirilme yapılmamıştır.

Öğretici metinlerde öğretmen görüşlerine göre en etkili bir şekilde kazandırılan değer ise çalışkanlık ($f_3 = 63$) değeridir. Etkili bir şekilde kazandırılan çalışkanlık değerini estetik ($f_3 = 57$) ve saygı ($f_3 = 54$) değerleri takip etmektedir. Turan ve Duman (2023)'nın çalışmada öğretici metinlerde, Ceyhun (2022)'nin çalışmada da en fazla işlenen ve kazandırılan değer saygı değeri olarak görülmektedir. Saygı değerinin metinlerde fazla yer alması, TYMM'de yer alan "Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi" içerisinde saygı değerine ait erdemlere bakıldığında insanın sadece bir şahsa değil, kendisine, çevresine ve milli ve manevi değerlere saygı duymasından kaynaklanmaktadır. (TYMM, 2024). Estetik değeri ise hem edebi metinlerde hem de öğretici metinlerde en çok kazandırılan ortak değer olarak görülmektedir.

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabına yönelik genel bulgulara göre, ders kitabındaki tüm metinlerin bulundukları temaya göre kazandırılması hedeflenen değerler ile uyumludur. Ancak hem ders kitabının hem de programın az nüfuslu sınıflarda uygulanmasının uygun olduğu, çok nüfuslu sınıflarda programın uygulanması ders kitabındaki metinlerde yer alan değerlerin aktarımında zorluk çekildiği öğretmen görüşleri tarafından belirtilmektedir. Bu görüş, kalabalık biri de mevcudu az sınıflara giren iki öğretmenin ortak değerlendirmesi ile desteklenmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin metin önerilerine göre, mevcut 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabındaki bazı metinlerin hedeflenen değerleri kazandırmada yetersiz kaldığı, çözüm olarak alternatif metinlerin programa ve ders kitaplarında yer almaları gerektiğini belirtmektedir. Öğretmenler tarafından 37'si edebi metin, 7'si öğretici metin olmak üzere toplam 44 metin önerilmektedir. Edebi metinlerde en çok önerilen metin türü roman türüdür. Edebi metinlerde en çok önerilen metinler *Devlet Ana*, *Kaşığı*, *Semaver*, *Sinarit Baba* ve *İnce Mehmed*'dir. Önerilen hem edebi hem de öğretici metinlerin tercih edilme gerekçeleri arasında, adalet değerinin etkili kazandırılması, dili sade ve öğrenci düzeyine uygunluk gibi nedenler gelmektedir. Özellikle öneri edebi metinler arasında *Yaban*, *Suç ve Ceza* ve *Ateşten Gömlek* gibi metinlerin görülmesi, Hazım (2019)'ın çalışması ile paralellik göstermektedir. İlgili çalışmaya göre, önceki programa göre hazırlanmış Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında bu metinlerin yer alması ve en fazla değer ifadesi geçen metinler olması, öğretmenler tarafından önerilen edebi metinlerin değerler eğitimi açısından etkili olduğunu desteklemektedir.

Dünya edebiyatına ait eserlerin önerildiği öğretmen görüşleri de bulunmaktadır. Programda Türk ve dünya edebiyatından metin örneklerinin incelenerek öğrencilerin, edebiyatın evrensel bir sanat dalı olduğunun farkına varmaları ve kültürel duyarlılık kazanmaları amaçlanmaktadır (MEB, 2024b, 5). Dolayısıyla öğretmenlerin ders kitaplarında dünya edebiyatından eserlerin daha fazla yer verilmesini önermeleri, programın özel amaçları ile uyumlu olup, öğrencilerin küresel bir bakış açısı kazanmaları gerekmektedir.

Öğretici metinlerde en fazla önerilen metin türü ise anı metinleridir. Oktay (2019)'a göre anı, yazarın kendini okuyucuya kendi üslubu ile tanıtmasıdır. Bu bağlamda anı türünün değer aktarımı sürecinde yazarın okuyucu için rol-model olmasını sağlamada aracı görevi gördüğünden öğretmenler tarafından önerildiği düşünülmektedir.

Anı türü dışında mektup türünde de metin önerisinde bulunulması Turan ve Duman (2023)'ın çalışması ile uyumaktadır. İlgili çalışmada, en çok değer çeşidi tespit edilen öğretici metin türünün mektup olması bu türün TYMM'de hedeflen değerlerin kazandırılmasında etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Bunun haricinde öğretmenlerin belirttiği öneri metinlere yönelik bulgular TYMM'nin kademeli uygulanma sürecinde önümüzdeki eğitim-öğretim yılları için hazırlanacak Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları

için metin seçiminde Milli Eğitim Bakanlığına bir kılavuz olması açısından önemlidir.

5.2. neriler

Araştırmaya yönelik elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

Adalet atı değerinin etkili olarak işlendiği metinler ders kitabında yer almalıdır. Bu bağlamda ders kitaplarının TYMM ile elişmemesine dikkat edilmelidir.

Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alacak metinlerin seçiminde öğrencinin düzeyi, hazırbulunuşluk seviyesi ve ilgi alanlarına dikkat edilmelidir. Farklı lise türlerine hitap eden içeriklere ders kitaplarında yer verilmelidir ya da tüm lise türlerinde öğrenim gören öğrencilere yönelik metinler seçilmelidir.

Tam metin uygulamasında işlenen romanların seçiminde telif durumuna dikkat edilmeli, tüm öğrencilerin romana kütüphane veya internet üzerinden PDF formatında ücretsiz ulaşabilmesi konusunda öğretmenler rehber olmalıdır.

Kalabalık sınıflar göz önünde bulundurularak, ders kitabındaki metin içi etkinliklerin işbirlikli öğrenme modeline göre hazırlanarak tüm öğrencilerin derse aktif katılım sağlaması ve metinlerdeki değerleri kazandırılması kolaylaştırılmalıdır.

9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metinlerin temalara göre hedeflenen değerler ile uyumlu olmasına rağmen bazı metinlerde değerlerin örtük olarak işlenmesi, öğrencilerin metinlerdeki değerleri kazandırmasını zorlaştırmaktadır. Bu açıdan temalara göre hedeflenen değerlerin daha açık iletilerle aktarılması sağlanmalıdır.

Tüm bu önerilere uygun olarak metinlerin seçiminde ğretmen görüşlerine başvurulmalı ve bu çalışmada yer alan öneri metinler, 11. ve 12. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alacak metin seçiminde bir kılavuz olmalıdır. TYMM kademeli olarak uygulandığı için önümüzdeki eğitim-ğretim yıllarında hazırlanacak Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının değerler eğitimi bağlamında incelendiği bilimsel çalışmalara yoğunluk verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Açıl, B. (2023). Klasik Türk şiirinde estetik ve poetikanın kaynağı olarak hadis. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 63(2), 269–286. <https://doi.org/10.26650/TUDED2023-1316775>.
- Adler, A. (2022). *İnsanı tanıma sanatı*. K. Şipal, (Çev.) (23. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Adıgüzel, Ö. (2020). Eğitimde dramaya ilişkin temel kavramları amaç ve özellikler. Y. Arnas ve Ö. Adıgüzel (Ed.). *Erken çocuk eğitiminde drama* (s. 2-18) içinde. Ankara: Pegem.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Millî Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. ve Aydın, M.K. (2023). Program geliştirme ve süreci. G. Ocak ve E. Akbaş Baysal (Ed.). *Eğitimde Program Geliştirme* (s. 2-33) içinde. Ankara: Pegem.
- Akman Dömbekci, H., ve Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 141-160. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227330>.
- Aktepe, V. (2019). Karakter ve değer eğitiminde rol model olarak öğretmen. M. Gündüz ve V. Aktepe (Ed.), *Karakter ve değer eğitimi* (s. 298-325) içinde. Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Arıcı, A. F. ve Ungan S. (2017). *Yazılı anlatım el kitabı* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Aslan, R. (2019). *9 ve 10. sınıf Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım ders kitaplarında değer öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atalay, B. (2011). *Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım Ders kitaplarındaki Halk Edebiyatı Metinlerinde Yer Alan değerler üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atatürk, M. K. (2015). *Nutuk*. Ankara: Kaynak Yayınları.
- Aydın, M. Z. ve Akyol-Gürler, Ş. (2020). *Okulda değerler eğitimi yöntemler etkinlikler kaynaklar* (6. Baskı). Ankara: Nobel.
- Aytaş, G. (2006). Edebi türlerden yararlanma. *Milli Eğitim Dergisi*, 34 (169), 261-276. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36938/422340>.
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.

- Bazancir, R. (2022). Halk edebiyatı anlatım türlerinden destanlar ve türk destanları üzerine genel düşünceler. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 8(17), 241-267. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/69713/1103272>.
- Bozkurt, E. (2019). Karakter eğitimi ve değerler eğitimi ile ilgili temel kavramlar. B. Özer (Ed.), *Karakter ve değerler eğitimi* (s. 2-23) içinde. Ankara: Pegem.
- Brown, D. (2006). *Implementing the national framework for values education in Australian schools: Report of the values education good practice schools project* (Stage 1). Carlton South Victoria: Curriculum Corporation.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ceyhun, Y. (2022). Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 19-51. <https://doi.org/10.46762/mamulebd.865912>.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Journal of Turkish Studies*, 9 (2), 429-436. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6402>.
- Çalışkan H. ve Öntaş, T. (2020). Biyografilerle değerler eğitimi. H. Çalışkan ve T. Öntaş (Ed.), *Değerlerimizle değerliyiz biyografilerle değerler eğitimi etkinlik kitabı* (2. Baskı, s. 1-17) içinde. Ankara: Pegem.
- Çevik, A. (2017). Dil öğretiminde edebî metin olarak şiir seçimi. *International Journal of Language Academy*, 5(2), 141–151. <https://doi.org/10.18033/ijla.3560>.
- Creswell, J. W. (2007). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (M. Bütün, H. Ercan, S. M. Şahin ve E. Bukova Güzel, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap
- Day, R. A. (2000). *Bilimsel bir makale nasıl yazılır ve yayımlanır?* (4. Baskı). çev. G. Aşkar Altay. Ankara: TUBİTAK.
- Demir, E., ve Köse, M. (2016). Öğretmenlerin rol modelliği hakkında öğretmen görüşleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 53, 38–57. <http://www.akademikbakis.org>
- Demircan, T. (2010). *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki temel değerlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dönmez, Ö., ve Uyanık, G. (2022). Farklı ülkelerde değerler eğitimi ve değer eğitimi programlarından örnekler. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 74-88. <https://doi.org/10.55008/te-ad.1099697>.
- Dönmez, V. ve Alacapınar F. G. (2020). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Er, H. (2016). Geleneksel ve çağdaş öğretim teknikleri: örnek olay yöntemi. F. Güneş (Ed.). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (s. 111-149) içinde. Ankara: Pegem.
- Güliden, B. (2014). *Yavuz Bahadıroğlu'nun çocuk roman ve hikâyelerinde yer alan değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Güliden, B., ve Çetinkaya, B. (2023). Değerler eğitimi açısından Yavuz Bahadıroğlu'nun çocuk romanları ve hikâyeleri. *EKEV Akademi Dergisi* (94), 37-51. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1266202>.
- Güngör, E (1998). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: felsefe-yöntem-analiz* (5. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Halstead, J. M. (1996). Values and values education in schools. J. M. Halstead ve M. J. Taylor (Ed.), *Values in Education and Education in Values* (3-13). London: Falmer Press.
- Hazım, S. (2019). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan hikâye ve roman metinlerinin değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hills, M. D. (2002). Kluckhohn and Strodtbeck's values orientation theory. *Online Readings in Psychology and Culture*, 4(4), 3-14. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1040>.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikoloji, din ve eğitim yönüyle insanî değerler*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Karuppiah, N., ve Berthelsen, D. (2011). Multicultural education: The understandings of preschool teachers in Singapore. *Australasian Journal of Early Childhood*, 36(4), 38-42. <https://doi.org/10.1177/183693911103600406>.
- Karagöl, İ. ve Adıgüzel, O.C. (2022). Duyuşsal alan ve duyuşsal alan taksonomileri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 6(2), 217-240. <https://doi.org/10.34056/aujef.999650>.
- Kaya, M. ve Taşkın, O. (2016). Okulda değerler eğitimi. M. Köylü (Ed.), *Teoriden pratiğe değerler eğitimi* (s. 131-156) içinde. Ankara: Nobel.
- Kemiksiz, Ö. (2018). Ortaokul Türkçe derslerinde biyografi türünün kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (12), 84-105. <https://doi.org/10.29000/rumelide.472754>.
- Kemiksiz, Ö. (2019). “Metin” merkezli değerler eğitimi çalışmaları: Lisansüstü tezler örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 382-411. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.595674>.

- Keskin, Y. (2016a). Değerlere genel bir bakış: tanımı, özellikleri, işlevi ve sınıflandırması. M. Köylü (Ed.), *Teoriden pratiğe değerler eğitimi* (s. 19-50) içinde. Ankara: Nobel.
- Keskin, Y. (2016b). Değerler eğitimi yaklaşımları. M. Köylü (Ed.), *Teoriden pratiğe değerler eğitimi* (s. 73-99) içinde. Ankara: Nobel.
- Kurudayıoğlu, M. ve Çakıcı, E. (2013). Türk Edebiyatı dersinin öğretiminde değerler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(3), 41-57. <https://doi.org/10.16916/aded.15999>.
- Lyons, S.T. (2003). *An exploration of generational values in life and at work*. Ph. D. Dissertation, Carleton University, Eric Sprott school of business, Ottawa, Ontario (CANADA).
- Maden, S. (2008). Türk edebiyatında seyahatnameler ve gezi yazıları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(37), 147-158. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2876/39472>.
- Man, J. R. I., ve Gallego, M. G. O. (2025). Kem Tutul: A contextualized storybook for values education and its implications on character development and cultural preservation. *psychology & education. A Multidisciplinary Journal*, 39(10), 1365–1371. <https://doi.org/10.70838/pemj.391006>.
- MEB, *Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2010/53 sayılı Genelge*, Ankara, 2010. https://sabancimtal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/41/01/342410/dosyalar/2019_03/20091637_degerler_egitimi_genelge.pdf adresinden 29.06.2025 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programı* (9, 10, 11 ve 12. sınıflar). Ankara: MEB.
- MEB. (2024a). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: Ortak Metin*. Ankara: MEB.
- MEB. (2024b). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.
- MEB (2024c, Ağustos 15). *2024-2025 eğitim ve öğretim yılı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne ilişkin iş ve işlemler*. (Genelge No:2024/54).
- Metin, M., Çümen, E., Aydın Ö., Kıtır, S. ve Bayraktar-Coşkun, Ş. (2024). *Ortaöğretim 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabı*. Ankara: MEB.
- New England Association of Schools and Colleges. (2015). *Guidebook: Developing and implementing core values, beliefs, and learning expectations*. Commission on Public Schools, Committee on Technical & Career Institutions.
- Odacı, S. (2001). Türk Edebiyatında sohbet türü üzerine bazı görüşler. *Türkbilig/ Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 92-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig1/issue/13373/161749>.
- Oktay, M. (2019). Muallim Naci'nin "Ömer'in Çocukluğu" adlı eserinde kök

değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 12(66), 160–173. <https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3568>.

Özçelik, B. (2021). Adını yaşamış bir vakadan alan “Kısmetsiz Ahmet Hikâyesi” üzerine bir tahlil denemesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14 (36), 1247-1264. <https://doi.org/10.12981/mahder.999695>.

Özçelik, M. (t.y.). Masal nedir ne değildir? *Türk Dili Dergisi*, 461, 461–464. <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/461.pdf> adresinden 25.06.2025 tarihinde erişilmiştir.

Refshauge, A. (2004, March). *Values in NSW public schools: A ministerial statement*. New South Wales Department of Education and Training. <https://education.nsw.gov.au>.

Rokeach, M. (1968). The role of values in public opinion research. *Public Opinion Quarterly*, 32 (4), 547-559. <https://www.jstor.org/stable/2747736>.

Sadak, M. (2021). Karakter ve değerler eğitiminde öğretim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri. T. Kamer (ed.). *Karakter ve değerler eğitimi* (s. 129-145) içinde. Ankara: Pegem.

Sert, H., Ölçer Demirkıran, S., Arslan Göz, P., ve Beler, H. (2023). Bir nitel araştırma yöntemi: Görüşme. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(71), 4071–4075. <https://doi.org/10.29228/JOSHAS.74031>

Schwartz, S. H. ve Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of fnonality and Social Psychology*, 53 (3), 550-562. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550>.

Schwartz, S. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values?. *Journal of Social Issues*, 50 (4), 19 - 45. https://www.researchgate.net/publication/313553729_Are_there_universal_aspects_in_the_structure_and_contents_of_human_values.

Suluk, B., ve Yıldırım, O. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’ne göre hazırlanan ders kitaplarındaki değerlerin gelişimsel dönemler açısından incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 8(1), 157-177. <https://doi.org/10.33400/kuje.1606487>.

Şahbaz, N. K. (2008). Çocuk edebiyatında ihmal edilmiş bir edebî tür: Deneme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 189-203. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inuefd/issue/8708/108724>.

Sığrı, Ü. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri* (2. baskı). Beta Basım Yayım: İstanbul.

Şimşek, Ş. (2020). Çocuk Edebiyatında Değerler Eğitimi. (Ed. Ş. Şimşek ve F. Bulut). *Çocuk Edebiyatı Yazarlarının Kaleminden Değerler Eğitimi* (s. 9-19) içinde. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Şimşek, T. (2021). Değerler eğitimi bağlamında Kutadgu Bilig. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (27), 327-341.

- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). 17. Milli Eğitim Şûrası Kararları. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328> adresinden 29.05.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). 18. Milli Eğitim Şûrası Kararları. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328> adresinden 29.05.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Tekin, T. (1998). *Orhun Yazıtları*. İstanbul: Simurg.
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tuncel, U. (2014). Axel Olrik'in halk anlatılarının epik yasaları bağlamında "Ağalık" adlı Karagöz oyunu çözümlemesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 48(48), 203-240. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17076/178670>.
- Turan, İ. ve Nazıroğlu, B. (2016). Medyada değerler eğitimi. M. Köylü (Ed.), *Teoriden pratiğe değerler eğitimi* (s. 159-178) içinde. Ankara: Nobel.
- Turan, O., ve Duman, B. (2023). Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki öğretici metinlerin kök değerler bağlamında incelenmesi. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (35), 265-287. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1346206>.
- Türk, İ. (2009). *Değerler eğitiminde saygı*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Tiyatro*. Güncel Türkçe sözlük. Erişim Tarihi: Haziran 23, 2025, <https://sozluk.gov.tr>.
- TYMM (2024). *Erdem-değer-eylem çerçevesi*. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. <https://tymm.meb.gov.tr/beceriler/erdem-deger-eylem-cercevesi> adresinden 11.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2019). Değerli bir kavram olarak “değer ve değerler eğitimi”. R. Turan, K. Ulusoy (Ed.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* (3. Baskı), (s. 2-15) içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç B. (2020). *Değerler eğitimi* (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ungan, S. (2015). Fabl türünün çocuk edebiyatındaki yeri ve günümüzde bu türden yararlanma olanakları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (14). https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4756/65333#article_cite.
- USDE (2001). *No child left behind act*. <https://www.ed.gov/sites/ed/files/policy/elsec/leg/nclb/buildingonresults.pdf> sitesinden 30.06.2025 tarihinde erişilmiştir.

- Veyis, F. (2019). Millî değerlerin aktarımında Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının yeri: Yürürlükteki kitaplar üzerine bir içerik analizi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(221), 141-157. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/43527/533046>.
- Vitz, P. C. (1990). The use of stories in moral development: New psychological reasons for an old education method. *American Psychologist*, 45(6), 709–720. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.45.6.709>.
- Whitbeck, L. B., ve Gecas, V. (1988). Value attributions and value transmission between parents and children. *Journal of Marriage and the Family*, 50(3), 829–840. <https://doi.org/10.2307/352651>.
- Yalçın-Çelik, S. D. (2002). Türk Edebiyatında kısa hikâye hakkında yapılan çalışmalar. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 106-129. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig1/issue/13374/161766>.
- Yaşaroğlu, C. (2019). Karakter/Değerler eğitiminde öğretim yöntemleri ve teknikleri. B. Özer (Ed.). *Karakter ve değerler eğitimi* (s. 200-217) içinde. Ankara: Pegem.
- Yazıcı, N. (2006). Türk edebiyatında otobiyografi. *Türkbilig Dergisi*, (11), 189-217. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52789/697077>.
- Yazıcı Ersoy, H. (2018). Değerler eğitimi açısından Türk Dili ve Edebiyatı Programında Dîvânü Lugâti't Türk. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 11-31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/36883/402073>.
- Yeşilyurt, E. (2019). Değerler eğitimine uygunluğu açısından öğretim yöntem ve tekniklerinin incelenmesi: bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, (77), 121-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/issue/71512/1150392>.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2022). Modern ve çok kültürlü toplumlarda değerler. M. Murat ve E. Yılmaz (Ed.), *Karakter ve değer eğitimi* (s. 171-191) içinde. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Yücel, İ., Türkyılmaz, M. ve Sağır, S. (2021). *Ortaöğretim 11. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. Ankara:MEB.
- Zeyrek, D. (1992). Gazete haber başlıklarını inceleme denemesi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 3, 59-96. <http://dad.boun.edu.tr/tr/pub/issue/4538/289805>.
- Zümrütkal, S., ve Arslantaş, H. A. (2021). Değer eğitimi perspektifinde öğretmen rolü. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1(50), 240-253. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.936376>.

EKLER

EK 1: Etik kurulu onay belgesi

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Onay Belgesi

TOPLANTI SAYISI
7

KARAR SAYISI
1

TOPLANTI TARİHİ
16.04.2025

Protokol No:	2025-SBB-0252
Araştırmanın Başlığı:	Metin Türlerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde Hedeflenen Değerleri Kazandırmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri
Proje Yürütücüsü:	Onat TURAN
Başvuru Formunun Geliş Tarihi:	25.03.2025

Başvuru dosyasında etik sorun oluşturabilecek sorular/maddeler, süreçler ya da unsurlar bulunmadığından 16.04.2025 tarihli ve 7 numaralı toplantıda 2025-SBB-0252 numaralı başvuruya araştırma için ETİK KURUL ONAY belgesinin verilmesine karar verilmiştir.

EK 2: MEB araştırma izni belgesi

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ARAŞTIRMA UYGULAMA İZİNİ BELGESİ

Başvuru No: MEB.TT.2025.025582

T.C. Kimlik No:

Adı Soyadı: ONAT TURAN

Araştırmanın Adı: Metin türlerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik öğretmen görüşleri

Araştırmanın Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Araştırmanın Örneklem / Çalışma Grubu: Öğretmen

Veri Toplama Aracının Başlığı: Yarı Yapılandırılmış görüşme formu

Araştırma Uygulama İzninin Kabul Tarihi: 14.05.2025

Araştırma Uygulama İzninin Bitiş Tarihi: 14.05.2026

Yukarıda kimliği yazılı araştırmacı "Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesine (2024/41)" göre belirtilen kapsamda araştırmasını yapmayı taahhüt etmiştir. Araştırmacının bilgi ve belgelerinin uygunluğu kontrol edilmiş olup aşağıda ifade edilen bilgiler kapsamında araştırma uygulama izni Millî Eğitim Bakanlığı ilgili birimleri tarafından onaylanmıştır.

Uygulama Yapılacak İller	Uygulama Yapılacak Birimler	Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatları	Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatının Kurum Kodu
BARTIN	Anadolu Lisesi	Davut Fırıncioğlu Anadolu Lisesi	265635
BARTIN	Anadolu Lisesi	Fatih Sultan Mehmet Anadolu Lisesi	758085
BARTIN	Anadolu Lisesi	Bartın Lisesi	964341
BARTIN	Anadolu Lisesi	TOBB Cumhuriyet Anadolu Lisesi	972800
BARTIN	Anadolu Lisesi	Köksal Toptan Anadolu Lisesi	972801
BARTIN	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Abdipaşa Çok Programlı Anadolu Lisesi	811519
BARTIN	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Şehit Sinan Oruç Çok Programlı Anadolu Lisesi	877835
BARTIN	Anadolu İmam Hatip Lisesi	Ulus Şehit Mustafa Kemal Açıkgöz Anadolu İmam	761414

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ARAŞTIRMA UYGULAMA İZNİ BELGESİ

Uygulama Yapılacak İller	Uygulama Yapılacak Birimler	Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatları	Uygulama Yapılacak MEB Teşkilatının Kurum Kodu
		Hatip Lisesi	
BARTIN	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Kurucaşile Çok Programlı Anadolu Lisesi	386852
BARTIN	Fen Lisesi	Hasan Sabri Çavuşoğlu Fen Lisesi	965591
BARTIN	Güzel Sanatlar Lisesi	Bartın Güzel Sanatlar Lisesi	751983
BARTIN	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Kozcağız Çok Programlı Anadolu Lisesi	281644
BARTIN	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Arıt Çok Programlı Anadolu Lisesi	322572
BARTIN	Çok Programlı Anadolu Lisesi	Hasankadı Çok Programlı Anadolu Lisesi	770875
BARTIN	İmam Hatip Lisesi	Bartın Anadolu İmam Hatip Lisesi	265672
BARTIN	Anadolu Meslek Programı	Bartın Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	265647
BARTIN	Anadolu Meslek Programı	Şerife Bacı Kız Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	265659
BARTIN	Anadolu Meslek Programı	Mehmet Akif Ersoy Ticaret Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	265660
BARTIN	Anadolu Meslek Programı	Hayme Ana Kız Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	761066
BARTIN	Anadolu Meslek Programı	Fuat Sezgin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	766388
BARTIN	Anadolu Meslek Programı	Turgut Işık Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	962620
BARTIN	Anadolu Teknik Programı	Bartın Madencilik Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	774109

Not: Okul/kurum yöneticileri tarafından "Araştırma Uygulama İzni" belgesinin ve veri toplama araçlarının (araçlardaki maddelerinin) modülde yer alan belge ve araçlarla aynı olduğu kontrol edilmelidir. Belgeler aynı olmadığı durumda araştırma uygulama izni verilmeyecektir.

EK 3: Görüşme soruları

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma “Metin türlerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik öğretmen görüşleri” adlı yüksek lisans tez çalışmasına aittir. Çalışma, Prof. Dr. Burcu Duman danışmanlığında gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmanın amacı, Metin türlerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesidir. Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır. Görüşme formuna isminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgiyi vermek zorunda değilsiniz. Görüşme formuna verdiğiniz yanıtlar gizli tutulacaktır. Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır. Araştırmaya katkılarınızdan dolayı şimdiden içtenlikle teşekkür ederim.

Onat TURAN

1)Cinsiyetiniz :

( ) Kadın ( ) Erkek

2)Hangi okul türünde görev yapmaktasınız?

( ) Fen Lisesi ( ) Anadolu Lisesi ( ) Meslek Lisesi ( ) İmam Hatip Lisesi ( ) Çok Programlı Lise

( ) Güzel Sanatlar Lisesi ( ) Diğer.....

3)Öğrenim düzeyiniz:

( ) Lisans ( ) Yüksek lisans ( ) Doktora

4)Mesleki deneyiminiz:

( ) 0-9 ( ) 10-19 ( ) 20 ve üzeri

GÖRÜŞME SORULARI

1) 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan edebi metinlerin, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’ne göre hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik görüşleriniz nelerdir?

1a) Aşağıdaki tabloda yer alan metin türlerinin değerleri kazandırmadaki etkisine yönelik görüşünüzü rakam olarak belirtiniz (Etkili değildir: 1 Kısmen etkilidir: 2 Tamamen etkilidir: 3)

	Şiir	Hikâye	Roman	Tiyatro
Adalet				
Çalışkanlık				
Dostluk				
Dürüstlük				
Estetik				
Özgürlük				
Saygı				
Sorumluluk				
Vatanseverlik				

- 1b) Sizce “San’at ” adlı şiir (1. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 1c) Sizce “Mihriban” adlı şiir (2. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 1d) Sizce “Forsa” adlı hikaye (2. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 1e) Sizce “Eskici “ adlı hikaye (3. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 1f) Sizce “ Çalıkuşu ” adlı roman (4. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?

2. 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan öğretici metinlerin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’ne göre hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik görüşleriniz nelerdir?

2a) Aşağıdaki tabloda yer alan metin türlerinin değerleri kazandırmadaki etkisine yönelik görüşünüzü rakam olarak belirtiniz (Etkili değildir: 1 Kısmen etkilidir: 2 Tamamen etkilidir: 3)

	Deneme	Mülakat	Anı	Gezi yazısı	Eleştiri	Otobiyografi
Adalet						
Çalışkanlık						
Dostluk						
Dürüstlük						
Estetik						
Özgürlük						
Saygı						
Sorumluluk						
Vatanseverlik						

- 2b) Sizce “Picasso’nun Hatları ” adlı deneme (1. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 2c) Sizce “Sevinç Çokum’la Mülakat ”(1. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 2d) Sizce “Nihayet Beklediğimiz Büyük Gün” adlı anı (2. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 2e) Sizce “Bizim Akdeniz’den” adlı gezi yazısı (3. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 2f) Sizce “Parasız Yatılı ” adlı eleştiri yazısı (4. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?
- 2g) Sizce “Aşık Veysel” adlı otobiyografi (4. Tema) hangi değer/leri kazandırmaya yöneliktir? Açıklayabilir misiniz?

3. Söz konusu değerleri kazandırmada etkili olabilecek ders kitabında yer almasını istediğiniz örnek metinler önerebilir misiniz? Neden ?

EK 4: Gönüllü katılım formu

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU
Gönüllü Katılım Formu

Değerli katılımcı;

Bu çalışma Onat TURAN tarafından yürütülmektedir. Bu form katılımcıları araştırma koşulları hakkında bilgilendirmek için hazırlanmıştır.

Araştırmanın amacı ve konusu: Bu çalışmanın amacı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hazırlanmış 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan metin türlerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Program'ında belirtilen temalara göre hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesidir.

Araştırma için katılımcılardan beklentiler: Katılımcılardan beklentimiz 9. Sınıf Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan metinlerin içerikleri ile Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'deki değerler arasında uyumları üzerine görüşlerini alıp, ders kitaplarının yeni eğitim sistemine göre uygunluğunu tespit etmektir. Bu araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Görüşmeler ses kaydına alınacaktır. Bu araştırma için siz katılımcılardan kimlik vb. belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Araştırma kapsamında verilen tüm yanıtlar tamamıyla gizli tutulacaktır. Katılımcılardan elde edilecek bilgiler sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecek olup bilimsel amaçlı kullanılacak; ses kayıtları, yalnızca araştırma sorumlusunun erişimine açık bir bilgisayarda saklanacaktır. Çalışmanın tamamlanmasından itibaren 1 yıl ses kayıtları muhafaza edilip süresi dolunca kalıcı olarak silinecektir. Veri toplama sürecinde herhangi bir sebepten dolayı rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zaman ayrılabilirsiniz.

Araştırma hakkında daha fazla bilgi almak için iletişim kurabileceğiniz bilgiler aşağıda bulunmaktadır.

Araştırmanın Adı:	Metin türlerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde hedeflenen değerleri kazandırmasına yönelik öğretmen görüşleri
Araştırma Sorumlusu/Proje Yürütücüsü Adı Soyadı:	Onat TURAN
E-Posta Adresi:	
Telefonu:	
Araştırmanın Yürütüldüğü Kurum:	Bartın Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Eğitim Bilimleri Bölümü/Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı Kabul ediyorum.

Katılımcının	
Adı-Soyadı:	
İmzası:	
İletişim Bilgileri:	
E-posta:	
Telefon:	

☐ Kabul ediyorum

☐ Kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için "ortak araştırma havuzuna" aktarılmasını;

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Onat TURAN

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :

Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyet/Yayınlar : Araştırma Makalesi: Turan, O., ve Duman, B. (2023). Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki öğretici metinlerin kök değerler bağlamında incelenmesi. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (35), 265-287. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1346206>

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler ve Kurs Belgeleri :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 26/08/2025 (Tez Savunma Tarihi)

